

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

І.Б. Бабух

**МЕТОДОЛОГІЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ
НАУКОВИХ І ПРИКЛАДНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ У МАРКЕТИНГУ**

Навчальний посібник

Чернівці

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

2024

УДК 339.138:001.8](075.8)
Б 129

Друкується за ухвалою вченої ради
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
(Протокол № 5 від 25 березня 2024 року)

Рецензенти:

Манжура О.В. *проректор з науково-педагогічної роботи
Полтавського університету економіки і торгівлі,
доктор економічних наук, доцент;*

Радзіховська Ю.М. *кандидат економічних наук, доцент кафедри
економіки підприємства, обліку і аудиту
Черкаського національного університету імені
Богдана Хмельницького*

Бабух І. Б.

Б 129 **Методологія та організація наукових і прикладних досліджень у маркетингу** : навч. пос. для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2024. 260 с.

ISBN 978-966-423-840-0

Навчальний посібник спрямований на формування у здобувачів певної системи знань з теоретичних основ науки, методологічних характеристик, інструментів і параметрів наукових і прикладних досліджень, розуміння процесів генерування наукових ідей, застосування при цьому принципів академічної доброчесності. Здобувачі мають усвідомлювати, що являє собою категоріальний апарат наукового дослідження, які особливості його застосування, як відбуваються презентації наукових досліджень, як визначається ефективність науково-дослідної роботи особливо в сфері маркетингу. Всі ці питання подаються в запропонованому виданні, яке призначено для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня за спеціальністю 075 «Маркетинг».

УДК 339.138:001.8](075.8)

ISBN 978-966-423-840-0

© І.Б. Бабух, 2024

© Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, 2024

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	7
РОЗДІЛ 1. АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ: ПОНЯТТЯ, ВИДИ ПОРУШЕННЯ, ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ	9
1.1. Суть академічної доброчесності. Фундаментальні цінності академічної доброчесності.....	9
1.2. Порядок виявлення і процедура встановлення фактів порушення академічної доброчесності: закордонний досвід та українська практика.....	22
1.3. Заходи та інструменти в частині формування цілісної й ефективної системи забезпечення академічної доброчесності у ЗВО України.....	30
<i>Запитання та завдання для контролю засвоєння матеріалу</i>	35
<i>Список використаної та рекомендованої літератури</i>	35
РОЗДІЛ 2. НАУКА ТА НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ В СУЧАСНОМУ СВІТІ	38
2.1. Наука як сфера людської діяльності та система уявлень про світ.....	38
2.2. Наукові революції: сенси й особливості	43
2.3. Характеристика наукової теорії як системи. Етапи та види наукових досліджень.....	50
<i>Запитання та завдання для контролю засвоєння матеріалу</i>	62
<i>Список використаної та рекомендованої літератури</i>	63

РОЗДІЛ 3. МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ.....	65
3.1 Методологічний базис наукових досліджень.....	65
3.2. Методи та техніка наукових досліджень.....	71
3.3. Специфічні методи досліджень у науці маркетингу.....	76
<i>Запитання та завдання для контролю засвоєння матеріалу.....</i>	<i>86</i>
<i>Список використаної та рекомендованої літератури.....</i>	<i>87</i>
РОЗДІЛ 4. ПРОЦЕС НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ. ЙОГО ХАРАКТЕРИСТИКА Й ЕТАПИ ПРОВЕДЕННЯ.....	89
4.1. Суть процесу наукового дослідження та наукова робота як пізнавальна діяльність.....	89
4.2. Зв'язок між фундаментальними та прикладними дослідженнями.....	95
4.3. Визначення об'єкта і предмета дослідження. Зв'язок теорії та практики в дослідженнях. Етапи маркетингового дослідження	103
<i>Запитання та завдання для контролю засвоєння матеріалу.....</i>	<i>110</i>
<i>Список використаної та рекомендованої літератури.....</i>	<i>111</i>
РОЗДІЛ 5. ТЕХНОЛОГІЯ НАУКОВОЇ ТВОРЧОСТІ ТА НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ В МАРКЕТИНГУ.....	113
5.1. Технологія дослідження. Засоби технології та процедури дослідження.....	114
5.2. Пошук наукової інформації, теми маркетингового наукового дослідження. Огляд літератури з маркетингу.....	121
5.3. Маркетингове наукове дослідження як творчий процес.....	130
<i>Запитання та завдання для контролю засвоєння матеріалу.....</i>	<i>135</i>
<i>Список використаної та рекомендованої літератури.....</i>	<i>136</i>

РОЗДІЛ 6. УПРОВАДЖЕННЯ Й ЕФЕКТИВНІСТЬ РЕЗУЛЬТАТІВ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ В МАРКЕТИНГУ.....	138
6.1. Отримання наукового продукту, впровадження результатів у наукові дослідження та визначення сфери його застосування.....	139
6.2. Ефективність наукової діяльності, її загальні критерії. Різновиди ефективності.....	142
6.3. Наукова новизна. Методи оцінки ефективності наукових досліджень.....	148
<i>Запитання та завдання для контролю засвоєння матеріалу.....</i>	<i>155</i>
<i>Список використаної та рекомендованої літератури.....</i>	<i>156</i>
РОЗДІЛ 7. ПІДГОТОВКА ТА НАПИСАННЯ НАУКОВИХ ПУБЛІКАЦІЙ З ДОТРИМАННЯМ ПРАВИЛ АКАДЕМІЧНОГО ПИСЬМА І ДОБРОЧЕСНОСТІ.....	157
7.1. Види наукових публікацій як результати досліджень.....	157
7.2. Наукова стаття, її визначальні та структурні характеристики.....	160
7.3. Правила оформлення публікацій. Літературна редакція.....	165
7.4. Основні принципи та правила дотримання академічної доброчесності.....	168
<i>Запитання та завдання для контролю засвоєння матеріалу.....</i>	<i>172</i>
<i>Список використаної та рекомендованої літератури.....</i>	<i>173</i>
РОЗДІЛ 8. ПІДГОТОВКА, ОФОРМЛЕННЯ ТА ЗАХИСТ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ.....	175
8.1. Вимоги до кваліфікаційної магістерської роботи.....	176
8.2. Вибір напрямку дослідження та формулювання теми.....	188

8.3.	Процес написання роботи, її попередній захист і підготовка до захисту на засіданні Екзаменаційної комісії.....	194
	<i>Запитання та завдання для контролю засвоєння матеріалу.....</i>	<i>209</i>
	<i>Список використаної та рекомендованої літератури.....</i>	<i>210</i>
РОЗДІЛ 9. ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ З МАРКЕТИНГУ ТА НАУКОМЕТРИЧНІ МІЖНАРОДНІ БАЗИ ДАНИХ.....		
9.1.	Інформаційне забезпечення наукового дослідження як проблема наукової діяльності.....	212
9.2.	Принципи роботи з інформаційною базою у процесі наукових досліджень.....	218
9.3.	Міжнародні наукометричні бази даних як міжнародні системи цитування наукових праць.....	226
	<i>Запитання та завдання для контролю засвоєння матеріалу.....</i>	<i>233</i>
	<i>Список використаної та рекомендованої літератури.....</i>	<i>234</i>
	ДОДАТКИ.....	235

ПЕРЕДМОВА

Сучасна наука та наукові дослідження стали ключовою сферою життєдіяльності людства в умовах сьогодення. Система науково-технічного прогресу висуває свої вимоги, визначаючи важливість застосування наукових досліджень як головного компонента навчання фахівців у системі вищої освіти. Тож актуальним стає методичне забезпечення процесу навчання, спрямоване на засвоєння студентами необхідних теоретичних і практичних знань для проведення наукових досліджень. Цей процес суттєво сприяє формуванню системності та логічності професійних знань, розвитку творчого мислення і цілеспрямованості в їхній майбутній професійній діяльності, адже в сучасних умовах вища освіта повинна виховувати не лише фахівців, але й креативних спеціалістів зі значним творчим потенціалом. Вони мають бути оснащені сучасною методологією наукових досліджень, уміти чітко орієнтуватися в потоці наукової інформації та швидко знаходити раціональні й ефективні рішення.

Науково-дослідна діяльність у вищих навчальних закладах України згідно із Законом України «Про вищу освіту» виступає як невід’ємна складова освітнього процесу. Адже вимогою даного закону є органічне поєднання теоретичного навчання з науковою діяльністю, впровадження наукових досліджень у педагогічну практику, безпосередня участь здобувачів вищої освіти в науково-дослідній роботі, участь у наукових конференціях, семінарах тощо.

Сучасний спеціаліст повинен мати не лише глибоку й якісну професійну підготовку, але і системні знання, які відповідають поточному етапу розвитку науки у його професійній сфері. З цього випливає, що він має вміти ефективно шукати, накопичувати та аналізувати інформацію, формувати логіку наукових пошуків, ретельно аналізувати результати наукових досліджень і належним чином оформляти їх. Також важливо

вміти підготовляти презентаційні матеріали, статті та інші публікації для подальшого публікування.

Запропонований навчальний посібник містить матеріали, які охоплюють усі аспекти наукової діяльності студентів у вищих навчальних закладах. Вважаємо, що послідовність і логіка викладу матеріалу в посібнику найбільш зручна для здобувачів вищої освіти. Ця логічно побудована та тактично послідовна структура розділів свідчить про те, що матеріал буде сприйматися студентами оптимально та систематично. Використовуючи цей посібник, майбутні магістри матимуть можливість не лише поглибити свій рівень розуміння наукової роботи, засвоїти нові професійні знання, але й успішно використовувати їх у розв'язанні конкретних життєвих ситуацій.

Авторка виражає щиру подяку рецензентам даного навчального посібника – проректору з науково-педагогічної роботи Полтавського університету економіки і торгівлі, доктору економічних наук, доценту Манжурі О.В. та кандидату економічних наук, доценту кафедри економіки підприємства, обліку і аудиту Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького Радзіховській Ю.М.

РОЗДІЛ 1

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ: ПОНЯТТЯ, ВИДИ ПОРУШЕННЯ, ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

- 1.1. Суть академічної доброчесності. Фундаментальні цінності академічної доброчесності**
- 1.2. Порядок виявлення і процедура встановлення фактів порушення академічної доброчесності: закордонний досвід та українська практика**
- 1.3. Заходи та інструменти в частині формування цілісної й ефективної системи забезпечення академічної доброчесності в ЗВО України**

Основні поняття та терміни: академічна доброчесність, цінність академічної доброчесності, Кодекс етики, обман, міжнародний центр академічної доброчесності, довіра, зміст академічної доброчесності, антиплагіатна експертиза, академічний плагіат, фальсифікація, культура мислення, хабарництво, академічна відповідальність, права й обов'язки особи у сфері академічної доброчесності, Кодекс академічної доброчесності, державна політика у сфері дотримання академічної доброчесності, педагогічна культура викладача, наукове мислення, академічна культура.

1.1. Суть академічної доброчесності. Фундаментальні цінності академічної доброчесності

Доброчесність усвідомлювалася українцями ще з часів Київської держави, вона увійшла у виховання на базі християнської етики як «ціломудрія, моральна й тілесна чистота». У сучасних умовах усе частіше людські спільноти звертаються до цього давнього поняття, оскільки основні

складові поведінки людини: чесність, порядність, шляхетність – нівельовані прагматичністю та корисливістю соціуму [1, с. 34].

Незважаючи на стомленість і виснаженість самостійними чи домашніми роботами і якими б не були студенти – їм не варто застосовувати недоброчесні практики. Про це постійно нагадують у більшості провідних університетів світу. Адже списати – це просто, проте, роблячи такі речі, студенти не лише перестають бути чесними і порядними перед своїми товаришами в аудиторії та навіть самими собою, але й у цілому нівелюють цінність освіти [15].

В етичному кодексі Гарвардського коледжу зафіксовано, що члени коледжу зобов'язані суворо дотримуватися високих моральних стандартів під час навчання, що означає відповідальне зазначення джерел інформації, етичний збір і використання даних, а також визнання внеску інших осіб у розвиток ідей, здійснення відкриттів, їх інтерпретацію та формулювання висновків. Міжнародний центр академічної доброчесності визначає академічну доброчесність як необхідність застосування п'яти засадничих цінностей: справедливості, довіри, відповідальності, чесності та поваги.

В Україні категорію «академічна доброчесність» вперше зафіксовано в новому Законі України «Про освіту» редакції 2017 року. Водночас, як свідчать дані аналітичного центру CEDOS за 2019 рік, цільові групові інтерв'ю з педагогами та батьками учнів 9-11 класів наочно показали, що багато з них узагалі не розуміли поняття «академічна доброчесність». А серед тих, хто усвідомлював, що це, більшість учителів вважали, що академічна доброчесність узагалі стосується вищої освіти, зокрема вузівських викладачів, підготовки академічних робіт на здобуття наукових ступенів. А більшість батьків наголошували, що академічна доброчесність як така у шкільному навчанні взагалі не може бути присутньою.

Прийнятий парламентом у 2020 році Закон України «Про повну загальну середню освіту» також чітко зафіксував норму, за якою кожний учасник освітнього процесу повинен дотримуватися принципів і правил академічної доброчесності (частина 1 статті 43 даного Закону) та визначив серед можливих видів недоброчесності у школах також наступні:

Надання допомоги учням під час проходження ними підсумкового оцінювання, ДПА, ЗНО, не передбаченої умовами та/або процедурами їх проходження	Використання учнем під час контрольних заходів непередбачених допоміжних матеріалів та/або технічних засобів
Проходження процедури оцінювання результатів навчання замість інших осіб	Упереджене оцінювання професійності педагогічних працівників під час атестації чи сертифікації (частина 4 статті 43 Закону)

Рис. 1.1. Види академічної недоброчесності у школах

Академічна доброчесність, або Academic integrity, передбачає ряд етичних принципів і чітко визначених правил, яких повинні дотримуватися учасники освітнього процесу в межах навчання, викладання та здійснення наукової (творчої) діяльності. Втілення цих принципів і правил необхідне, щоб забезпечити довіру до результатів навчання та/або наукових, тобто творчих досягнень. Саме явище академічної доброчесності базується на згоді усіх членів академічного середовища дотримуватися правил і належно виконувати покладені на них обов'язки. У житті часто непорозуміння між викладачами та студентами часто призводять до взаємної неприязні. Доброчесність виступає необхідною та вкрай важливою складовою будь-якого справжнього досвіду освіти – і це доброчесність з боку як викладача, так і студента.

На основі законодавства України, зокрема Закону «Про освіту» від 28 вересня 2017 року, № 2145-VIII (стаття 42), і Закону «Про вищу освіту» від того ж дня, визначено зміст поняття доброчесності в академічній сфері. Зазвичай такі закони встановлюють стандарти й очікування щодо етичної поведінки, які повинні дотримуватися студенти, викладачі та інші учасники освітнього процесу. Це може включати в себе заборону на плагіат, визначення правил коректного цитування джерел, а також визнання та повагу до інтелектуальної власності.

***Згідно з пунктом 4 статті 42 Закону України «Про освіту»
[5] порушенням академічної доброчесності вважається:***

- академічний плагіат – представлення наукових чи творчих результатів, які були отримані іншими особами в результаті їхнього дослідження або творчості, як своїх власних, або відтворення опублікованих текстів чи творів мистецтва інших авторів без належного зазначення їхнього авторства;
- самоплагіат – висвітлення (частково або повністю) своїх раніше опублікованих наукових результатів як нових висновків чи наукових відкриттів;
- фабрикація – створення або вигадання даних чи фактів, які використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях, і це веде до недостовірності та неправдивості інформації, яку представляють;
- фальсифікація – умисна модифікація чи зміна вже існуючих даних, пов'язаних з освітнім процесом чи науковими дослідженнями;
- списування – це виконання письмових робіт, залучаючи зовнішні джерела інформації, за винятком тих, які дозволені для використання, зокрема під час оцінювання навчальних результатів;
- обман – надання завідомо неправдивої інформації щодо власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу; формами обману є, зокрема, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація та списування;
- хабарництво – надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна, послуг, пільг чи будь-яких інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі;
- необ'єктивне оцінювання – свідоме завищення або заниження оцінок результатів навчання здобувачів освіти, що може бути викликане певними упередженнями, суб'єктивністю або недостатньо об'єктивним підходом оцінювача.

Рис. 1.2. Види порушень академічної доброчесності

У пункті 3 статті 58 Закону України «Про вищу освіту» зафіксовано, що: «Науково-педагогічні та інші працівники закладу вищої освіти мають дотримуватися в освітньому процесі та науковій (творчій) діяльності академічної доброчесності та забезпечувати її дотримання здобувачами вищої освіти. Зі своєї

сторони, студенти закладів вищої освіти повинні виконувати вимоги освітньої (наукової) програми (індивідуального навчального плану (за наявності), дотримуючись академічної доброчесності, та досягати визначених для відповідного рівня вищої освіти результатів навчання» [6].

Забезпечення академічної доброчесності педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками передбачає виконання цілої низки конкретних дій, серед яких можна виокремити (рис. 1.3):

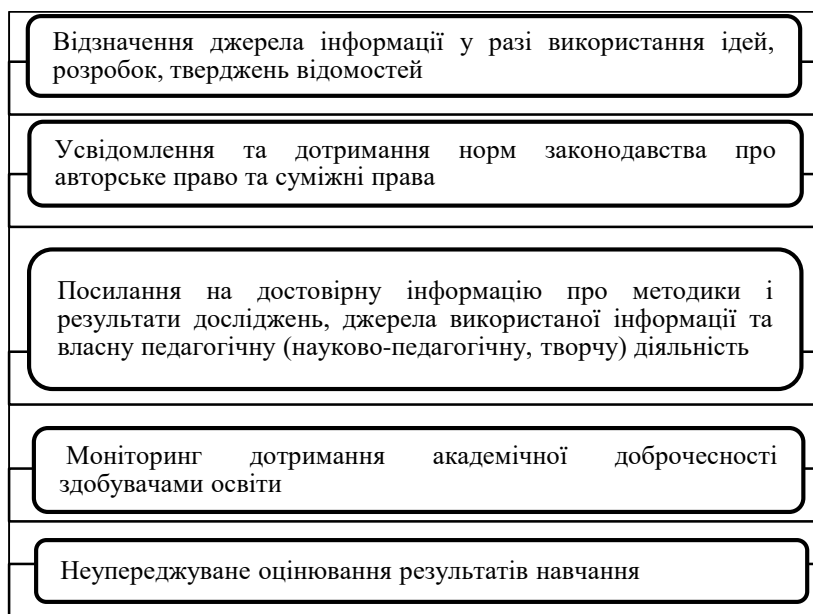

Рис. 1.3. Дії, яких варто дотримуватися в частині академічної доброчесності педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками

Джерело: згруповано авторкою на основі [5]

Дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає реалізацію ряду процесів та дій для забезпечення етичної поведінки та високого стандарту навчання. Нижче наведено загальний огляд можливих процесів та дій, які на практиці можуть бути реалізовані (рис. 1.4).

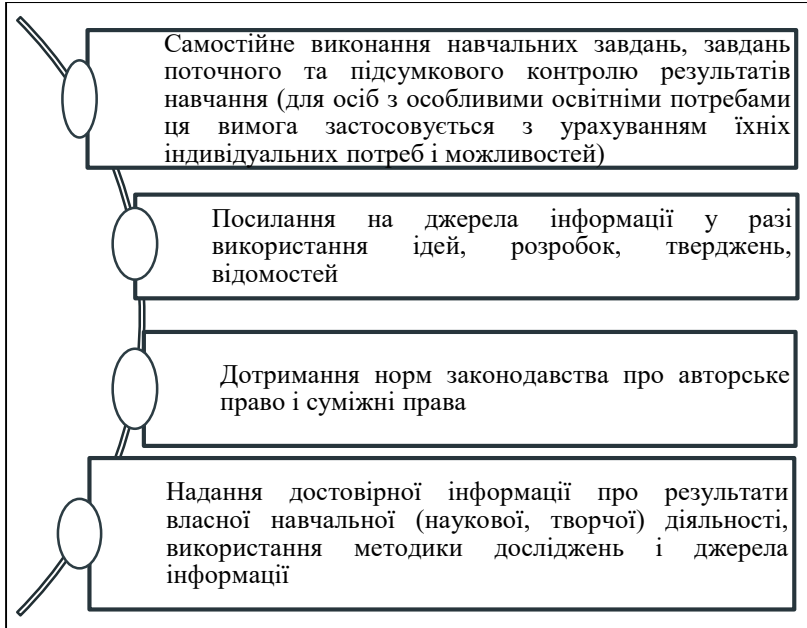

Рис. 1.4. Дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти

Джерело: згруповано авторкою на основі [5]

Отже, дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає як самостійне виконання завдань поточного та підсумкового контролю та інших навчальних завдань, а також посилання на різні джерела інформації при використанні чужих ідей, тверджень, розробок. При цьому важливе дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права, надання достовірної інформації про результати своєї наукової або будь-якої іншої творчої діяльності та застосування певних методик досліджень і джерел інформації.

За невиконання вимог академічної доброчесності педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники закладів освіти мають притягуватися до академічної відповідальності, яка схематично наведена на рис. 1.5.

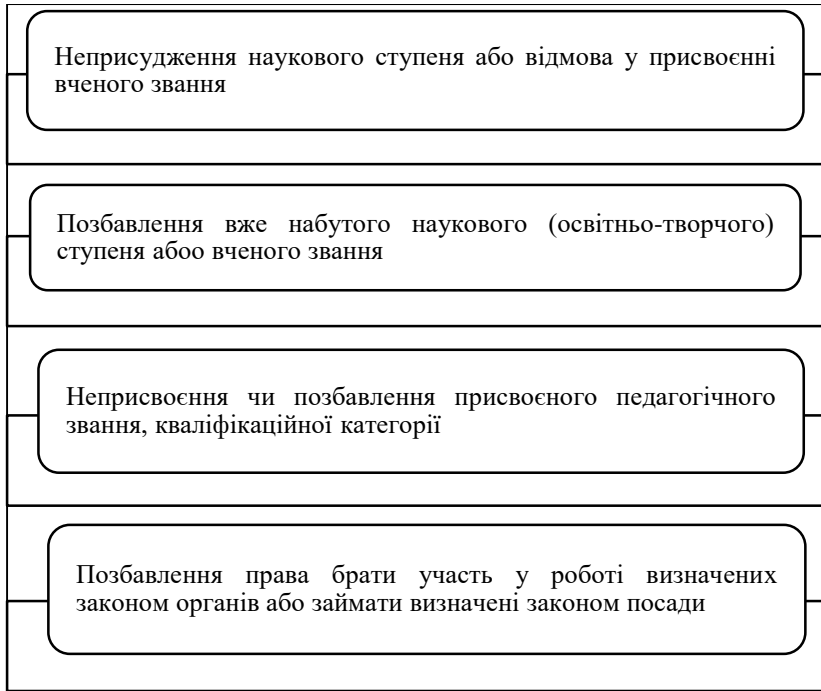

Рис. 1.5. Негативні результати, які можуть мати місце у разі недотримання академічної відповідальності педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками закладів освіти

Джерело: згруповано авторкою на основі [5]

За невиконання вимог академічної доброчесності студенти як здобувачі освіти можуть бути притягнені до дещо іншої академічної відповідальності, яка подана на рис. 1.6.

Визначення видів академічної відповідальності для учасників освітнього процесу у випадках конкретних порушень академічної доброчесності регулюється спеціальними законами та внутрішніми положеннями закладу освіти. Ці положення повинні бути затверджені або погоджені основним колегіальним органом управління закладу освіти і також погоджені з відповідними органами самоврядування здобувачів освіти, щодо їхньої відповідальності.

Рис. 1.6. Негативні результати, що можуть мати місце у разі недотримання академічної відповідальності здобувачами освіти

Джерело: згруповано авторкою на основі [5]

Установлення порядку виявлення та визначення фактів порушення академічної доброчесності здійснюється уповноваженим колегіальним органом управління закладу освіти. Цей порядок формується з урахуванням вимог відповідного законодавства, зокрема цього Закону та інших спеціальних нормативно-правових актів. Додатково важливо враховувати принципи справедливості та забезпечити захист прав та інтересів усіх сторін, які стосуються процесу виявлення подібних порушень.

Усі індивіди, щодо яких виникли питання про порушення академічної доброчесності, мають свої права, які подано на рис. 1.7.

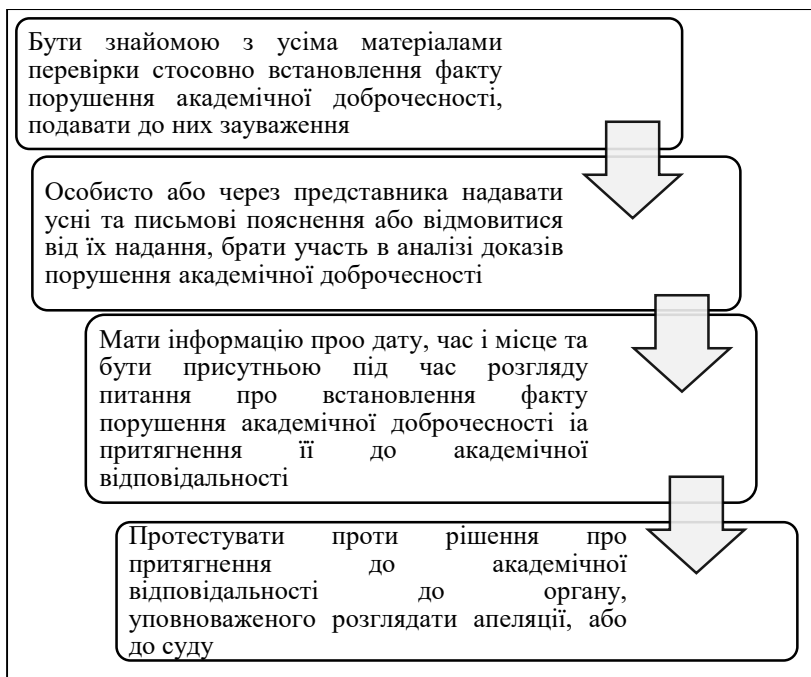

Рис. 1.7. Права кожної особи стосовно якої виникли питання про порушення академічної доброчесності

Форми та види академічної відповідальності закладів освіти визначаються за допомогою спеціальних законів. Особа, яка вчинила дії (або здійснила бездіяльність), визнані цим Законом як порушення академічної доброчесності, може бути притягнута до інших видів відповідальності згідно з підставами та в порядку, визначеними законом.

Відомий у світі Міжнародний центр академічної доброчесності при Ратлендському інституті етики, а також американський Університет Клемсон у Південній Кароліні спільно створили спеціальний документ «Фундаментальні цінності академічної доброчесності» (Fishman 2012). За підходом у цьому документі, академічна доброчесність – це відданість академічної спільноти, особливо в період труднощів, шести фундаментальним цінностям: повазі, чесності, довірі, відповідальності, справедливості та мужності.

Таблиця 1.1

**Фундаментальні цінності академічної доброчесності,
розроблені Міжнародним центром академічної доброчесності
при Інституті етики Ратленд [12]**

Довіра	Академічні спільноти доброчесності сприяють і спираються на атмосферу взаємної довіри. Цей клімат довіри заохочує та підтримує вільний обмін ідеями, що, в свою чергу, сприяє науковим дослідженням у максимальному обсязі
Відповідальність	Академічні спільноти доброчесності ґрунтуються на принципах особистої відповідальності, що посилюється готовністю окремих осіб і груп виступати як приклад відповідальної поведінки. Вони також підтримують взаємно узгоджені стандарти та приймають відповідні заходи у разі їх порушення
Чесність	Академічні спільноти доброчесності сприяють пошуку істини та розвитку знань шляхом виявлення інтелектуальної та особистої чесності у процесах навчання, викладання, наукових досліджень та надання послуг відповідно до завдань адміністрації
Мужність	Для розбудови та підтримки академічних спільнот доброчесності необхідно більше, ніж просто віра в фундаментальні цінності. Процес перетворення цінностей з рівня обговорень на конкретні дії, їх відстоювання в умовах тиску та труднощів вимагає рішучості, націленості на результат та мужності
Справедливість	Академічні спільноти доброчесності встановлюють чіткі та прозорі очікування та стандарти для забезпечення справедливості у відносинах між студентами, викладачами та адміністративним персоналом ВНЗ
Повага	Академічні спільноти доброчесності високо цінують інтерактивний, партисипативний характер навчання та пізнання. Ці спільноти вважають за належне наявне розмаїття думок та ідей як необхідну складову академічної обстановки

Кодекс академічної доброчесності Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича створено відповідно до міжнародних стандартів на основі Конституції України, законів України «Про освіту», «Про вищу освіту» та інших правових актів України, Статуту та внутрішніх нормативно-правових документів університету, безумовно, з урахуванням досвіду і кращих зразків провідних вітчизняних і закордонних університетів.

Наукові, педагогічні та інші працівники і співробітники, а також здобувачі вищої освіти та інші особи, які задіяні в освітньому процесі в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича, зобов'язуються дотримуватися правил і норм, спираючись на принципи, наведені на рис. 1.8.

Принципи академічної доброчесності своїм фундаментом мають:

- принципи етичні, які полягають у дотриманні в період навчання та наукової діяльності передусім морального принципу (це, зокрема, утвердження для себе внутрішнього правила, яке ґрунтується на совісті);
- принципів гуманізму (тобто, визнання неповторності кожної людської особистості, утвердження в повсякденній діяльності її прав не лише на власне життя та здоров'я, а ще й на свободу, честь, гідність). Принципи гуманізму знаходять відображення в різних сферах життя: в освіті, державному управлінні, правовій системі, медицині та інших аспектах суспільного функціонування. У сфері освіти, наприклад, гуманістичний підхід покликаний розвивати не лише когнітивні здібності учнів, а й їхні моральні цінності, емпатію та розуміння важливості гармонійного розвитку;
- патріотичності (осмислена пошана до Батьківщини як одна з форм узгодження особистих і суспільних інтересів, тобто свідомо шана її історичного минулого, поважне ставлення до народної пам'яті, національних традицій народу).

Ці принципи лежать в основі академічної доброчесності, формують її цілісність, а відтак є профілактичними засобами протидії порушенню законодавчих норм, таких як: плагіат, списування, неістинне посилення на джерела інформації при використанні ідей, тверджень, відомостей [1, с. 36].

Рис. 1.8. Принципи, яких дотримується професорсько-викладацький склад в освітньому процесі в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича

Джерело: згруповано авторкою на основі [7]

Для студентів та інших осіб, які беруть участь в освітньому процесі є гідним насаперед:

- шанувати честь і гідність інших осіб, навіть у випадку коли їх погляди відрізняються від ваших;
- належно ставитись до своїх обов'язків, у необхідні терміни та старанно виконувати завдання, передбачені навчальними планами;
- постійно займатись самостійною роботою, застосовуючи при цьому методичну літературу, рекомендації викладачів, додатково опрацьовуючи нові джерела, використовуючи всі можливості для отримання необхідних знань;
- оптимально розподіляти час на пошук і вивчення матеріалів, які потрібні для отримання якісної освіти;
- активно та відповідально готуватись до різних форм контролю, атестації, докладаючи необхідні зусилля до своєчасного виконання всіх завдань;
- застосовувати в освітній або науковій діяльності тільки перевірені та достовірні джерела інформації, посилаючись лише на них;
- подавати для оцінювання тільки самостійно виконану роботу, яка не є копією або адаптацією робіт інших осіб;
- у разі необхідності, під час виконання навчальних чи наукових завдань звертатись до третіх осіб за допомогою, яка є у межах прийнятних норм і стандартів.

Академічно добросесні педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники зобов'язані обов'язково фіксувати джерела інформації, коли вони застосовують чужі ідеї, розробки, твердження. При цьому необхідно дотримуватися авторського та суміжних прав. Працівники зобов'язані в тому числі надавати правдиву інформацію про способи методик і результати досліджень, джерела використання інформації та безпосередньо власну педагогічну діяльність. А також контролювати, щоб здобувачі освіти дотримувалися академічної добросесності та виставляти об'єктивні оцінки [15]. Більшість цих пунктів необхідно виконувати і студентам. Також важливо, щоб вони самостійно виконували поточні та підсумкові навчальні завдання.

1.2. Порядок виявлення і процедура встановлення фактів порушення академічної доброчесності: закордонний досвід та українська практика

В умовах сучасного глобалізованого суспільства питання академічної доброчесності набуває все більшого значення. Бурхливий розвиток новітніх технологій, вільний доступ до будь-яких форм інтелектуальної власності роблять значно легшим процес використання та поширення інформації. Проте, це також призводить до збільшення випадків запозичення, присвоєння і використання чужих ідей та думок. [16]. Звідси, якраз поглиблення та розширення знань з питань академічної доброчесності та втілення отриманих знань і принципів на практиці виступає актуальним та надзвичайно важливим завданням сучасного освітньо-наукового простору [2, с. 17].

Регуляторна політика держави у сфері освіти України здійснюється як Президентом, так і парламентом. Вона відображається у відповідному законодавстві, де всебічно унормовано розуміння поняття «академічна доброчесність», уніфіковано різноманітні види порушень академічної доброчесності та відповідальність за них [4, с. 7].

До головних складових нормативної бази також належать і такі базові нормативні документи:

- Кодекс академічної доброчесності;
- Положення про академічну доброчесність та етику академічних взаємовідносин;
- Кодекс корпоративної культури;
- Положення про Комісії з академічної доброчесності і університетську Комісію з етики та управління конфліктами;
- Положення про групу сприяння академічній доброчесності та інші спеціальні нормативні документи, які регулюють відповідні види освітньо-наукової діяльності у вищому навчальному закладі, в яких також можуть пояснюватися питання академічної доброчесності [13, с. 4].

Візуально здійснення політики академічної доброчесності у сфері освітнього процесу простежується шляхом наповнення офіційних сайтів університетів контентом «Академічна

доброчесність». Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти подає у «Рекомендаціях для закладів вищої освіти щодо розробки та впровадження університетської системи забезпечення академічної доброчесності» на основі відповідного документа Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича наступні складові системи формування академічної доброчесності:

- нормативна база;
- інформаційна база;
- інструменти втілення в життя принципів академічної доброчесності;
- структурні підрозділи та відповідні комісії;
- інструменти та засоби контролю дотримання академічної доброчесності.

Основу академічної культури складає культура мислення, культура розумової праці, культура педагогічної праці та доброчесності [1, с. 15].

Культура мислення – це здатність індивідуального мислення до саморозвитку і вміння виходити за межі стереотипних форм і навичок мислення. Вона також залежить від рівня оволодіння інтелектуальними прийомами: аналізом, синтезом, узагальненням, абстрагуванням, порівнянням, аналогією, систематизацією, моделюванням та ін. Таким чином, культура мислення не лише базується на оволодінні інтелектуальними прийомами, але й є важливою складовою розвиненої особистості, яка активно впливає на успіх та досягнення у різних сферах життя.

Культура розумової праці характеризує якість розумової діяльності, ступінь оволодіння інтелектуальними вміннями і навичками, вмінням організації, планування, дотримання правил гігієни, розподіл часу для праці та відпочинку, раціональної роботи з джерелами знань, самоконтроль та вчасну корекцію власних дій. Або ж можна підсумувати, що культура розумової праці базується на оволодінні вміннями й навичками наукової організації власної праці, навичками самопроєктування, самоорганізації, саморегуляції та самоконтролю.

Педагогічна культура виступає тим соціально-педагогічним феноменом, який оцінюється як інтегрована єдність певних

структурних компонентів особистості, які гармонійно взаємодіють між собою: наукового світогляду і наукових знань, ерудованості, духовного багатства, специфічних особистісних якостей (толерантності, співчуття доброти, тактовності, гуманізму, справедливості, прагнення до самовдосконалення), культури комунікаційного мислення, психоемоційної, педагогічної та методичної підготовки, високого рівня володіння педагогічною технікою позитивного педагогічного іміджу, зовнішньої естетичної привабливості.

Виокремлюють такі головні компоненти педагогічної культури викладача як педагогічні цінності, домінуючі професійні мотиви, професійно значущі якості, професійні знання, педагогічна майстерність, професійні вміння.

Необхідними для викладача вищої школи є і психологічні знання – знання основних теорій, концепцій, понять загальної, вікової та педагогічної психології, психологічної специфіки студентів різного віку, механізмів і суті мислення, основ засвоєння знань, уяви, здібностей, психології виховання та знання методик вивчення особистості.

Академічна доброчесність є частиною педагогічної культури і несе в собі сукупність етичних принципів і правил, визначених законом щодо безпосереднього виконання своїх посадових обов'язків викладача (педагога), науковця. Таким чином встановлено, що академічна культура – це складне особистісне утворення, яке складається з комплексу ціннісних утворень, теоретичних та практичних знань, вмінь і навичок особистості, які забезпечують успішність інтелектуальних здібностей, особистісних якостей і властивостей для здійснення ефективної (успішної) професійної науково-педагогічної діяльності [1, с. 16-17].

В українських закладах освіти для роботи з текстом, перевірки можливостей і коректності запозичень, а також пошуку та виявлення ознак академічного плагіату застосовують чимало різноманітних методів і засобів. Найперше, це змістовий аналіз тексту, який дозволяє попередньо виявити основні ознаки плагіату (рис. 1.9).

Рис. 1.9. Основні ознаки плагіату

Для більш детального лінгвістичного аналізу тексту існують спеціальні засоби й інструменти – безоплатне програмне забезпечення, онлайн-сервіси, платні інтернет-системи. Вони мають свою специфіку, переваги та недоліки, проте працюють, зазвичай, за однаковим алгоритмом перевірки на збіг методом розбивки тексту [10]. Вимоги до інструментів для перевірки тексту на унікальність відображено на рис. 1.10.

Рис. 1.10. Вимоги до перевірки тексту на унікальність

У низці європейських країн існують ряд розповсюджених методів та інструментів боротьби і профілактики плагіату. Наприклад, у Великій Британії плагіат розглядається як моральний проступок, за яким іде відповідне покарання. Проте, водночас, плагіат є інституційною прогалиною, з якої випливає необхідність розробки чітких правил протидії йому. Ще один підхід до плагіату визначає його як органічну складову освітнього процесу при опрацюванні різних джерел у межах навчання і досліджень. Сильними сторонами та можливостями боротьби з плагіатом у Великій Британії є як створення офісу незалежного арбітражу, що реагує на неправильні практики у сфері академічної доброчесності, так і застосування спеціалізованого програмного забезпечення для виявлення плагіату. Ще однією можливістю боротьби з плагіатом виступають дослідження внутрішніх причин і сучасних освітніх практик у сфері боротьби з плагіатом, щоб виробити на цій основі та запровадити університетами відповідні політики, інструкції, керівництва. Слабкі сторони і загрози британських методів боротьби з плагіатом – це виконання письмових завдань у процесі навчання здобувачів третьою особою на замовлення, що важко довести, проте є загрозою для академічних стандартів. Ще одна загроза полягає в тому, що не всі англійські навчальні заклади вищої освіти розробили прозорі та справедливі інституційно оформлені системи боротьби з плагіатом [14; 16].

До прикладу, в Австрії серед сильних сторін і можливостей боротьби з плагіатом можна виокремити наявність статистичних даних щодо випадків плагіату, створення національних вимог до здійснення досліджень у сфері академічної доброчесності та застосування спеціалізованого програмного забезпечення для пошуку плагіату. Діє Австрійське агентство дослідницької доброчесності та в цілому в країні формується культура боротьби з плагіатом, у т.ч. завдяки навчанню студентів академічному письму. Слабкими сторонами і загрозами австрійських методів виступають вузькі межі штрафів і санкції за плагіат, випадки несправедливості та суперечливості рішень щодо покарання за академічну недоброчесність. Існують також складнощі вільного доступу до статистичних даних по випадках плагіату, а також акцентування уваги в значно більшій мірі на післядипломній

освіті (магістратура, аспірантура) та власне наукових дослідженнях. Специфікою Австрії є також відсутність єдиної політики й уніфікованих систем протидії плагіату у вищих навчальних закладах [14; 16].

Якщо взяти Швецію, то її сильні сторони та можливості у боротьбі з плагіатом полягають у створенні та діяльності національної системи відбору статистичних даних по існуючим випадкам по академічній недоброчесності в університетах і публічного оприлюднення на їх базі щорічних звітів. Також у Швеції на національному рівні розроблений порядок урегулювання порушень у сфері академічної доброчесності, формуються спеціальні інституційні комісії на рівні університетів, застосовуються спеціалізоване програмне забезпечення щоб віднаходити та уникати плагіату. Ще однією перевагою є існування в багатьох освітніх програмах шведських навчальних закладах на рівні бакалаврату та магістратури навчального предмету з академічної доброчесності. Слабкі сторони та загрози шведської моделі боротьби з плагіатом – це діапазон покарань і санкцій, наявних у розпорядженні інституційних комісій, який обмежений і не може слугувати ефективним чинником стримування студентів від плагіату. Серед слабких сторін виокремлюють також достатньо формалізовані вимоги для викладачів спочатку довести намір студента щодо порушення академічної доброчесності, перш ніж він буде покараний, яка суттєво ускладнює процес урегулювання порушень, а ще демотивує викладацький склад фіксувати у визначеному порядку такого роду випадки. Також слабким місцем шведської моделі є те, що робота інституційних комісій для врегулювання порушень у сфері академічної доброчесності процедурно велика та суттєво забюрократизована [14; 16].

Відомо, що в Європі не існує повної згоди щодо того, що виступає плагіатом, що є і що не може бути припустимою академічною поведінкою студентів на різних етапах навчання. Проте з іншого боку, існує консенсус щодо того, що кількість випадків плагіату у 25% для академічної нечесності є занадто високою. При цьому частка студентів, у яких виявляють плагіат і до яких вживаються реальні санкції, надзвичайно мала. Часто адміністрації окремих закладів вищої освіти наполягають, що в

них узагалі плагіату не існує, а тому немає потреби у відповідній політиці.

Поширена в Україні думка, що: «в Європі плагіату немає, за нього одразу відраховують», – не відповідає дійсності. Плагіат серед студентів поширений у багатьох місцях. Зрозуміло, що він виявляється далеко не завжди, а санкції за нього накладають хіба у незначній частині випадків, тому для студента він не є обов'язково небезпечним. Чимало країн і ВНЗ ЄС мають формальні, достатньо незрілі інституційні процедури промоції академічної доброчесності та якості освіти, будь-яка країна або університет не мають ідеального способу протидії академічним зловживанням. Жодне з європейських акредитаційних агентств не має уніфікованих процедур для оцінки політики навчальних закладів щодо академічної чесності. Швеція – це єдина країна-член Європейського Союзу, яка внесла правила щодо реагування на академічні зловживання і плагіат безпосередньо до свого національного законодавства [1, с. 25].

У Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича антиплагіатна перевірка є не лише складовою, але й важливою частиною цілісної системи розвитку академічної доброчесності та внутрішнього контролю якості освітнього процесу. Вона сприяє належному виконанню та оприлюдненню результатів дослідницької роботи [7]. У численних українських вузах затверджуються положення, які регулюють процедуру перевірки текстових документів на виявлення текстового плагіату. Ця перевірка стосується дисертаційних робіт (включаючи бакалаврські та магістерські), звітів з наукових досліджень, наукових публікацій, матеріалів наукових конференцій, навчальної літератури, навчально-методичних видань та навчальних засобів. Студентські наукові роботи, подані на публікацію, також проходять перевірку на ознаки плагіату.

Положення фіксує вже налагоджений механізм координації функцій при перевірці різних документів між окремими структурними підрозділами університету. Перевірка текстів для виявлення запозичень здійснюється в університетах шляхом використання двох комерційних антиплагіатних інтернет-систем – StrikePlagiarism та Unicheck. Названі системи враховують світові тенденції боротьби із плагіатом, вони базуються на

прогресивних «розумних» технологіях із застосуванням штучного інтелекту, машинного навчання, алгоритмів обробки мови та набули авторитету як в університетах України, так і за її межами.

Після нескладних операцій та аналізу завантаженої електронної версії певного тексту, системи надають звіти, які дозволяють дати оцінку рівню самостійності авторського тексту відповідно до визначених показників, зробити висновки та прийняти подальше рішення. Існують окремі чинники, які свідчать про необхідність доопрацювання тексту роботи, а саме:

- не зазначені цитування;
- некоректно заявлені джерела;
- посилання на нелегітимні чи неавторитетні джерела;
- існуючі елементи модифікації тексту.

На поширення різних форм плагіату впливають як невпевненість у власних силах і невміння організувати роботу, так і низький рівень інформаційної культури, відсутність досвіду академічного письма, чіткого усвідомлення існуючих норм інтелектуального запозичення в академічному просторі. Тобто багато студентів, які здійснюють запозичення, роблять це не навмисно. Вони або не знають, або не розуміють, що саме є плагіатом, а тому навіть не усвідомлюють, що вдаються до шахрайства. Щоб не мати таких неприємностей, варто постійно вчитись, набувати й удосконалювати навички академічного письма, дослідницькі компетентності з формулювання й обґрунтування власних ідей на основі критичного аналізу фактів і попередніх досліджень [10, с. 5].

Отже, вдосконалення системи вищої освіти передбачає впровадження новаторських підходів до процесів навчання та викладання, насадження цінностей чесності й етики в освітньому процесі та науковій діяльності, а також створення ефективних механізмів комунікації в установах вищої освіти. Це сприятиме формуванню високої академічної культури, призначеної для прийняття та поглиблення ціннісних стандартів у всіх учасників освітнього процесу, включаючи науково-педагогічних працівників та студентів.

Нові підходи до навчання та викладання мають розширювати можливості студентів для активної участі,

практичного застосування отриманих знань і розвитку критичного мислення. Утвердження чесності й етичних цінностей передбачає посилення контролю за академічною доброчесністю, виявлення та усунення плагіату та інших порушень етичних стандартів.

Створення нових механізмів комунікації в установах вищої освіти направлене на покращення взаємодії між викладачами, студентами та адміністрацією, а також сприяє відкритому обміну ідеями та досвідом. Це створює сприятливе середовище для формування високої академічної культури, яка передбачає глибоке розуміння та повагу до наукових, етичних і гуманітарних цінностей в освітньому процесі. Носіями такої академічної культури є науково-педагогічні працівники та здобувачі освіти, які спільно працюють над розвитком і вдосконаленням системи вищої освіти.

1.3. Заходи та інструменти в частині формування цілісної й ефективної системи забезпечення академічної доброчесності в ЗВО України

Засобами втілення принципів академічної доброчесності в освітню та наукову діяльність університетів, які допомагають попередженню випадків порушення принципів академічної доброчесності, можна вважати:

- інформаційно-консультативний супровід співробітників закладу вищої освіти (науково-педагогічних та інших категорій працівників) і студентів як здобувачів вищої освіти через розбудову відповідних ресурсів на сайті університету та його бібліотеки, друк буклетів і постерів, розробку та поширення відеороликів, а також іншу діяльність з промоції цінностей академічної доброчесності;
- відкриті для широкого загалу онлайн-курси за тематикою академічних чеснот і засад інформаційної грамотності;
- утілення в життя програм підвищення кваліфікації науково-педагогічних і педагогічних працівників, зокрема за тематикою «Етика й академічна доброчесність в освіті та

науці», «Інформаційна грамотність, бібліографічний менеджмент та наукометричні бази»;

- лекції відомих стейкхолдерів вищої освіти (значних випускників, роботодавців, відомих учених, експертів тощо) з тематики переваг академічних чеснот і виконання наукових досліджень, комплекси тренінгів для всіх учасників освітнього та наукового процесів у рамках вітчизняних і міжнародних проєктів з академічної доброчесності, грантових програм тощо.

Серед інструментів контролю за дотриманням академічної доброчесності в освітній та науковій сфері закладу вищої освіти можна вважати:

- процес анкетування учасників науково-дослідного й освітнього процесів на предмет порушень академічної доброчесності;
- забезпечення доступу до інформації та ресурсів з питань етики й академічної чесності для всіх учасників освітнього процесу;
- обов'язковий моніторинг наукових, навчально-методичних, кваліфікаційних і курсових робіт на предмет існування елементів академічного плагіату згідно із створеною нормативною базою [11].

Додатковими інструментами контролю за дотриманням академічної доброчесності в освітній та науковій сферах закладу вищої освіти можуть бути: організація тренінгів та семінарів з етики та академічної чесності, створення й підтримка електронних баз даних та ресурсів з етики й академічної чесності, створення комісії з контролю за дотриманням академічної доброчесності. Ці інструменти сприяють підтримці стандартів академічної доброчесності та забезпечують відповідальне й етичне ставлення до навчання та наукової діяльності.

Для розбудови цілісної та продуктивної системи забезпечення академічної доброчесності у вітчизняній вищій школі український дослідник В. Сазик у своїй науковій праці «Академічна доброчесність: міфічна концепція чи дієвий інструмент забезпечення якості вищої освіти?» [14] пропонує здійснити низку заходів, які ми наочно представили на рис. 1.11.

Увести в чинне освітнє законодавство України чітко визначені та суворі норми відповідальності для студентів, викладачів, науковців за плагіат. У випадку нежиття керівництвом вищих навчальних закладів відповідних заходів з реагування на ті чи інші академічні проступки чи ненакладання санкцій за плагіат передбачити відсторонення таких осіб від займаної посади

Зобов'язати вищі навчальні заклади реалізувати власну політику забезпечення академічної доброчесності шляхом розробки кодексів честі студентів і етичних кодексів викладачів та представників адміністрації, створення незалежних, з долученням експертів і громадськості, комітетів з етики, які б наглядали за дотриманням етичних стандартів та вирішували спори у випадку порушення таких

Завершити створення та запустити в дію загальнонаціональний репозитарій академічних текстів студентів, освітан і науковців та передбачити на операційному рівні за основу його роботи принципи відкритості й прозорості, а також порядок використання спеціалізованого програмного забезпечення для виявлення ознак плагіату

Передбачити як критерій акредитації освітніх програм вищих навчальних закладів наявність відповідних процедур і політики боротьби з плагіатом і списуванням, а також навчальних модулів з академічної доброчесності

Створити національну інституцію незалежного арбітражу в сфері академічної доброчесності для вирішення спорів і реагування на несправедливі практики, пов'язані з покаранням за плагіат і списування

**Рис. 1.11. Заходи для поліпшення цілісності
й ефективності системи забезпечення академічної
доброчесності ЗВО України**

Джерело: згруповано авторкою на основі [14]

Академічний плагіат має різноманітні вияви. Серед найбільш поширених форм виокремлюють:

- копіювання, яке означає дослівне повторення та оприлюднення під своїм ім'ям надрукованого раніше тексту іншого автора;
- парафраз, або рерайт, тобто перефразоване повторення змісту тексту без належно оформленого посилання на оригінального автора;
- компіляція як процес підготовки наукової праці на основі поєднання текстів інших авторів, без самостійного аналізу, опрацювання джерел або вказівки авторства;
- самоплагіат – оприлюднення власних, але раніше надрукованих наукових результатів як нових.

Несанкціоноване використання чужих напрацювань неприйнятне з ряду важливих причин, особливо в академічному середовищі. Чому це важливо? Академічні причини цього такі:

1. Розвиток особистих компетенцій: написання й аналіз інших досліджень сприяють розвитку власних навичок академічного письма. Процес адаптації та використання чужих ідей дозволяє студентам і дослідникам поглиблювати своє розуміння предмета і вдосконалювати навички формулювання власних ідей.

2. Стимулювання наукового розвитку: шляхом визнання та надання належного авторам оригінальних досліджень академічна спільнота стимулює подальший розвиток науки. Це важливо для створення умов для новаторських досліджень і подальшого вдосконалення знань.

3. Боротьба з плагіатом і підтримка етичних стандартів: дотримання авторських прав та унікальності досліджень допомагає уникнути плагіату, підтримує високі етичні стандарти в академічному середовищі. Це забезпечує чесність і довіру між учасниками наукового співтовариства.

4. Виховання етичних цінностей: дотримання правил поваги до авторства в академічному середовищі є також складовою виховання етичних цінностей серед студентів та науковців. Це формує у них свідомість важливості чесного та відповідального ставлення до наукових джерел [10, с. 4].

Щоб підготувати письмову творчо-індивідуальну роботу відповідно принципам академічної доброчесності, культури та етики магістерських, дисертацій та наукових публікацій слід

набувати і постійно розвивати низку компетентності, що представлені в табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Шляхи та методи набуття компетенцій, які дозволяють уникнути академічної недоброчесності

Компетенції	Шляхи та методи набуття компетенцій
Підвищувати рівень інформаційної культури	- уміння здійснювати проблемний пошук, обирати й оцінювати якість джерел - уміння працювати з першоджерелами, робити нотатки, здійснювати цитування та посилання
Набувати навичок академічного письма	- володіння усним і писемним науковим мовленням - знання структури академічного тексту; - знання про форми плагіату та шляхи запобігання йому
Розвивати критичне мислення	- багато читати за темою своїх дослідницьких інтересів - навички резюмувати текст та ідеї, подавати в тексті чужі думки своїми словами стисло, детально, без зміни змісту - уміння формулювати і чітко висловлювати власні думки
Уміти публічно презентувати свої думки	- відвідувати заходи та курси, де навчають ораторській майстерності

Джерело: згруповано авторкою на основі [10, с. 8]

Тема академічної доброчесності актуальна для всіх вузів світу, українські заклади вищої освіти не є винятком. Це засвідчено змістом наукових публікацій авторитетних видавництв. Дослідження та впровадження кращого наявного досвіду у діяльність університетів та інших академічних установ буде стимулювати втілення принципів академічної доброчесності, підвищення рівня якості освітнього та наукового процесів.

Запитання та завдання для контролю засвоєння матеріалу

1. Розкрийте суть академічної доброчесності та її фундаментальні цінності.
2. Як класифікує академічну доброчесність законодавство України?
3. Що вважається порушенням академічної доброчесності за законодавством України?
4. Які дії допомагають дотримуватися академічної доброчесності в системі вищої школи?
5. Яку відповідальність можуть нести порушники принципів академічної доброчесності в системі вищої школи?
6. Які Ви можете виокремити види академічної відповідальності для порушників академічної доброчесності?
7. Які Ви можете виокремити фундаментальні цінності академічної доброчесності у тому числі розроблені Міжнародним центром академічної доброчесності?
8. Дайте характеристику Кодексу академічної доброчесності Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.
9. Наведіть порядок виявлення та процедури встановлення фактів порушення академічної доброчесності в Україні та за кордоном.
10. Що містить нормативна база академічної доброчесності в Україні?
11. Як Ви розумієте поняття академічної та педагогічної культури?
12. Дайте характеристику роботи з текстами в українських закладах вищої освіти, засоби й інструменти аналізу тексту.
13. Наведіть методи боротьби з плагіатом в країнах ЄС.
14. Покажіть як здійснюється антиплагіатна експертиза в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича.
15. Наведіть заходи й інструменти формування ефективної системи забезпечення академічної доброчесності в закладах освіти України.
16. Наведіть форми академічного плагіату та шляхи і методи їх уникнення форм.

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Академічна доброчесність : виклики сучасності : збірник наукових есе учасників дистанційного етапу наукового стажування для освітян (Республіка Польща, Варшава, 02.12-13.12.2019). *Польсько-українська фундація «Інститут Міжнародної Академічної та Наукової Співпраці»*, *Духовна Академія Університету Кардинала Стефана Вишинського*, Фундація ADD. Варшава, 2019. 148 с.

2. Академічна доброчесність : виклики сучасності. *Збірник наукових есе учасників наукового стажування для освітян* (Республіка Польща, Варшава, 1-13.10.2018). Варшава, 2018. 162 с.
3. Академічна доброчесність : проблеми дотримання та пріоритети поширення серед молодих вчених : кол. моногр. / за заг. ред. Н. Г. Сорокіної, А. Є. Артюхова, І. О. Дегтярьової. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2017. 169 с.
4. Висоцька Л., Кирилова Д. Case : Академічна доброчесність. Навчально-методичний посібник для педагогічних, науково-педагогічних працівників та здобувачів освіти Відокремленого структурного підрозділу «Криворізький фаховий коледж Національного авіаційного університету». Кривий Ріг : ВСП «КРФК НАУ», 2022. 60 с.
5. Закон України «Про освіту». Документ 2145-VIII, чинний, поточна редакція – Редакція від 02.07.2023, підстава - 3143-IX URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page#Text>.
6. Закон України «Про вищу освіту». Документ 1556-VII, чинний, поточна редакція – Редакція від 28.05.2023, підстава – 3062-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page#Text>.
7. Етичний Кодекс Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. URL : <file:///C:/Users/HP/Desktop/-etychniy-kodeks-chernivets-koho-natsionalnoho-universytetu.pdf>.
8. Конституція України. Документ 254к/96-ВР, чинний, поточна редакція – Редакція від 01.01.2020, підстава – 27-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/-laws/show/254%D0%BA/96%D0%B-2%D1%80#Text>.
9. Лист Міністерства освіти і науки України «Щодо забезпечення академічної доброчесності у закладах вищої освіти» (від 26.10.2017 р. №1/9-565). URL : <https://mon.gov.ua/storage-app/media/npa/-5a1fe9d9b7112.pdf>.
10. Павленко Т. Академічна доброчесність студента. Текст лекції. URL : <https://repo.knmu.edu.ua/bitstream/123456789/26738/5/%D0-%9F%82.pdf>.
11. Положення про академічну доброчесність та етику академічних взаємовідносин у Сумському державному університеті. URL : <http://normative.sumdu.edu.ua/?task=getfile&tmpl=component&id=fe3a1f9e-9c36-e911-9278-001a4be-6d04a&kind=1>.
12. Принципи академічної доброчесності. URL : <https://www.rpdau.edu.ua/-content/pryncypu-akademichnoyi-dobrochesnosti>.
13. Рішення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти «Рекомендації для закладів вищої освіти щодо розробки та

- впровадження університетської системи забезпечення академічної доброчесності» (від 29.10.2019 р. №11). URL : <https://naqa.gov.ua/wpcontent/uploads/2019/10/Рекомендації%сс%88-ЗВО-система-забезпечення-академічної%сс%88-доброчесності.pdf>.
14. Сазик В. Академічна доброчесність : міфічна концепція чи дієвий інструмент забезпечення якості вищої освіти?. 2017. URL : <http://educationua.org/ua/articles/-930-akademichna-dobrochesnist-mi-fichna-kontsepsiya-chi-dievijinstru-mentzabezpechennya-yakosti-vish-choji-osviti>.
 15. Чому академічна доброчесність важлива? *Офіс доброчесності НАЗК*. Дата публікації: 20 липня 2021. URL : <https://prosvita.nazk.gov.ua/blog/chomu-akademichna-dobrochesnistvazhly-va>.
 16. Comparison of policies for Academic Integrity in Higher Education across the European Union (2013). Impact of Policies for Plagiarism in Higher Education Across Europe. *The Project of the European Union under Erasmus, Lifelong Learning Programme, Modernisation of Higher Education* (2010-2013). URL : <http://plagiarism.cz/-ippheae/files/D2300%20EU%20IPPHEAE%20CU%20Survey%20EUwide%20report.pdf>.

РОЗДІЛ 2

НАУКА ТА НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

- 1.1. Наука як сфера людської діяльності та система уявлень про світ**
- 1.2. Наукові революції: сенси й особливості**
- 1.3. Характеристика наукової теорії як системи. Етапи та види наукових досліджень**

Основні терміни та поняття: наука як сфера людської діяльності, наука як система знань про світ, виміри науки, предмет науки, об'єкт науки, знання, мислення, гносеологія, завдання науки, функції науки, антинаука, наукова революція, наука як соціальний інститут, наукова діяльність, наукова думка, науковий дух, наукова ідея, наукова концепція, лженаука, науковий підхід, постулат, сучасна постнекласична наука, наукознавство, класифікація науки, критерії розмежування наук, фундаментальні наукові дослідження, прикладні наукові дослідження, рівні наукового дослідження, етапи наукового дослідження, наукова теорія, структура наукової теорії, аксіома, закон, умовивід, термін, поняття, категорія, факт, гіпотеза, принцип, судження, плюралізм, наукова установа.

2.1. Наука як сфера людської діяльності та система уявлень про світ

Наука спрямована на безпосереднє виявлення суттєвих аспектів усіх явищ природи, суспільства та процесу мислення. Наука являє собою систему знань, об'єктивних законів розвитку природи, суспільства, процесу мислення, що відображається у точних категоріях і має певну структуру. Сама система означає

те, що предмети та інші речі в світі взаємодіють, а всі процеси та явища взаємопереплетені. Як система наука визначається цілісною єдністю кількісного й якісного накопичення суми знань, виокремлених за галузями наукових досліджень, процесом формування зв'язків між ними [12, с. 3].

Водночас наука – це сфера життєдіяльності суспільства, спрямована на створення нових знань про природу, суспільство та процес мислення. Як окрема та специфічна сфера життєдіяльності суспільства вона є результатом суспільного розподілу праці, виокремлення розумової праці серед інших, перетворення пошуково-інтелектуальної діяльності в особливу галузь занять окремої групи людей. Необхідність наукового підходу до всіх видів людської діяльності спонукає науку розвиватися швидшими темпами, ніж будь-яку іншу галузь людської діяльності [15, с. 11].

Науку належить розглядати як галузь людської діяльності, яка забезпечує створення й упорядкування об'єктивних знань про реальність, а також є однією з проявів суспільної свідомості. Науку можна розглядати в таких вимірах:

- як процес розуміння закономірностей об'єктивного розвитку світу;
- як окремий вид суспільного розподілу праці;
- як особливу форму суспільної свідомості, основу якої складає система знань;
- як один із важливих чинників суспільного розвитку і як процес виробництва знань та їх використання.

Наука є різновидом інтелектуальної діяльності та одним зі способів духовного освоєння людиною світу, що має свої специфічні риси. Розвитку науки притаманний накопичувальний характер: на кожному історичному етапі вона сумує в концентрованому вигляді свої попередні досягнення, і кожен результат науки стає невід'ємною частиною її загального фонду.

Сам розвиток науки відображається не лише у зростанні «суми» накопичених позитивних знань, але в цілому і у всій структурі науки. На кожному етапі історії наукове пізнання застосовувало певний комплекс пізнавальних форм – фундаментальних категорій та дефініцій, методів, принципів і

логічних схем пояснення, тобто всього того, що об'єднують поняттям стилю мислення [1].

Предметом науки виступають взаємопов'язані форми руху матерії або особливості їх відображення у свідомості людей.

Об'єктом науки є сам рух матерії та його особливості, що відображаються у свідомості суспільства. За цим критерієм виокремлюють наявність багатьох галузей знань, які об'єднують у три великі блоки наук:

1. Природничі (астрономія, географія, фізика, хімія, екологія, біологія тощо).
2. Суспільні (економічні, історичні, філологічні та інші).
3. Науки про мислення (логіка, психологія, філософія, лінгвістика, кібернетика та інші).

Суттєвою рисою науки є її активний пошуковий характер. Наука має постійно змінюватися і розвиватися, віднаходити нові рішення, результати, а це якраз і досягається завдяки науковій діяльності. А наукова діяльність виступає як інтелектуальна творча діяльність, що спрямована на отримання і використання нових знань за допомогою соціальних інститутів (за КВЕД). Її формами є фундаментальна (теоретико-концептуальна) наука, наукознавство, прикладна наука.

Мета науки полягає у вивченні законів розвитку природи та суспільства, а також в обґрунтуванні впливу на природу на основі застосування знань для досягнення корисних результатів для суспільства. Якщо необхідні закони ще не відкриті, людина може тільки описувати явища, збирати та систематизувати факти.

Поняття «наука» включає в себе як діяльнісний процес спрямований на здобуття нового знання, так і сам результат такої діяльності – суму здобутих наукових знань, які лежать в основі наукового розуміння світу. Науку ще пояснюють як одну з форм людської свідомості. Поняття «наука» застосовується для назви окремих сфер наукового знання. Закономірності побудови та розвитку науки, структуру та рух наукового знання, сам процес наукової діяльності, взаємодію цього процесу з різноманітними соціальними інститутами та галузями матеріального й духовного життя людських спільнот досліджує спеціальна дисципліна – наукознавство. Наука почала формуватися в часи усвідомлення незнання, а це постійно викликало об'єктивну необхідність

набуття знань. Знання виступає як перевірений практикою результат пізнання реальності, адекватне її відбиття у свідомості людини. Це – ідеальна репрезентація у формі узагальнених уявлень про закономірні зв'язки об'єктивної реальності [5, с. 11-12].

Знання зводяться до пошуку відповідей на декілька запитань, які можна виразити так:

1. Що? У якій кількості? Чому? Для чого? Як? – на ці запитання дає відповідь наука.
2. Як зробити? – на це запитання дає відповідь методика.
3. Що зробити? – це сфера практики.

На пошук відповідей на запитання націлені безпосередньо самі науки – це описування, пояснення та передбачення процесів і явищ реальної дійсності, які становлять предмет її вивчення на базі тих законів, які вона відкриває, тобто у широкому сенсі – теоретичне відтворення дійсності. Таке теоретичне відтворення дійсності відбувається на базі відкритих науковими дослідженнями законів, що дозволяє розуміти, пояснювати та передбачати різноманітні явища та процеси. Наука як механізм пізнання спрямована на розвиток знань і розширення нашого розуміння світу навколо нас [15, с. 13]. Ключові завдання науки наведено на рис. 2.1.

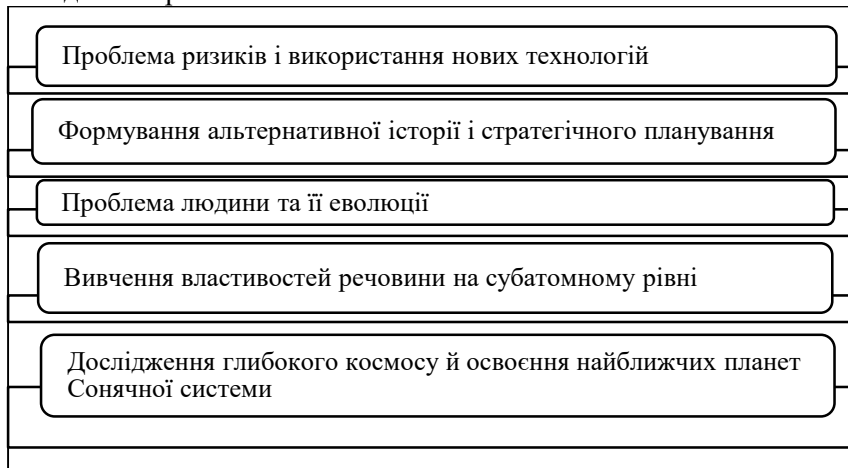

Рис. 2.1. Ключові завдання, які покликана розв'язати наука
Джерело: згруповано авторкою на основі [5; 6; 9]

Крім того, до основних з них можна віднести:

- відкриття законів руху природи, суспільства, мислення і пізнання;
- пошук, вивчення, узагальнення фактів;
- систематизація набутих знань;
- усвідомлення суті явищ і процесів;
- прогнозування певних подій, явищ та процесів;
- визначення напрямків і форм практичного застосування отриманих знань.

Наука – це не просто система знань про навколишній світ, а чітко сформульовані теоретичні положення про явища та їх зв'язки, діючі закони природи та суспільства, які виражені за допомогою конкретних наукових термінів і суджень. Терміни та судження є науковими, якщо вони отримані шляхом наукових методів (як емпіричних, так і теоретичних) і підтверджені у процесі практичної перевірки. Тому наука являє собою сферу дослідницької діяльності, спрямовану на отримання нових знань про природу, людину та суспільство. Це витвір людської діяльності, що має на меті розвиток суспільної практики [12, с. 4].

Науці протистоїть антинаука, тобто такий вид діяльності, який відмітний від наукової, але результати якої претендують на визнання, авторитетність. Антинаука пропагує способи пізнання світу, які конфліктують з науковим узагальненням дійсності.

На роль науки також намагається претендувати і лженаука – вид діяльності, яка бере до уваги менший обсяг чинників, що піддаються узагальненню у порівнянні з кількістю накопичених. Лженаука теж визнає наукові процедури пізнання, проте штучно обмежує їх масштаби, намагаючись довести, що внаслідок цих процедур загальні судження відповідають бажаному змісту.

Функція науки визначається як виробництво та використання систематизованих об'єктивних знань про реальність, тобто пізнання об'єктивного світу, щоб його досліджувати задля можливого вдосконалення. У розвинених суспільствах функцією науки якраз і є розвиток системи знань, що сприяють найраціональнішій організації суспільних відносин та найбільш ефективного використання продуктивних сил в інтересах усіх членів суспільства. Вона містить ряд конкретних функцій:

- соціальної пам'яті як «нагромадження, збереження та передачі» досвіду попередніх поколінь людей;
- гносеологічну (пізнавальну), яка надає суспільству потрібні знання для оптимального розв'язання поставлених проблем;
- нормативну, яка впорядковує, організує та регулює комунікації між науковими структурами шляхом побудови системи норм і правил поведінки й етики;
- комунікативну, яка реалізується шляхом застосування наукової мови як зрозумілого та при цьому важливого засобу спілкування;
- аксіологічну (ціннісну), яка створює в суспільстві ціннісні орієнтації, що орієнтують результати наукових досліджень на благо суспільства;
- креативну (творчу), яка здійснюється за допомогою побудови потужного, інтелектуального потенціалу людства;
- виховну, яка дозволяє підвищити рівень освіченості в суспільстві;
- практичну – удосконалення виробництва і системи суспільних відносин, тобто безпосередньої продуктивної сили матеріального виробництва [16].

Отже, наука в розвиненому суспільстві виступає не лише джерелом нових знань, але і ключовим інструментом для досягнення сталого розвитку та підвищення якості життя.

2.2. Наукові революції: сенси й особливості

Розвитку науки властивий накопичувальний та вибуховий характер: на кожному історичному етапі вона сумує в концентрованому вигляді свої попередні досягнення, і кожен окремий результат науки стає невід'ємною частиною її загального фонду, не перекреслюючи подальшими успіхами процес пізнання, а лише уточнюючи та переробляючи його.

Наука є вершиною розумового розвитку людини, найвищим і найспецифічнішим досягненням людської культури. Вона може створюватися лише за певних визначених умов. Поняття «наука» в цьому особливому значенні існує тільки з часів великих

античних філософів Платона (428 чи 427-348 чи 347 до н. е.) й Аристотеля (384-322 до н. е.). У подальшому, в середньовіччі воно не набуло свого розвитку, проте вже в епоху Відродження науку знову відновили у правах. З тих часів її позиції ставали непохитними. Жодну силу сучасного світу не можна порівняти з силою наукової думки.

Існують дискусії про найважливіші принципи чи наявні результати науки, проте жоден не наважиться заперечити її роль. Саме до науки можна застосувати відомий вислів Архімеда: «Дайте мені точку опори і я переверну Всесвіт» (приблизно 287-212 до н. е.). У постійно змінному Всесвіті тільки наукова думка встановлює стале розуміння та полюси. У давньогрецькій мові сам термін «episteme» (пізнання) коренево означав стійкість і нерухомість. Розвиток науки призвів до певної стійкої рівноваги, стабілізації, розуміння постійності світу у сприйнятті й мисленні людини.

Наука розвивалася і в середні віки: філософія, логіка, лінгвістика, медицина, математика та ін. Дослідження часто здійснювалися у монастирях, вони благословлялись церквою, але при цьому інквізиція також вела жорстоку боротьбу з ученими, які посягали на релігійну доктрину й авторитет церкви. Безумовно, навіть у складному духовному житті середньовічного суспільства неможливо було скасувати прагнення до знань та освіти у знедолених людей. Уже з XI ст. функціонує медична школа в Салерно, в 1160 році офіційно почав працювати Паризький університет Сорбонна, з'являються університети в Болоньї, Оксфордї (1167), Кембриджї (1209), Саламанці, Падуї, Празї (1347), Кракові (1364) та в інших населених пунктах. Університети ставали осередками знань, чітка спеціалізація наукового знання ще відсутня, домінантне місце в навчальному процесі обіймає теологія, але поступово набуває розвитку викладання астрономії, логіки, арифметики, медицини, геометрії та інших світських галузей знань.

Розвиток науки почав набирати обертів в епоху Відродження, цьому сприяло зародження капіталістичних відносин, бурхливий розвиток торгівлі і мореплавства, секуляризація громадського життя. Суттєвий внесок у розвиток науки зробили в ці часи Галілео Галілей, Андреас Везалій,

Джордано Бруно, Микола Коперник, Парацельс (справжнє ім'я Філіп Теофраст фон Гогенгейм) та інші.

У XVII-XVIII ст. наука поступово формується як соціальний інститут. У Європі з'являються наукові спілки й академії, починають друкуватися перші наукові журнали. Перші академії засновано в Італії. Наприклад, у 1560 р. в Неаполі виникла Accademia Secretorum Naturale, 1603 р. у Римі Accademia dei Lincei – Академія рисі (від девізу «очі вченого повинні бути такі ж пильні, як і очі рисі»). У 1660 р. створено Англійську Королівську спілку, у 1635 р. – Французьку академію та ін. Перший вищий науковий і навчальний заклад східних слов'ян – Києво-Могилянська академія (заснована в 1701 році) являла собою великий науковий і культурний центр, у якому викладали сім вільних наук: арифметику, риторику, геометрію, граматику, поетику, філософію, музику. Вивчався та викладався системно комплекс тогочасного філософського знання: гносеологія, діалектика, психологія, логіка, метафізика, фізика. Наголоси у філософії та науці акцентувалися на критиці релігійного світосприйняття, ролі розуму, проблемах вивчення світу, природничо-наукових уявленнях про природу тощо.

Міфи і теологічний підхід поступово витіснялися зі світу природи, а їх місце займали наукові погляди. Тоді ж змінилася також сама природа наукової дійсності. З появою експериментальних наук почалось усвідомлення того, що для розуміння наукової раціональності не вистачає доводів розуму та логічної чіткості, які були запропоновані античністю і Середньовіччям. При розбудові нової концепції наукової раціональності потрібно було віднайти місце аргументам, які йшли від досвіду й експерименту. Критерієм істинності наукового знання стали вважатися досвід, факти, отримані у процесі спостереження й експерименту. Це розуміння власне наукової свідомості тоді задовольняло критичну допитливість учених, які аналізували питання теорії та практики розвитку науки.

Сучасна наука характеризується прагненням до цілісного та багатостороннього охоплення досліджуваних об'єктів, вона все більше відзначається зміною акценту з дослідження конкретних предметів на розв'язання загальних проблем. Це виражається у

тому, що нові напрямки знань виникають унаслідок виникнення певних важливих теоретичних чи практичних проблем.

Формування наукового духу (науки) охоплює деякі стани, що представлені на рис. 2.2.

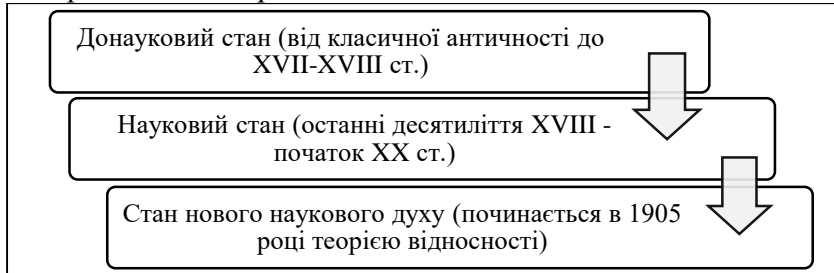

Рис. 2.2. Формування наукового духу (науки), що охоплює деякі стани (етапи) за французьким філософом Гастоном Башларом

Еволюційно наука пройшла довгий і складний шлях розвитку від першопочаткових, елементарних знань про природу до розуміння складних закономірностей існуючої природи, суспільного розвитку та процесу людського мислення. Головні особливості наукових революцій у світі представлено на рис. 2.3.

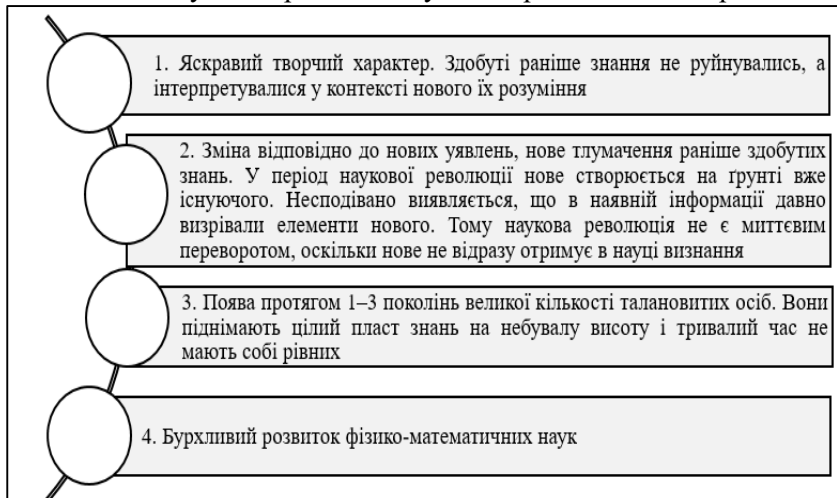

Рис. 2.3. Головні особливості наукових революцій у світі

Джерело: згруповано авторкою на основі [6; 12; 16]

Виокремимо, що у XIX столітті наука пройшла значні трансформації, її розмежування призвело до створення численних незалежних наукових галузей з власними галузями компетенції. У даному процесі механіка втратила авторитет у тлумаченні загальнонаукової картини світу, значного розвитку набули біологія, хімія, геологія. Суттєво змінився стиль наукового мислення, де ключового значення набула ідея постійного розвитку. Об'єкт пізнання, включаючи природу, тепер розглядався не як завершений і незмінний, а як постійно змінний процес. У цілому наука продовжувала розвиватися в рамках класичної форми, залишаючи прагнення до повного розуміння картини світу. Її суспільний авторитет і престиж незупинно зростали.

Фахівці виокремлюють три наукові революції, які пройшла наука як соціальний інститут з XVII століття.

Перша наукова революція припадає на період XVII-XVIII ст. В останній третині XVIII ст. перша наукова революція перейшла у промислову, результатом стала розбудова капіталістичного індустріального суспільства й індустріальної цивілізації. Відтоді сам розвиток науки переважно зумовлювався потребами економіки й виробництва. У ці часи відбулося формування класичного природознавства. Ключові критерії та характеристики даної наукової революції полягають в усвідомленні об'єктивності знання, достовірності його походження, вилученні з нього суб'єктивних елементів, які не стосуються пізнавального суб'єкта та процедур його пізнавальної діяльності. Основною вимогою до науки стало досягнення чистої об'єктивності знання. Наука швидко набувала престижу й авторитетності, претендуючи разом із філософією як єдина адекватна реалізація розумового потенціалу. Зростаючий авторитет науки сприяв формуванню першої форми сцієнтизму (лат. *scientia* – знання, наука), прихильники якого звели в абсолют роль і значення науки. Теорія, в рамках якої суспільні відносини можуть бути цілком пізнаними і прозорими, а політика базується на винятково наукових законах, які збігаються з законами природи, була панівною.

Дені Дідро дивився на суспільство та людину через призму природознавства та законів природи. Саме тому людину він

ототожнював з усіма іншими природничими об'єктами, технікою, роль свідомого начала в ній суттєво звужувалася, а то й узагалі ігнорувалася. Своєрідний погляд на людину можна побачити в книзі Жульєна-Офре Ламетрі «Людина-машина», де людина розглядається безпосередньо як механізм, що може самостійно активуватися, подібно до годинника.

У ті часи головною наукою була механіка, тому загальнонаукова картина світу у класичному природознавстві відзначалася яскраво вираженим механістичним характером. Найяскравішими представниками цієї революції в науці були французький філософ та письменник Дені Дідро (1713-1784 рр.) і французький філософ Жульєна-Офре Ламетрі (1709-1751 рр.) [9].

Друга наукова революція відбувалася в кінці ХІХ на початку ХХ ст. Справжній переворот у природознавстві здійснено в результаті таких великих відкриттів: створення еволюційної теорії (Ч. Дарвін) і закону збереження та перетворення енергії. Визначальну роль у цьому відіграли І. Кант і П. Лаплас, які створили космогонічну теорію. Фізика зайшла у мікросвіт, було відкрито електрон (Дж. Томсон, 1897 р.). Ця революція відкрила радіо, процес перетворення хімічних елементів, було створено теорію відносності та квантову теорію.

Революційні зміни відбулися в усіх сферах наукового знання. Почали розвиватися нові наукові напрями, наприклад кібернетика і теорія систем. Некласична наука вже перестала говорити про повну чи й абсолютну об'єктивність знання, про відсутність у ньому суб'єктивного чинника, роль якого, до речі, різко зросла. Усе більше вона враховувала вплив методів, способів і засобів пізнання. Важливу роль у пізнанні почали відігравати теорії та моделі, вибудовані пізнавальним суб'єктом на основі математичного, статистичного, комбінаторного та інших підходів. У сфері пізнання та в координатах кожної з наук прискорюється процес диференціації, результатом якого стало зростання чисельності наукових дисциплін і навчальних закладів. На основі цього визначилась тенденція до плюралізму. Прийнятною стала наявність у межах науки різноманітних шкіл і напрямів, протилежних поглядів на одну проблему.

На вищих рівнях пізнання проявив себе і плюралізм загальних картин світу, які претендували на достовірність. Популярності набув принцип релятивізму (лат. *relativus* – відносний), тобто відносності людських знань, згідно з яким кожна теорія визнається істинною тільки у конкретній системі даних або координат. У науковому обігу поняття «істинність» або «достовірність» дедалі частіше поступаються поняттю «валідність», що означає обґрунтованість, прийнятність. Така доля спіткала і такі поняття класичної науки, як «причинність», «детермінізм», які були замінені поняттями «можливість» та «індетермінізм» [11].

Третя наукова революція почалася в середині ХХ ст. і продовжується сьогодні. Основним її результатом стало виникнення постнекласичної науки. Третя наукова революція трансформувалась у технологічну, яка створила постіндустріальну цивілізацію. Цій епосі відповідає постіндустріальне, інформаційне, постмодерне суспільство. Основою такого суспільства є новітні високі й тонкі технології, які базуються на нових джерелах і видах енергії, нових матеріалах та інструментах управління технологічними процесами. Визначальну роль при цьому відіграють комп'ютери, засоби масової комунікації й інформатики, розвиток і поширення яких набули величезних масштабів. Під час третьої наукової революції наука сформувала в собі якість безпосередньої та головної продуктивної сили, визначального чинника виробництва і громадського життя. Нерозривним став її зв'язок із реальним виробництвом, у взаємодії з яким наука перебрала на себе ключову роль, продовжуючи при цьому відкривати, відроджувати новітні та високі технології, нові джерела енергії, матеріали [10].

Високий темп розвитку науки в ХХ столітті створив передумови для наукознавства, яке досліджує закономірності функціонування та розвитку самої науки, її структуру та рух наукової діяльності, економіку й організацію наукових досліджень, а також форми взаємодії науки з іншими аспектами як матеріального, так і духовного життя суспільства.

У постмодерну епоху людство має значний накопичений обсяг знань, що створює передумови для тривалих соціальних,

економічних, політичних та геостратегічних змін. Наукові знання поступово стають вирішальним фактором, що визначає конкурентні переваги націй та країн у глобальних економічних зв'язках.

Постнекласична наука включає в себе мережу взаємозв'язків, до якої входить людина. Однією з характерних рис постнекласичної науки стає «людиновимірність». Цінність сучасної науки проявляється новим розумінням місця та ролі людини в системі «Людина-Природа-Суспільство». При цьому усвідомлення людиною свого невідомого в будь-якій сфері життя формує об'єктивну необхідність отримання і трансформації нових знань про постійну загальну гармонію людини з природою.

2.3. Характеристика наукової теорії як системи. Етапи та види наукових досліджень

Наявність матеріальних об'єктів природи визначає існування багатьох галузей знань, об'єднаних у три великі групи наук, що виокремлюються за предметами і методами дослідження:

- природничі (фізика, хімія, біологія, географія, екологія, астрономія тощо), науки, предметом яких виступають різні види матерії та форми їхнього руху, їх взаємозв'язки та закономірності формування та розвитку;
- суспільні (економічні, філософські, психологічні, історичні, педагогічні та ін.), науки, предметом яких виступає аналіз соціально-економічних, ідеологічних і політичних закономірностей розвитку людських спільнот у їх взаємодіях;
- технічні (радіотехніка, машинобудування, літакобудування тощо), предметом яких виступає вивчення конкретних технічних характеристик та їх взаємозв'язки [13, с. 26].

Послідовність станів, які долає кожна галузь знань, подано на рис. 2.4, а критерії, за якими розмежовують наукові дослідження та відбувається класифікація наук, зображено на рис. 2.5.

Рис. 2.4. Послідовність станів, які долає кожна галузь знань
Джерело: згруповано авторкою на основі [2; 9; 12; 16 та власних спостережень]

Від концепції до її реалізації науковий пошук здійснюється в декілька етапів цілеспрямованого процесу пізнання, результати якого надаються у вигляді наукового дослідження у розмаїтті його проявів: монографії, есе, наукові статті, звіти і доповіді, дисертації, магістерські і дипломні роботи тощо. Кожна з цих форм відображає різні аспекти та результати дослідження і має свою специфіку та цільову аудиторію.

Рис. 2.5. Критерії, за якими розмежовують наукові дослідження та відбувається класифікація наук
Джерело: згруповано авторкою на основі [2; 9; 11]

Наукова аналітика вимагає необхідної особливої підготовки суб'єкта пізнання, в рамках якої він засвоює основні засоби наукового дослідження, вивчає прийоми та методи їх використання. Залучення суб'єкта пізнання в наукову діяльність означає дотримання системи ціннісних орієнтацій і цільових установок. Однією з основних цільових установок наукової діяльності є спрямування дослідника на виявлення об'єктивної істини, яка вважається найвищою цінністю у науці. Не менш важливу роль відіграє установка на постійне зростання наукових знань і отримання нового знання, яка виявляється у нормативних вимогах до наукової творчості. Види наукових досліджень наведено в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Види наукових досліджень

Критерій	Вид наукового дослідження	Загальна характеристика виду наукового дослідження
За цільовим призначенням	Фундаментальні	Характеризуються максимальним рівнем невизначеності. Результатом таких досліджень є виявлення нових явищ і законів, які формуються в навколишньому середовищі, зростання наукових знань про суспільство та їхнє використання у практичній діяльності
	Прикладні	Зорієнтовані на виявлення нових або удосконалення існуючих явищ і законів природи, ці дослідження мають на меті застосування отриманих результатів у практичній діяльності людства та суспільства

Джерело: згруповано авторкою на основі [5; 9; 11; 10; 12, с. 5]

Виокремлення наук як фундаментальних, так і прикладних може бути умовним, оскільки обидві групи взаємопов'язані та впливають одна на одну. Фундаментальні науки зазвичай займаються вивченням і відкриттям нових закономірностей, які не завжди мають безпосереднє застосування на практиці, наприклад, в економіці. Прикладні науки, навпаки, спрямовані на розробку методів і технологій, що можуть мати практичне

застосування, наприклад, у виробництві. Зростання витрат на наукові дослідження спричинило зростаючий інтерес до самої науки і породило нову галузь – наукознавство, що досліджує процеси та структуру наукового пізнання.

Наукознавство, як комплекс наукових дисциплін, відіграє важливу роль у розвитку й узагальненні знань, спрямованих на розуміння та вивчення закономірностей функціонування науки. Його значення особливо актуалізується у контексті глобалізації науки, коли взаємодія та обмін інформацією стають ключовими елементами наукового прогресу. Однією з основних функцій наукознавства є аналіз еволюції наукового пізнання та розкриття тих чинників, які впливають на його розвиток. Зокрема, дослідження структури наукових теорій, методів та етичних аспектів дозволяють зрозуміти, як наука розв'язує актуальні проблеми та сприяє технологічному прогресу.

Наукознавство також вивчає організаційні аспекти наукової діяльності, такі як структура наукових установ, системи фінансування досліджень, процеси наукового пошуку та асоційовані з цим аспекти, такі як рецензування та публікаційна активність. Ці дослідження допомагають удосконалювати наукову систему, забезпечуючи її ефективність і прозорість, а також сприяють підвищенню якості наукових досліджень. Крім того, наукознавство вивчає соціокультурний вплив науки, її взаємозв'язок з суспільством і вплив на різні аспекти людського життя. Це допомагає зрозуміти роль науки в сучасному світі та сприяє розвитку наукової політики та науково-технологічного розвитку. Тому в умовах глобалізації наукознавство стає інструментом для розуміння інтернаціонального характеру наукових досліджень. Вивчення міжнародних наукових спільнот, обмін досвідом та інформацією, а також аналіз впливу глобальних тенденцій на розвиток науки є важливою складовою діяльності наукознавців. Це допомагає створити сприятливі умови для співпраці між вченими з різних країн, що сприяє збагаченню наукового дискурсу та розв'язанню глобальних проблем.

Отже, у контексті глобалізації науки наукознавство виступає як ключова галузь, що сприяє розумінню й оптимізації процесів

наукового пізнання на світовому рівні, сприяючи спільному розвитку та розв'язанню глобальних викликів.

Рис. 2.6. Розділи наукознавства та їх характеристика

Джерело: згруповано авторкою на основі [5; 9; 11; 10; 12, с. 5]

Наукове дослідження має два основні рівні: емпіричний і теоретичний (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Етапи наукових досліджень

Етап наукового дослідження	Загальний зміст	Порядок реалізації та характерні особливості
Емпіричний	Етап наукового дослідження на основі отримання та первісного опрацювання матеріалу, накопиченні фактів, їх опису мовою науки, класифікації за різними критеріями та виявлення визначальної залежності між ними	Саме під час такої роботи дослідник: - описує кожний факт мовою науки у межах якої ведеться аналіз; - відшукує з усіх фактів найбільш типові; - класифікує та систематизує факти за їх сутністю; - виявляє наявні зв'язки між відібраними фактами.
Теоретичний	Етап дослідження на основі глибокого аналізу реальних фактів, перевірених, усвідомлених і зафіксованих мовою науки, проникнення у суть явищ, формулювання їх в якісній і кількісній формах, вибір принципу дії та рекомендацій до розбудови практичного впливу на ці явища	Побудова теоретичних знань являє собою процес сходження від конкретного до абстрактного, формування на цій основі наукових абстракцій, щоб потім знову повернутися до аналізу конкретного, проте вже на більш вищому рівні. Результати теоретичного аналізу представляються у таких формах, як закон, концепція, теорія, наукова гіпотеза, теоретичне положення тощо

Джерело: згруповано авторкою на основі джерел [5; 9; 10, с. 79; 12, с.6 та власного наукового розуміння]

Пошук і вибір фактів (від лат. factum – зроблене; те, що відбулося), їх першопочатковий опис, наступне узагальнення і систематизація – це і є безпосередні ознаки емпіричного пізнання. Усі наукові дослідження розпочинаються зі збору, систематизації та узагальнення фактів.

Емпіричний рівень дослідження можна розділити на дві стадії, кожна з яких виконує своє завдання у процесі отримання й обробки фактів. Перша стадія зорієнтована на збір фактів і базується на реальних подіях, діяльності людей, соціальних груп, політичних партій, держави та природних явищах у різних сферах суспільного життя. На цьому етапі важливе першоджерело, яке є вихідним пунктом для отримання будь-якого факту і відображає реальну дійсність. Друга стадія передбачає обробку, систематизацію й оцінку зібраних фактів, а також їх взаємозв'язок. На цьому етапі проводиться осмислення отриманих даних, їх строгий опис у термінах наукової мови, класифікація та виявлення залежностей між ними.

На емпіричному рівні дослідження виконуються різноманітні пізнавальні завдання:

- пошук і збір необхідного матеріалу про реальний стан досліджуваного об'єкта, що є базою дослідження і без якого неможливо побудувати ефективну наукову теорію;
- виявлення різноманітних властивостей і зв'язків емпіричного об'єкта, тенденцій його руху та розвитку, що стимулює формалізацію знання та широке використання кількісних методів при побудові наукових теорій;
- розробку схем, діаграм, картограм тощо, які фіксують і відображають стан досліджуваного об'єкта, його структуру, розвиток, динаміку поведінки;
- розподіл наукових спостережень і фактів на категорії, які в загальному розумінні називаються емпіричною інформацією.

Теоретичний аспект дослідження переважно виявляє глибокий аналіз фактів, проникнення у суть досліджуваних явищ, установлення та формулювання законів, іншими словами, пояснення явищ реального світу. На основі цього проводиться прогнозування можливих подій чи явищ, формулюються принципи дії та даються практичні рекомендації [10, с. 77-79].

На основі зібраної емпіричної інформації на теоретичному рівні здійснюється розумове осмислення аналізованих об'єктів, усвідомлення їх сутності, виявлення законів існування та розвитку, що і складає основний зміст теорії. Незважаючи на відмітності між емпіричним і теоретичним рівнями наукового

дослідження, вони взаємодіють і взаємопоінформовані. Межа між цими рівнями умовна, оскільки обидва вони тісно взаємозв'язані і виконують спільні функції у процесі наукового пізнання. Емпіричне дослідження, яке використовує відповідні методи для знаходження нових даних, фактів і спостережень, є стимулом для теоретичного розуміння. Це сприяє постановці перед теорією нових, більш складних завдань, удосконаленню і розширенню теоретичного апарату для чіткішого пояснення знайдених емпіричних закономірностей.

Між двома етапами дослідження стоїть постановка проблеми, яка означає:

- виокремлення того, що є невідомим і потребує доведення;
- формулювання питання, яке пояснює основний зміст проблеми, й обґрунтування його правильності та важливості для науки;
- визначення конкретних завдань, послідовність їх виконання та методи, які при цьому застосовують.

Наукові дослідження в рамках кожного з циклів прогресують від емпіричних спостережень до формулювання теоретичних концепцій, а з теорії переходять до практичних застосувань, які піддаються перевірці. Цей процес складається з ряду стадій, які відбуваються у певній послідовності, а також характерних форм розвитку наукового знання. Ці етапи передбачають збір фактів, їх опис, формулювання проблем і постановку завдань, висування гіпотез та ідей, розробку теоретичних положень і систематичне уведення доказових даних у теорію.

Теорія, походючи від грецького слова «theoria» (що означає розгляд, дослідження), представляє собою форму достовірного наукового знання, яка утворює систему понять, тверджень і доказів. Вона дає цілісне уявлення про закономірності та взаємозв'язки в природі та суспільстві. Теорія виникає внаслідок пізнавальної діяльності та практики, що включає процес осмисленого відображення дійсності [12, с. 6].

Характеристика наукової теорії як системи наведена на рис. 2.7.

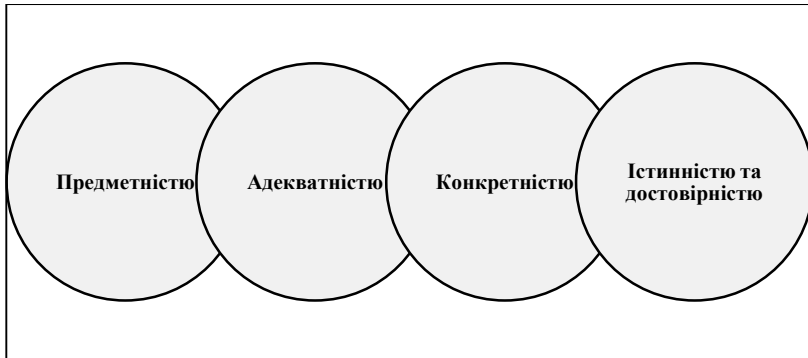

Рис. 2.7. Характеристика наукової теорії як системи

Джерело: згруповано авторкою на основі [2; 9; 12, с. 7]

Теорія являє собою форму синтетичного інтегрованого знання, де окремі категорії, гіпотези і закони перестають бути самостійними і трансформуються в елементи цілісної системи наукових знань. Наукові теорії, які базуються на пізнанні об'єктивних законів природи, допомагають передбачити явища, які можуть виникнути в майбутньому як наслідок дії цих законів (наприклад: періодичний закон Д. І. Менделєєва передбачив неіснуючі на той час елементи) [13].

Наукова теорія має виходити з логічних засад і у змозі пояснювати як факти, так і наукові конструкції. Поява нових теорій спостерігається тоді, коли існуючі знання не вистачають для ефективного пояснення експериментальних фактів. Структура наукової теорії може бути розділена на різні складові, які визначають її суть. Детальніше про складові структури наукової теорії можна знайти в табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Складові структури наукової теорії

Складові структури наукової теорії	Розкриття змісту
Постулати	Такі твердження, які приймаються науковою теорією як істинні, але при цьому правильність їх не була формально доведена

Продовження табл. 2.3

Гіпотеза	Таке наукове припущення, яке висувається для пояснення певних явищ або причин, які можуть бути або зумовлюють певний результат
Факти	Знання про об'єкти чи явища, правильність яких уже доведена
Принципи	Вихідні постулати будь-якої теорії, вчення, науки чи світогляду, які визначають їхні основні правила або абстрактні визначення ідей, що виникли внаслідок досягнення досвіду людства
Категорії	Абстрактні та основні концепції, що відображають найважливіші та загальні аспекти явищ реальності
Поняття	Погляд, який систематизує та визначає об'єкти чи явища за конкретними характеристиками, відображаючи їхні суттєві якості (загальні, одиничні, конкретні, абстрактні, відносні, абсолютні тощо). Цей погляд відтіняє ключові та необхідні риси предметів і явищ, а також взаємозв'язки між ними
Термін	Поняття, яке стало загальноприйнятним у науковому вжитку і позначається одним словом або використовується сукупністю слів
Визначення	Повинно відповідати таким найважливішим вимогам: орієнтувати на найближче родове поняття та вказувати на те, чим це поняття відрізняється від інших понять
Аксіоми	Істинне положення, яке приймаються без логічного доведення через його безпосередню очевидність
Наукова ідея	Інтуїтивне пояснення явища (процесу) без проміжної аргументації та без повного усвідомлення всієї сукупності зв'язків, на основі яких робиться висновок. Вона ґрунтується на наявних знаннях, але виявляє раніше непомічені закономірності. У науці існує два типи ідей: конструктивні і деструктивні, які можуть мати чи не мати значущості для науки та практики. Гіпотеза виступає специфічною матеріалізацією ідеї

Продовження табл. 2.3

Судження (висловлювання)	Висловлення погляду (загального, стверджувального, конкретного, умовного тощо), у якому виражене ставлення до змісту, істинності чи хибності висловленої ідеї
Умовивід	Розумова операція, при якій інше судження виводиться з певної кількості заданих суджень, яке має певний зв'язок з вихідною інформацією
Наукова концепція	Система поглядів, теоретичних положень та основних ідей, що стосуються об'єкта дослідження і об'єднані певною ключовою ідеєю
Закони	Надзвичайно важливі та необхідні відносини між явищами та процесами, які пояснюють загальні зв'язки та носять об'єктивний характер. Закон, виявлений шляхом гіпотези, повинен бути логічно підтверджений, аби отримати наукове визнання

Джерело: згруповано авторкою на основі [16; 12, с. 7; 15, с.14; 13, с. 24 та власного наукового розуміння]

Наукова теорія – це система та цілісність суттєвих ідей, підходів і логічних принципів, через які узагальнюється досвід, створюються достовірні знання, відображається закономірний та об'єктивний розвиток природи, суспільства, мислення на основі зв'язків між її основними поняттями.

Нова теорія повинна, як правило, відповідати таким вимогам:

- відповідність наукової теорії описуваному об'єкта;
- ймовірність замінювати експериментальні дослідження теоретичними;
- повнота опису окремого явища дійсності;
- спроможність пояснення взаємозв'язків між різними компонентами в рамках даної теорії;
- внутрішня неконтрадикторність теорії та відповідність її дослідним даним.

Організація наукової діяльності в Україні складається з таких установ:

- Міністерство освіти і науки України – центральний орган влади, який займається організацією, координацією та фінансуванням науки в Україні. Спільно з науковими установами встановлює напрями розвитку наукових досліджень і використання їх результатів у господарській діяльності країни;
- Національна академія наук України – існує як вища наукова організація України, що організує та здійснює наукові дослідження із значних і суттєвих проблем природничих, технічних і суспільних наук, а також виступає координатором здійснення фундаментальних досліджень в окремих наукових установах та організаціях незалежно від форм власності. НАНУ формується з ряду відділень відповідних галузей науки, під егідою яких функціонують науково-дослідні інститути (НДІ), зокрема відділення економіки включає НДІ економіки та прогнозування НАНУ. Крім галузевих, виокремлюють територіальні відділення і територіальні філії. НАН спільно з галузевими академіями втілює в життя замовлення структур державної влади стосовно реалізації засад державної наукової і науково-технічної політики, здійснення наукової експертизи проєктів державних рішень і програм;
- державні галузеві академії наук – державні спеціалізовані наукові установи, які узгоджують, визначають та здійснюють дослідження у відповідних галузях науки і техніки. До таких установ належать Академія медичних наук України, Академія мистецтв України, Українська академія аграрних наук, Академія правових наук України, Академія педагогічних наук України. Аналогічно до НАН вони мають у своєму складі НДІ різного профілю відповідно до галузі науки;
- громадські спеціалізовані академії є науковими установами, що об'єднують учених на базі громадських принципів відповідно до специфіки їх наукової роботи. Серед таких академій можна виокремити Академію інженерних наук, Українську технологічну академію і Академію наук вищої школи;

- відомчі галузеві академії являють собою науково-дослідні інститути, що належать до певних галузей і підпорядковані відповідним міністерствам або відомствам. Наприклад, під Міністерством економіки та торгівлі діє науково-дослідний інститут економіки, під Міністерством фінансів України – науково-дослідний інститут фінансів, а під Держкомстатом України – науково-дослідний інститут статистики;
- наукові товариства – громадські спеціалізовані організації;
- заклади вищої освіти, такі як університети, академії, інститути, активно займаються науково-дослідною діяльністю, яка фінансується за рахунок бюджетних та отриманих на комерційній основі коштів. Дослідження проводяться науковими та науково-педагогічними фахівцями, докторантами, аспірантами та студентами спільно з ученими. Тематика досліджень визначається з урахуванням профілю закладу вищої освіти, його факультетів і кафедр [14].

Отже, організація наукової діяльності в Україні різноманітна та широка за спектром діяльності. Різні установи й організації спільно робили і роблять значний внесок у розвиток науки в країні, сприяючи науковим дослідженням і забезпечуючи науковий прогрес у різних галузях.

Запитання та завдання для контролю засвоєння матеріалу

1. Чому науку можна виокремити як особливу сферу людської діяльності?
2. Які Ви можете назвати функції науки?
3. Що можна визначити як предмет і об'єкт науки?
4. На які запитання, як правило, відповідає наука у пізнанні природи, людини та суспільства?
5. Які ключові завдання покликана виконувати наука?
6. Дайте характеристику кожній з конкретних функцій науки таких, наприклад, як гносеологічна, комунікативна та інші.
7. Що необхідно розуміти під поняттям «наукова революція»?
8. Наведіть приклади наукових революцій в історії людства.
9. Які, на Ваш погляд, визначальні особливості наукових революцій у світі?

10. Що необхідно розуміти піз сучасною постнекласичною наукою?
11. Назвіть групи наук за критеріями предметів і методів дослідження.
12. Чим розрізняються фундаментальні та прикладні наукові дослідження?
13. Дайте характеристику наукознавству як окремої галузі науки.
14. Охарактеризуйте окремі розділи наукознавства як-то: загальну теорію науки, економіку науки, мову науки тощо.
15. Покажіть відмінності теоретичного й емпіричного рівнів наукових досліджень.
16. Які можна виокремити етапи наукових досліджень?
17. Що належить розуміти під певною науковою теорією?
18. Які можна виокремити складові структури наукової теорії?
19. Які можна визначити вимоги до нової наукової теорії?
20. Назвіть установи, які організовують і здійснюють наукову діяльність в Україні.

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Бабух І. Б. Актуальність та специфіка сучасної методології наукових досліджень. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2023. № 3 (318). С. 291-294.
2. Бруханський Р. Ф. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. (для студ. спец. 071 Облік і оподаткування). Тернопіль : Осадца Ю.В., 2022. 208 с.
3. Бхаттачерджи А., Ситник Н. Методологія та організація наукових досліджень : дослідження в соціально-економічних науках : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. К. : НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського», 2022. 173 с.
4. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Актуальні проблеми методології наукових досліджень : навчально-методичний посібник з навчальної дисципліни для студентів другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань 29 «Міжнародні відносини» спеціальності 293 «Міжнародне право». Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2022. 26 с.
5. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Методологія наукових досліджень : підручник. Харків : Право, 2019. 368 с.
6. Дерій Ж. В., Зосименко Т. І. Методологія наукових досліджень : Тексти лекцій для студентів галузі знань 05 – Соціальні та поведінкові науки, спеціальності 051 – Економіка, освітньої програми «Економіка довкілля та природних ресурсів» денної форми навчання. Чернігів : ЧНТУ, 2018. 113 с.

7. Закон України «Про освіту». Документ 2145-VIII, чинний, поточна редакція – Редакція від 02.07.2023, підстава – 3143-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page#Text>.
8. Закон України «Про вищу освіту». Документ 1556-VII, чинний, поточна редакція – Редакція від 28.05.2023, підстава – 3062-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page#Text>.
9. Краус Н. М. Методологія та організація наукових досліджень : навчально-методичний посібник. Полтава : Оріяна, 2012. 183 с.
10. Кустовська О. В. Методологія системного підходу та наукових досліджень : курс лекцій. Тернопіль : Економічна думка, 2005. 124 с.
11. Рашкевич Н. В., Отрош Ю. А. Методологія та організація наукових досліджень : навчальний посібник. Харків : НУЦЗУ, 2022. 291 с.
12. Самсонов В. В., Сільвестров А. М., Тачиніна О. М. Методологія наукових досліджень та приклади її використання : навч. посібник. К. : НУХТ, 2022. 385 с.
13. Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень : навчальний посібник. К. : Видавничий Дім «Слово», 2004. 240 с.
14. Швець Ф. Д. Методологія та організація наукових досліджень : навчальний посібник. Рівне : НУВГП, 2016. 151 с.
15. Шейко В. М., Кушнарєнко Н. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підручник. 2-ге вид., перероб. і доп. К. : Знання-Прес, 2002. 295 с.
16. Юринєць В. Є. Методологія наукових досліджень : навч. посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 178 с.

РОЗДІЛ 3

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ

НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ

3.1. Методологічний базис наукових досліджень

3.2. Методи та техніка наукових досліджень

3.3. Специфічні методи досліджень у науці маркетингу

Основні терміни та поняття: наукова методологія, методологія наукових досліджень, методи досліджень, інструменти досліджень, алгоритм, предмет дослідження, об'єкт дослідження методологія науки як філософське вчення, загальна методологія, часткова методологія, галузь інформації, функції методології, наукова інформація, наукове дослідження, метод індукції, наукова аналітика, метод опису, методика наукових досліджень, техніка наукових досліджень,

метод, емпіричний рівень наукових досліджень, теоретичний рівень наукових досліджень, метод аналізу, діалектичний метод, загальнонаукові методи, метод сходження від абстрактного до конкретного, метод спостереження, метод вимірювання, метод порівняння, метод аналогії, метод синтезу, системний аналіз, комплексний аналіз, методи обробки даних, внутрішня інформація, зовнішня інформація, специфічні методи досліджень у науці маркетингу, метод дедуції, особисте інтерв'ю, анкетування.

3.1. Методологічний базис наукових досліджень

Методологія наукового дослідження визначається як комплекс принципів, засобів і методів, що використовуються для виконання певного завдання чи розв'язку проблеми [13, с. 8]. Галузь знань, предметом дослідження якої є наукові методи, називається науковою методологією. Методологія аналізує найважливіші характеристики й особливості методів дослідження, відображаючи їх загальний характер, глибину та рівні в науковому пізнанні. Вона

вивчає можливості та межі застосування тих чи інших методів у процесі встановлення наукової істини [9].

У широкому сенсі методологія являє собою устрій принципів і методів структурування теоретичної та практичної діяльності, а також науку, яка вивчає цю систему [14; 16]. Методологія науки визначає характеристику складових наукового дослідження, його об'єкта, предмета, певного набору необхідних інструментів для вирішення поставлених дослідницьких завдань, а також створює послідовність дій аналітика у процесі виконання завдання. Близька дефініція як-то: методологія наукового пізнання є вченням про систему методів наукового пізнання [14]. Головне завдання методології – вивчення тих засобів, методів і прийомів наукового дослідження, які допомагають суб'єкту наукового пізнання (вчений, дослідник) отримати нові знання про наявну дійсність. Предметом її вивчення виступають поняття і методи науки, а також сфери їх застосування. Вона також тісно пов'язана з розвитком методів наукового дослідження.

Отже, методологія – це філософське вчення про методи пізнання та трансформації реальності, застосування принципів світогляду у процесі пізнання та життєвої практики. Розвиток методології є однією зі складових розвитку науки загалом, тому що всіляке наукове відкриття несе в собі не лише предметну, але й методологічну складову, що відображає критичне переосмислення існуючих концепцій, передумов і підходів до інтерпретації об'єктів чи явищ, які досліджуються [8, с. 59].

Розрізняють загальну і часткову методологію. Загальна методологія науки є філософським ученням про способи, умови та принципи організації людської пізнавальної і практично-трансформаційної діяльності, правила мислення та накопичення нового знання у процесі пізнання. Часткова методологія формується виходячи зі специфіки предметної сфери дослідження окремих наук і враховує особливості пізнавальних процесів в конкретних галузях знань. Часткова методологія є теоретичною основою досліджень методів, прийомів і способів організації пізнавальної діяльності окремих наук. До часткової методології належить, зокрема, економічна методологія.

Економічна методологія – це сфера знання, що аналізує

способи, якими економісти обґрунтовують свої теорії та встановлюють критерії оцінки та вибору економічних теорій. Економічна методологія є одночасно описовою (описує, що робить більшість економістів) і нормативною дисципліною (приписує, що економісти мають робити, щоб розвивати дослідження у сфері економіки) [9]. Вивчення, яким займається економічна методологія, представлено рис. 3.1.

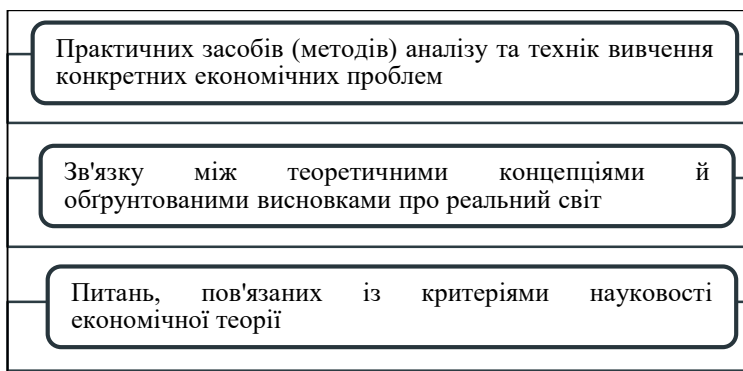

Рис. 3.1. Вивчення, яким займається економічна методологія
Джерело: згруповано авторкою на основі [2, с. 14]

Український науковець Ф. Д. Швець у своїх дослідженнях називає низку функцій, що виконує методологія, а саме:

- передбачає особливий шлях, за допомогою якого може бути досягнута науково-технічна мета;
- визначає методи отримання наукових знань, які допомагають пояснити динаміку процесів чи явищ;
- забезпечує всебічний пошук інформації про той процес чи явище, яке вивчається;
- уточнює, збагачує, систематизує терміни та поняття в науці;
- формує таку систему наукової інформації, яка ґрунтується на об'єктивних явищах логіко-аналітичному інструментарії наукового пізнання [15, с. 22].

Українські науковці О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань у підручнику «Методологія наукових досліджень» наголошують, що: «Предметом і метою фундаментальних досліджень як вихідної ланки всього структурного ланцюжка наукової

діяльності є відкриття й точне описання властивостей і закономірностей досліджуваних об'єктів. Як виявилось, за своїм обсягом (і з точки зору кількості зайнятих у цій ланці дослідників, і за розмірами фінансування) фундаментальні дослідження займають лише 5-7% усього обсягу структурного ланцюжка науки. Друге місце за своїм обсягом в інноваційній структурі науки займає прикладна наука (25-30%)» [4, с. 51].

Науковці наголошують, що предмет і мета прикладних наукових досліджень полягає в пошуку різних сфер застосування фундаментальних знань, а кінцеве завдання – створення корисних когнітивних моделей, тобто таких знань, які можуть виступати як теоретична основа для майбутніх можливих створених людиною матеріальних об'єктів і процесів. Ці об'єкти можуть охоплювати різноманітні механізми, будівельні конструкції, технічні споруди, товари з новими властивостями, прилади, різні види сервісних послуг, нові технології, у т. ч. соціальні та гуманітарні [4, с. 52].

Рівень розвитку науки суттєво характеризується достовірністю та цільовим призначенням інформації, отриманої в результаті процесів пізнання. Інформація виступає теоретичною й експериментальною базою для досягнення мети наукових досліджень і виконання поставлених завдань. Вона служить свідченням обґрунтованості наукових положень, їх надійності й оригінальності. Основна роль інформації в дослідженнях полягає в тому, щоб забезпечити від суб'єктивних висновків, мати можливість одержати дійсно оптимальне рішення проблеми. Якість наукових досліджень залежить від таких чинників, як достовірність отриманої інформації, ступінь, до якої вона використовується, і здатність дослідника адекватно обробляти цю інформацію. Наукова інформація включає в себе логічну інформацію, яка отримується в процесі пізнання та відображає явища і закони суспільства, мислення й економіки, а також застосовується у суспільно-економічній практиці.[1, с. 66].

При віднаходженні джерел інформації необхідно дотримуватись окремих принципів:

- актуальності, коли інформація повинна реально відображати стан об'єкта дослідження в певний момент часу;
- достовірності, тобто підтвердження того, що отриманий

- результат є істинним та правдивим;
- об'єктивності, коли інформація повинна точно відобразити дійсний стан і розвиток об'єкта;
 - інформаційної єдності, який означає подання інформації у такій системі показників, яка забезпечила би від суперечностей у висновках та недоречностей між первинними й отриманих даними;
 - релевантності даних, який означає одержання інформації відповідно до запиту користувача, уникнення роботи з тими даними, що не мають відношення до дослідження [1, с. 77].

У процесі наукових досліджень виникає поняття «галузі інформації». Це по суті сукупність задокументованих або публічно оголошених даних про відносно самостійні сфери життя та діяльності. Виокремлюють такі галузі інформації як політична, духовна, науково-технічна, соціальна, економічна, міжнародна.

Чітке розуміння термінів та їх суті, а також галузей інформації допомагає науковому досліднику швидко їх знаходити, переробляти, узагальнювати та продуктивно застосовувати для виконання потрібних завдань [8, с. 94]. Проблеми, які покликана розв'язувати сучасна методологія представлено на рис. 3.2.

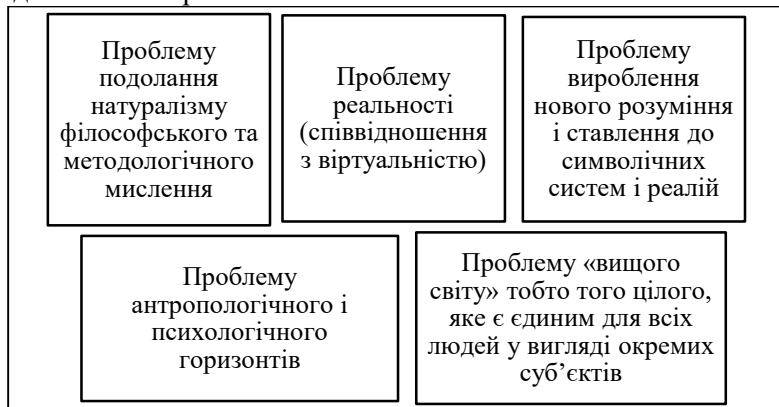

Рис. 3.2. Проблеми, які покликана розв'язувати сучасна методологія

Сьогодні наука виходить за межі матеріально-речовинного ставлення людини до світу, вона взаємодіє з іншими формами

культури та здобутками філософії. Людство переходить до нової моделі своєї організації. Спеціалісти ведуть мову тільки про контури майбутнього сценарію розвитку людських спільнот, який відповідає інтересам і людини, і суспільства, і необхідності збереження довкілля. Наслідками такого сценарію будуть ефективно втілювані наукові дослідження. Кордони наукових дисциплін відображають межі нашої цивілізації, і єдина надія полягає в тому, щоб людство досягло спільного розуміння в цьому питанні. Це єдине, що дасть нам можливість розв'язати актуальні проблеми. Без урахування цінностей наукового пошуку сьогодні неможлива діяльність у жодній галузі науки [4, с. 106].

Традиційне розуміння методологічної проблематики зводить її до характеристики предмета й методу науки. Таке розуміння започатковане в науці Нового часу, якій було притаманне прагнення до системності знання, наявний дуалізм раціонального й емпіричного. Науку тоді формували та визначали як єдину систему знань, яка найбільш повно та цілісно відображала усе розмаїття навколишнього світу. Тому предмет будь-якої конкретної науки визначав її місце в системі наук і, найперше, відмітність від суміжних наук у тих частинах дослідницького простору, де вони взаємодіяли.

Метод науки усвідомлювався як певний набір інструментів, запозичених із загального арсеналу інструментів наукового пізнання та пристосованих до специфіки предмета конкретної науки. Власне методологічне завдання полягало в тому, щоб визначити їх набір і способи застосування в конкретній сфері науки. Саме у суперечках про метод кожна наука фіксувала своє ставлення до двох базових пізнавальних установок – емпіризму й раціоналізму [8, с. 74]. Питання про метод було насамперед питанням про співвідношення фактів і теорії, а остання могла реалізуватись або як вихідний теоретичний постулат (апріорі), або як узагальнення емпіричного матеріалу.

3.2. Методи та техніка наукових досліджень

Специфічність, різноаспектність і міжгалузевий характер будь-якої наукової проблеми потребує окремої методики дослідження. Методика виступає як вчення про особливості використання конкретного методу або групи методів. Методика виступає системним поєднанням прийомів дослідження, по суті це система правил застосування методів, прийомів і техніки аналізу проблеми. Якщо ця сукупність чітко послідовна від початку аналізу і до одержання результатів – це називається алгоритмом. Відбір певних, конкретних методів дослідження визначаються характером матеріалу, умовами та метою конкретного дослідження. Методи тут виступають як упорядкована система, де визначається їх власне місце відповідно до конкретного етапу аналітичної роботи, застосування технічних прийомів і проведення операцій з теоретичним і фактологічним матеріалом у певній послідовності [8, с. 60]. Метод – (від грец. *methodos* – спосіб пізнання) означає спосіб діяльності дослідника, його шлях до будь-чого. Метод – це засіб розуміння реальності, система прийомів і дій, які спрямовують суб'єкт пізнання на виконання конкретного науково-практичного завдання.

При обранні методів для наукового дослідження бажано першочергово враховувати такі аспекти:

- належне врахування постановки дослідницького питання, основної ідеї та формулювання гіпотези;
- оцінка того, наскільки обрані методи дозволять дослідити суть проблеми;
- реальність можливостей застосування методу на практиці;
- аналіз обсягу знань, навичок і досвіду, якими володіє дослідник [11, с. 116].

Метод – це певна сума прийомів чи операцій практичного або теоретичного усвідомлення дійсності, спрямованих на виконання конкретного завдання. По суті різниця між методом і теорією має функціональну властивість: формуючись як теоретичний результат попередньої аналітики, метод виступає як вихідний пункт і умова майбутніх досліджень. Кожне наукове

дослідження несе в собі два рівні: емпіричний, на якому здійснюється процес накопичення фактів і теоретичний, де досягається синтез знань (у формі наукової теорії).

Критерії, яким має відповідати науковий метод, наведені на рис. 3.3.

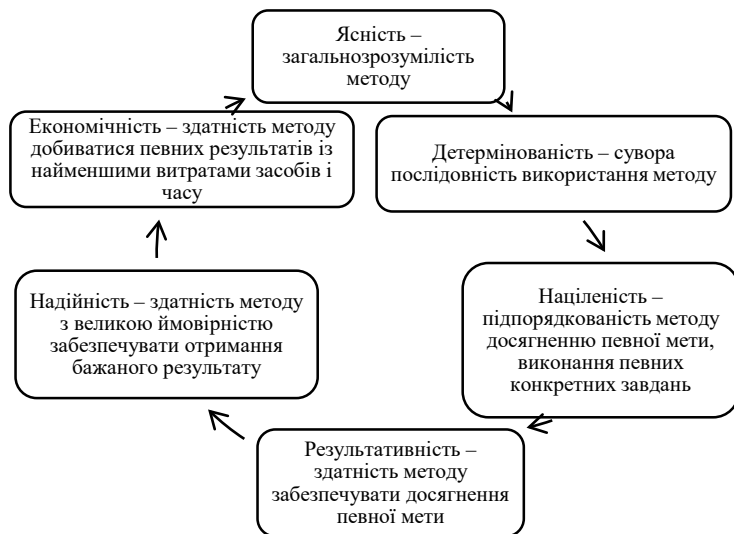

Рис. 3.3. Критерії, яким повинен відповідати будь-який науковий метод

Залежно від рівнів методологічного аналізу розрізняють загальнонаукові методи як-то: метод сходження від абстрактного до конкретного, діалектичні методи, методи споріднених галузей науки, методи окремих галузей науки (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Зміст і загальна характеристика наукових методів дослідження залежно від рівнів методологічного аналізу

Назва методу	Зміст та загальна характеристика методу
Діалектичні методи	Методи пізнання природи, суспільства і мислення, які розглядаються в контексті логіки і теорії пізнання. Діалектичний підхід дозволяє показати причинно-наслідкові зв'язки, процеси роз'єднання й об'єднання, постійні протиріччя між суттю та явищем, змістом і формою, об'єктивність в оцінках дійсності

Продовження табл. 3.1

Методи суміжних галузей науки	Методи наукового дослідження, які виступають як спільні для суміжних галузей науки
Загальнонаукові методи	Методи, які застосовуються в усіх або переважній більшості наук, визначаються тим, що будь-яке наукове відкриття передбачає не лише вивчення предметного матеріалу, а й використання методологічних засад. Це включає критичний перегляд прийнятого понятійного апарату, факторів і підходів до інтерпретації вивченого матеріалу
Методи окремих галузей науки	Методи наукового дослідження, котрі застосовують тільки в конкретно взятій галузі науки
Сходження від абстрактного до конкретного	У рамках цього методу рух від абстрактного до конкретного в пізнанні означає перехід від випадкового, неповного, часткового до більш повного, цілісного та всебічного знання

Джерело: складено авторкою на основі [1; 11, с. 112-113; 15]

Залежно від видів дослідження виокремлюють такі підгрупи наукових методів, загальна характеристика яких подана в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Наукові методи залежно від видів дослідження

Методи		Зміст кожного з методів
Емпіричні методи	Спостереження	Цілеспрямоване, систематично-акцентоване активне вивчення навколишньої реальної дійсності, яка знаходиться в природному стані або у визначених умовах наукового експерименту
	Опис	Когнітивна операція, що може бути охарактеризована як процес зафіксування результатів дослідження (спостережень чи експерименту) за допомогою конкретних систем позначень, прийнятих у науковому середовищі
	Вимірювання	Полягає у визначенні числового значення певної величини з використанням відповідної одиниці вимірювання об'єкта і вимагає числового вираження результатів вимірювань

Продовження табл. 3.2

	Експеримент	Передбачає активне та цілеспрямоване втручання дослідника в об'єкт дослідження через побудову штучних умов або використання природних чинників, щоб виокремити та дослідити окремі властивості або навіть закономірності
	Порівняння	Метод наукового дослідження, за допомогою якого встановлюють спільні й відмітні ознаки між процесами, явищами й об'єктами
Теоретичні методи	Метод аналогії	Метод наукового дослідження, який допомагає здобувати знання про предмети і явища на основі того, що вони подібні до інших
	Аналіз	Метод пізнання, який дозволяє поділити предмети дослідження на складові елементи (природні частини об'єкта або його характеристики та відношення)
	Абстрагування	метод, що дозволяє переходити від конкретних питань до загальних понять і законів розвитку
	Синтез	Метод, що передбачає з'єднання окремих частин предмета в єдине ціле
	Індукція	Шлях від окремого до загального, коли на підставі знання про окрему складову робиться висновок стосовно нього в цілому
	Дедукція	Умовивід, при якому висновок про окремих елемент множини здійснюється на основі знання про загальні властивості всієї множини
	Формалізація	Метод аналізу різноманітних об'єктів через відображення їхньої структури у знаковій формі
	Аксиоматичний метод	Метод створення наукової теорії, коли окремі твердження приймаються без доведення, а інші знання виводяться з цих тверджень згідно з певними логічними правилами
	Узагальнення	Процес становлення загальних властивостей та ознак предметів

Продовження табл. 3.2

Мета-теоретичні	Системний аналіз	Метод дослідження, який є послідовністю дій з визначення структурних зв'язків між окремими змінними або елементами аналізованої системи
	Комплексний аналіз	Метод, використання якого дозволяє виробляти стратегію і тактику наукового дослідження

Залежно від сфери застосування методи наукових досліджень поділяють на організаційні, емпіричні, методи обробки даних (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Класифікація методів залежно від сфери застосування

Методи		Зміст кожного з методів
Організаційні методи	Порівняльний метод	Загальнонауковий метод пошуку і виявлення схожості/розбіжності однотипових властивостей (ознак, змін, тенденцій розвитку) досліджуваних об'єктів на основі зібраних статистичних даних або емпіричних досліджень
	Лонгітюдний метод	Зумовлює вивчення різних стадій еволюції певного явища протягом певного часу – 5-10 років і більше
	Комплексний метод	Одночасно використовує методи різних наук
Методи обробки даних	Кореляційний аналіз	Процес визначення співвідношення між незалежними змінними: залежність між цими величинами проявляється у взаємній погодженості спостережуваних змін
	Факторний аналіз	Установлює багатомірні зв'язки змінних величин за певними ознаками
	Регресійний аналіз	Дозволяє аналізувати залежності однієї або декількох середніх величин від інших
	Дисперсійний аналіз	Допомагає виявляти вплив окремих незалежних одна від одної характеристик, які називаються чинниками (А, В, С...) на певну досліджувану ознаку У
	Кластерний аналіз	Розподіл множин об'єктів, що розглядаються, на однорідні групи, або кластери

Наукове пізнання має показувати шлях практики, формувати теоретичні основи для розв'язання практичних проблем. Пошук конкретних методів дослідження диктується специфікою матеріалу, умовами та метою певного дослідження. Розбудова наукової методології та відповідної методики досліджень постала як велика перемога людського розуму [8, с. 91]. Отже, вищенаведені методи та методологія наукових досліджень свідчать, що методологія не має бути зведена винятково до одного методу, тому що кожен метод застосовується не ізольовано, а у поєднанні з іншими.

3.3. Специфічні методи досліджень у науці маркетингу

Усі шляхи збору інформації, безумовно, важливі для досягнення мети дослідження, і жоден з них окремо неспроможний цього забезпечити. Наголосимо, що для належного досягнення поставленої мети потрібна детальніша інформація. Проте, якщо наведений перелік надто довгий, його необхідно скоротити до обсягу, з яким було б ефективніше працювати. У будь-якому разі чітке регламентування інформації дозволяє дослідникові сконцентрувати інтелектуальні зусилля та створює з самого початку можливості для погодження з усіма сторонами, зацікавленими у дослідженні. Після завершення дослідження, як правило, залишаються питання без відповіді. Саме дослідження часто породжує нові проблеми. Але, безумовно, коло критично важливої інформації потрібно, наскільки це можливо, визначити заздалегідь.

Найдієвіший спосіб визначення кола інформації, яка буде застосована в процесі дослідження, – це окреслити ті рішення, які, можливо, будуть прийняті в результаті дослідження. Такий самий спосіб було наведено при обговоренні мети дослідження.

Систематичне накопичення бази даних, потрібних саме для визначення реального обсягу та прогнозу ринку певних товарів, має бути пов'язане зі збиранням та опрацюванням інформації або самим відділом маркетингу підприємства, або із запрошенням зовнішніх, незалежних наукових чи консалтингових компаній.

При здійсненні досліджень ринку споживчих товарів самим підприємством організаційними формами такого роду дослідження можуть бути: відділ (служба) маркетингу, відділ аналізу ринку в складі збутового чи торгівельного апарату, тимчасові проблемні групи, спеціальні відділи з питань маркетингових досліджень і планування. Сам процес маркетингового аналізу ринку споживчих товарів зумовлює реалізацію низки етапів, операцій, серед яких виокремлюють: усвідомлення проблеми, вивчення вторинної інформації, отримання первинної інформації, аналіз даних, прогнозування попиту, створення рекомендацій, використання отриманих результатів.

Визначення проблеми, насамперед, необхідне для формулювання предмета маркетингових досліджень ринку товарів та орієнтує на збір та аналіз вторинної і первинної інформації, яка потрібна для прийняття управлінського рішення. Первинна інформація в своєму змісті і характерних особливостях включає кон'юнктурні огляди ринку, дослідження споживчих переваг, прогнозування обсягів продажів, розрахунки ефективності реклами. Таку інформацію, як правило, отримують у результаті спеціальних маркетингових досліджень, які передбачають систематичне проектування, збір, аналіз та узагальнення даних, пошук шляхів їх раціонального застосування в конкретних маркетингових ситуаціях на ринку.

Джерелами первинної інформації виступають ринкові спостереження, оглядова аналітика, анкетування, експерименти, опитування конкурентів, контрагентів, продавців. Перевагами таких джерел є швидкість отримання, точність і повнота в залежності від джерел збору. Проте серед недоліків виокремлюють той факт, що дані (факти) бувають неправильно оброблені та значно витратоємні, а також помилково інтерпретовані. Що стосується вторинної інформації, то змістовно – це дані, які збираються заздалегідь для інших цілей, не пов'язаних з метою поточного дослідження. Незалежно від того, чи є ця інформація достатньою для досягнення кінцевого результату, важливими є низька ціна та швидкий доступ. Це є обов'язковою умовою обробки вторинних даних перед тим, як переходити до запитів первинних даних.

Існує два види джерел вторинної інформації: зовнішнє та внутрішнє. При цьому слід зазначити, що внутрішнє джерело вторинної інформації може бути основане на внутрішніх даних самої організації, таких як звіти, бази даних, внутрішні дослідження тощо. Це дозволяє здійснювати аналіз внутрішнього середовища підприємства або організації. Такий доступ до внутрішніх даних може дати більш детальне уявлення про функціонування організації та її процесів, але потребує внутрішнього дозволу та забезпечення конфіденційності даних.

Переваги використання вторинної інформації включають низькі ціни, оперативність отримання, можливість отримати комплексне уявлення про суть проблеми, достовірність і наявність кількох джерел інформації. Однак недоліками цього типу інформації є негарантована надійність, можливість відсутності критичних даних, наявність суперечливих показників, застарілість даних і складність методології досліджень, що може ускладнити її розуміння.

Усі показники інформаційного забезпечення системи формуються за рахунок як зовнішніх, так і внутрішніх джерел інформації (рис. 3.4 та 3.5).

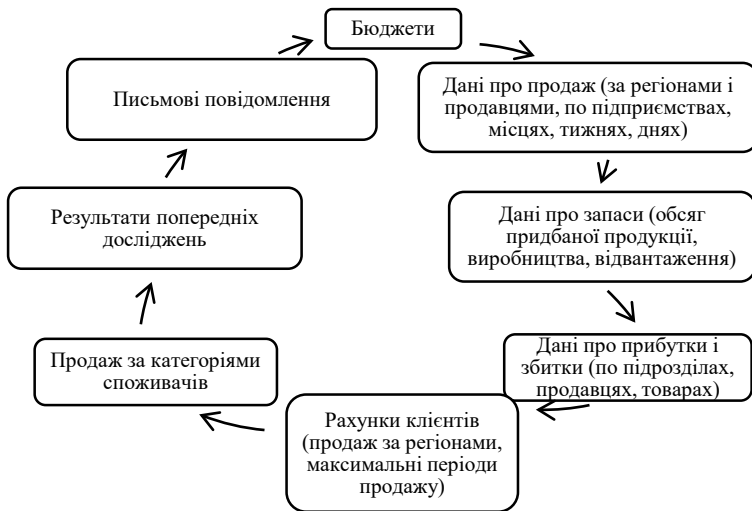

Рис. 3.4. Джерела внутрішньої вторинної інформації

Джерело: складено авторкою на основі [7]

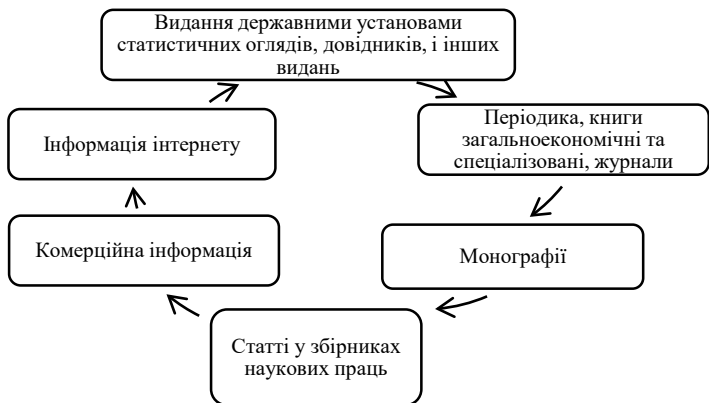

Рис. 3.5. Джерела зовнішньої вторинної інформації

Джерело: складено авторкою на основі [7]

Загальну характеристику та зміст варіантів і методів збору первинної інформації представлено в табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Варіанти та методи збору первинної інформації

Варіанти, методи	Де доцільно використовувати	Для чого застосовується
Спостереження	Огляди доцільно застосовувати при розробці параметрів та характеристик нового товару, створенні рекламних текстів, які будуть застосовані для реклами засобах масової інформації, при підготовці заходів щодо стимулювання продажів, аналізу каналів руху товарів. Цей метод якби диференціє випадкові спостереження й експерименти	При застосування цього методу, дослідник може знаходитися в колі покупців, продавців та накопичувати й аналізувати при цьому необхідну інформацію про товар, який цікавить його, динаміку попиту на нього тощо. Таку ж інформацію можна з'ясувати і для товару конкурентів, навіть у такий же спосіб

Продовження табл. 3.4

Експеримент	Цей метод відбору даних використовують при вивченні таких проблем маркетингу, як пошук способу навчання торгового персоналу та визначення рівня цін	Шляхом цього методу визначається реакція досліджуваної сукупності людей на окремі чинники чи зміни їх. Метою виступає перевірка робочої гіпотези, при цьому виключивши інші альтернативи
Підготовка оглядів шляхом анкетування	Дослідник ринку, формулюючи план вибіркового обстеження повинен прийняти рішення з таких ключових питань: «Кого саме слід опитувати?», «Яку чисельність людей потрібно опитувати?», «Як доцільніше здійснити опитування?». Процедура вибірки визначається метою дослідження. Щоб отримати більш точні характеристики потрібно мати імовірнішу вибірку, яка враховує, зокрема, статево-віковий або соціальний розподіл населення	Інструмент збору первинних даних Анкети формуються з питань респондентом на які вони мають дати відповіді. Анкетування повинно бути ретельно підготовлено. У ході цієї підготовки потрібно виокремити ту інформацію, яку треба отримати; тип анкети і метод дії; текстовий виклад кожного питання та їх послідовність

Джерело: складено авторкою на основі [7]

У процесі дослідження необхідно виокремити обов'язково методи контактів з опитуваними. Опитувати, наприклад, можна по телефону, поштою, шляхом особистих інтерв'ю та іншими способами. Найоперативніші та найбільш глибокі способи збирання інформації проаналізовано в табл. 3.5.

Таблиця 3.5

**Найоперативніші та найбільш проникливі способи
збирання інформації**

Варіанти опитувань	Що характерно для методу опитування	Переваги	Недоліки
Особисте інтерв'ю	Найбільш проникливий спосіб опитування	При потребі людина, яка здійснює опитування, може ставити більшу кількість запитань, ніж при анкетуванні та доповнити інтерв'ю власними спостереженнями	Витратний спосіб, який потребує спеціально навчених людей, котрі вміють брати інтерв'ю в різних ситуаціях та в різних місцях
Опитування по телефону	Найбільш оперативний метод збору інформації	Змістовно-найточніший, адже відповідь отримують в результаті прямої взаємодії, і є можливість уточнити суть запитань і відповідей	По телефону можна опитати тільки тих людей, які мають його, при цьому можуть бути проведені лише короткі інтерв'ю. Важливо, щоб запитання були простими та чіткими

Опитування є тим методом отримання первинної інформації, котрий зумовлює звертання із запитаннями до окремої групи людей. Виокремлюють два класи опитувальних методів: інтерв'ю й анкетні опитування. Інтерв'ю – це спеціально організована розмова, спрямована на отримання відповідей на запитання, передбачені дослідженням. Відрізняють індивідуальні та групові інтерв'ю залежно від кількості учасників. Інтерв'ю може проводитися особисто або за телефоном. За частотою проведення розрізняють одноразові та багаторазові (панельні) інтерв'ю. Анкетне опитування є одним із основних методів збору інформації. Анкета являє собою список запитань, які опитуваний

самостійно заповнює відповідно до вказаних правил. Цей метод широко використовується для отримання даних про фактичний стан речей у вивченій галузі, оцінку ситуації, інтереси та мотиви респондентів. Запитання в анкеті повинні бути сформульовані зрозуміло, однозначно та доступною мовою.

У сучасних дослідженнях застосовують кілька різновидів анкетування: роздавальне, поштове та пресове. Найбільш поширеним видом анкетування є роздавальне, коли респондент отримує анкету безпосередньо від дослідника. Поштове анкетування передбачає розсилання анкет поштою. Список респондентів може мстити всю генеральну сукупність або вибіркову сукупність. Недоліком цього виду опитування є, безумовно, низька частка повернених анкет, що знижує цінність дослідження. Пресове анкетування – це форма опитування, коли анкети публікуються у пресі. Зазвичай відсоток повернення анкет при такому методі дуже незначний, він не перевищує 5%. Зібрані дані за допомогою анкет шифруються для подальшої ручної або машинної обробки, а відповіді у вільній формі використовують у контент-аналізі, після чого теж шифруються для статистичної обробки. Методи, що застосовуються в ході маркетингових досліджень, подано в табл. 3.6.

Таблиця 3.6

Найрозповсюдженіші методи в маркетингових дослідженнях

Методи		Загальна характеристика
Методи обробки інформації	Метод групування	Цей метод полягає у групуванні показників за певною ознакою. Такий підхід дозволяє виокремити типи явищ, установити зв'язки та взаємозалежності між ними
	Метод середніх величин	Цей метод дозволяє описати загальні закономірності явищ, які вивчаються на основі середніх значень за масою випадків, а не в кожному окремому випадку

Продовження табл. 3.6

Аналізуючи інформацію використовують середньо-арифметичну або середньо гармонійну величину	Метод економічних індексів (відносних показників динаміки)	Цей метод використовується для опису змін окремого явища, процесу або їх загальності. Під час аналізу й обробки інформації використовують індекси обсягу та індекси рівня
Узагальнюючий аналізуючи інформацію	Графічний метод	Основна перевага графіків полягає в їхній наочності. При правильній побудові графіка кількісні дані стають більш виразними та лаконічними. Через свою наочність графіки здобули широке застосування в прогнозуванні
При аналітичній обробці інформації	Порівняльний аналіз	Дає можливість порівнювати характеристики одних явищ з іншими подібними явищами. Для успішного застосування порівняльного аналізу необхідно забезпечити порівняння аналогічних показників
	Логічний аналіз	Передбачає не лише отримання даних, що характеризують аналізовані явища, але й виявлення зв'язків між цими даними та встановлення характеру цих зв'язків. Цей процес вимагає систематичного та логічного підходу до обробки інформації

Джерело: згруповано авторкою на основі [3; 6; 10]

Система показників інформаційного забезпечення в частині управління діяльністю, що сформовані із зовнішніх джерел, представлена в табл. 3.7.

Таблиця 3.7

Групи показників діяльності суб'єктів господарювання, які формуються із зовнішніх джерел інформації

Група показників	Конкретизація групи показників
Показники, які визначають загальноекономічний розвиток країни	- показники макроекономіки - показники галузей і сфер економіки
Нормативно-регулюючі показники	- у сфері інноваційної та інвестиційної діяльності підприємств - у сфері функціонування окремих сегментів ринку
Показники, які визначають діяльність контрагентів ф конкурентів	- банківських установ, страхових компаній - постачальників інвестиційних товарів - продавців оборотних активів - конкурентів, венчурних фондів - інституційних інвесторів - інноваційно-інвестиційних підрядчиків
Показники, які визначають кон'юнктуру ринку	- показники кон'юнктури ринку інвестиційних товарів і послуг - показники кон'юнктури ринку фінансових інструментів - показник кон'юнктури ринку фондових інструментів

Джерело: згруповано авторкою на основі [3; 6; 10]

Зовнішній аналіз здійснюють працівники комерційних банків, податкових органів, аудиторських фірм, небанківських фінансових компаній для перевірки правильності відображення результатів діяльності підприємства та їх впливу на його фінансову стійкість. Внутрішній аналіз здійснює менеджмент з питань інновацій та власники підприємства, використовуючи всі наявні інформативні показники, які можуть містити комерційну таємницю.

Групи показників діяльності суб'єкта господарювання, що формуються із внутрішніх джерел інформації представлені нами в табл. 3.8.

Таблиця 3.8

Групи показників діяльності суб'єкта господарювання, що формуються із внутрішніх джерел інформації

Група показників	Конкретизація групи показників
Показники, що характеризують рівень активності підприємства загалом	- показники, що визначають обсяги реальних і фінансових вкладень в інновації - показники, що фіксують обсяги формування власних фінансових ресурсів на інноваційні розробки та винаходи - показники, які визначають грошові потоки з діяльності
Нормативно-правові показники, які пов'язані з діяльністю підприємства	- система запланованих показників діяльності підприємства - система внутрішніх нормативів, які регулюють діяльність суб'єкта господарювання
Показники, що характеризують фінансово-економічні результати діяльності окремих структурних підрозділів підприємств	- показники, які пояснюють фінансово-економічні результати за основними видами діяльності - показники, які визначають фінансові результати в регіональному аспекті - показники, які свідчать про фінансово-економічні результати діяльності окремих центрів, зокрема центру інновацій

Джерело: згруповано авторкою на основі [3; 5; 6]

Обробка й аналіз маркетингової інформації напряму залежать від наявної інформаційної бази, необхідної для розробки прогнозів попиту. Ця база містить різноманітні статистичні та оперативні дані про обсяги й структуру реалізованого товару або послуги, потреби, які ще не задоволені, і майбутній попит на товари та послуги. Також враховуються соціально-економічні показники, які відображають тенденції й

закономірності в розвитку ринкової кон'юнктури в конкретному регіоні.

Достовірність інформації, яка застосовується для розрахунку прогнозованих показників розвитку попиту, безпосередньо залежить від правильного застосування методів її обробки. Точність прогнозів переважно залежить від обраного базисного періоду. Тривалість базисного періоду орієнтується на можливості отримання інформації.

Запитання та завдання для контролю засвоєння матеріалу

1. Що таке методологія наукових досліджень у широкому сенсі?
2. Що розуміють під методологією науки у вузькому розумінні?
3. Чому методологія будь-якої науки є частиною цієї науки?
4. Які функції виконує методологія науки?
5. Опишіть загальну методологію науки.
6. Охарактеризуйте часткову методологію науки.
7. Дайте характеристику науковій інформації та розумінню її джерел.
8. Наведіть принципи змісту інформації при пошуку її джерел.
9. Що являє собою методика наукових досліджень?
10. Що необхідно розуміти під технікою наукових досліджень?
11. Чим необхідно керуватися при виборі методів наукового дослідження?
12. Наведіть критерії, яким має відповідати будь-який науковий метод.
13. Дайте загальну характеристику методів дослідження залежно від рівнів методологічного аналізу.
14. Охарактеризуйте наукові методи залежно від видів дослідження.
15. Наведіть класифікацію методів залежно від сфери застосування.
16. У чому полягає специфіка методів досліджень у науці маркетингу?
17. Що означає первинна та вторинна інформації в маркетинговому дослідженні?
18. Дайте загальну характеристику зовнішній та внутрішній інформації та їх джерел.
19. Наведіть приклади застосування специфічних методів у маркетингових дослідженнях.
20. Наведіть групи показників діяльності підприємств, які можна отримати із внутрішніх та зовнішніх джерел інформації.

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Бруханський Р. Ф. *Методологія наукових досліджень* : навч. посіб. (для студ. спец. 071 Облік і оподаткування). Тернопіль : Осадца Ю. В., 2022. 208 с.
2. Бхаттачарджи А., Ситник Н. *Методологія та організація наукових досліджень: дослідження в соціально-економічних науках* : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. К. : НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського», 2022. 173 с.
3. Гук О. В., Шендерівська Л. П., Мохонько Г. А. *Інвестування інноваційної діяльності* : початковий посібник для здобувачів ступеня магістра за спеціальністю 073 Менеджмент. К. : КПІ імені Ігоря Сікорського, Видавництво «Політехніка», 2022. 186 с.
4. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. *Методологія наукових досліджень* : підручник. Харків : Право, 2019. 368 с.
5. Костюкевич, Р. М. *Інвестиційний менеджмент* : навч. посіб. Рівне : НУВГП, 2011. 270 с.
6. Коверга С. В., Касьянова Н. В., Павлович Р. В. *Інвестиційне забезпечення розвитку національної інноваційної системи України : стратегія, оцінка, концепції* : монографія / МОН України ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». Слов'янськ : Вид-во Б. І. Маторіна, 2020. 197 с.
7. Краус К. М., Краус Н. М., Манжура О. В. Використання інформації та фінансової звітності в ході аналізу інноваційно-інвестиційної діяльності підприємства. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління.* 2023 № 7. URL : <https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2023-7-04-03/2023-7-04-03>.
8. Краус Н. М. *Методологія та організація наукових досліджень: навчально-методичний посібник.* Полтава: Оріяна, 2012. 183 с.
9. *Методологія та організація наукових досліджень: навч. посіб.* / за ред. І. С. Добронравової (ч. 1), К. : ВПЦ «Київський університет», 2018. 607 с.
10. Мойсєнко І. П. *Інвестування* : навч. посібник. К. : Знання, 2006. 458 с.
11. Нікіфоров П. О., Бабух І. Б., *Методологія наукових досліджень як особлива галузь економічної науки : сучасне розуміння та наукові підходи. Механізм регулювання економіки.* 2023. № 3 (101). С. 73-77.
12. Рашкевич Н. В., Отрош Ю. А. *Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник.* Харків, 2022. 291 с.

13. Самсонов В. В., Сільвестров А. М., Тачиніна О. М. Методологія наукових досліджень та приклади її використання : навч. посібник. К. : НУХТ, 2022. 385 с.
14. Смирний М. Ф. Основи наукових досліджень : конспект лекцій для студентів усіх форм навчання за спеціальністю 141 – Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка ; Харків. нац. ун-т міськ.госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. 111 с.
15. Швець Ф. Д. Методологія та організація наукових досліджень : навчальний посібник. Рівне : НУВГП. 2016. 151 с.
16. Юринець В. Є. Методологія наукових досліджень : навч. посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 178 с.

РОЗДІЛ 4

ПРОЦЕС НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ, ЙОГО ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЕТАПИ ПРОВЕДЕННЯ

- 4.1. Суть процесу наукового дослідження та наукова робота як пізнавальна діяльність**
- 4.2. Зв'язок між фундаментальними та прикладними дослідженнями**
- 4.3. Визначення об'єкта та предмета дослідження. Зв'язок теорії і практики в дослідженнях. Етапи маркетингового дослідження**

Основні терміни та поняття: процес наукового дослідження, наукова робота як пізнавальна діяльність, методи наукових досліджень, науковий текст, логіка наукових досліджень, закони логіки, наукова інформація, науковий умовивід, індивідуалізм, економічний індивідуалізм, колективізм, суспільна культура, наукові дослідження, теорія, гіпотеза, фундаментальні наукові дослідження, теза, факт, прикладні проблема, наукові дослідження, експериментальні розробки, емпіричні завдання наукових досліджень, теоретичні завдання наукових досліджень, планування науки, предмету наукових досліджень, синдикатні дослідження.

4.1. Сутність процесу наукового дослідження та наукова робота як пізнавальна діяльність

Результат наукового дослідження переважно визначається вмінням науковця обрати найрезультативніші методи дослідження, адже саме вони дозволяють досягти поставленої в

дисертації мети. Серед методів наукового пізнання розрізняють загальні й спеціальні. Більшість соціальних проблем суспільних наук і навіть окремі етапи їх дослідження вимагають застосування спеціальних методів в аналітиці. Вони мають свою специфіку і вивчаються, розробляються та покращуються в конкретних, спеціальних науках. Звісно, ніколи не бувають довільними, тому що визначаються властивостями досліджуваного об'єкта. А загальні методи наукового пізнання, на відміну від спеціальних, застосовуються в дослідницькій діяльності в різноманітних науках [11, с. 66].

Українська науковиця Г. С. Цехмістрова наполягає на тому факті, що: «Пізнавальний процес пізнання включає в себе збирання та накопичення фактів. Без систематизації й узагальнення, без логічного осмислення й аналізу фактів не може існувати ніяка наука. Безумовно, реальні факти потрібні вченому, як повітря, проте самі по собі, взяті вони ще не є наукою. Факти стають дійсною частиною наукових знань, якщо вони надаються у систематизованому узагальненому вигляді. Будь-яке наукове дослідження, від творчого задуму до завершеної наукової праці, відбувається індивідуально. Опираючись на загальні та часткові методи дослідження, вчений знаходить відповідь на те, з чого потрібно розпочинати дослідження, як поєднати та узагальнити факти та як сформулювати висновки. При цьому закономірним є дотримання наступних рекомендацій: нічого не сприймати за істину, що не є достовірним і аксіоматичним; складні питання розділяти на стільки частин, скільки потрібно для вирішення проблеми; починати дослідження з найпростіших і найзручніших для пізнання речей до складних і важких; зупинятись на всіх подробицях, на все звертати увагу, щоб бути впевненим, що нічого не випущено» [10, с. 44-45].

Текст наукового дослідження відрізняється від будь-якого іншого насамперед своїм логічним викладом. Більшість помилок, які роблять автори наукових праць, описуючи хід дослідження, веде до порушення вимог будь-якого логічного закону: закону протиріччя, закону виключення третього і закону достатньої підстави, закону тотожності. З цих причин виникає потреба розкрити зміст даних законів (табл. 4.1).

Таблиця 4.1

Закони логіки

Закон	Зміст закону
Закон виключення третього	Закон наголошує, що з двох суперечливих суджень одне обов'язково помилкове, а інше істинне. Інших варіантів немає. Такий закон не застосовується до протилежних суджень, якщо кожне з них не лише суперечить іншому, а повідомляє додаткову інформацію
Закон протиріччя	Цей закон вимагає, щоб у мисленні не було суперечностей. Згідно з ним, два висновки, один із яких стверджує щось, а інший заперечує те саме, не можуть бути істинними одночасно. Основа цього закону – чітке визначення речей та явищ і відносну стійкість їх характеристик
Закон достатньої підстави	Згідно з цим законом, певне судження, яке застосовується в науковій роботі, перш ніж бути прийнятим за істину, повинно бути обґрунтованим. Закон формулюється в такій редакції: будь-яка слушна думка дає достатньо підстав
Закон тотожності	Вимагає, щоб предмет думки, який розглядається в межах одного міркування, залишався незмінним. Це означає, що в інформації всі поняття та судження мають бути однозначними й уникати багатозначності та невизначеності

Джерело: згруповано авторкою на основі [4; 11, с. 73-75]

Проте саме закон протиріччя виступає для наукового дослідження найважливішим. Його свідоме використання дозволяє віднайти та ліквідувати протиріччя в розумінні фактів і явищ, сформувані критичне ставлення до різного роду неправильного і непослідовного в отриманій інформації. Закон протиріччя часто застосовується в доказах: якщо одне із суперечливих суджень визнане істинним, то з цього випливає, що інше судження є помилковим. Усвідомлення протиріччя є сильним аргументом проти будь-яких необґрунтованих суджень. Однак закон протиріччя не застосовується, якщо щось стверджується і воно ж заперечується стосовно одного й того ж предмета, але в різний час або в різних обставинах [11, с. 74].

Велика частина наукової інформації ґрунтується на вихідних

судженнях, які не виникають безпосередньо зі сприйняття фрагментів реальності, а виокремлюються з інших суджень, які наче вилучені з їх змісту. Умовивід, як розумова операція, є логічним засобом отримання таких виведених знань. Він полягає у формулюванні нового судження з використанням певної кількості початкових премісів, що мають певну логічну зв'язаність між собою [11, с. 75].

Індивідуалізм являє собою спосіб мислення, який свідчить, що ви вірите в те, що ви є своєю особистістю, і робите свій власний вибір. Безумовно, нормально відрізнятись від інших, маючи свої власні думки та ідеї. Людям також подобається працювати в команді, це теж добре, але індивідуалізм свідчить, що ви не будете робити те, що роблять інші, якщо ви цього не бажаєте. За аналогією з тим, що кожна людина має власний відбиток пальця, концепція індивідуалізму підкреслює можливість бути неповторним та особливим у своєму способі. Отже, індивідуалізм визнає і підтримує унікальність кожної особи, наголошуючи на її власних характерних рисах, думках і потребах. Це підводить до ідеї, що кожен індивід вносить власний неповторний слід у загальний контекст життя.

Індивідуалістом називають таку людину, яка вірить у важливість і правильність особистих думок і дій, цінує власну свободу та незалежність. Індивідуалісти ставлять, як правило, власні цілі та цінності вище за мету і цінності колективу або суспільства. Індивідуалісти в цілому вірять у власні сили та схильні до ризику, а також віддані інноваціям. Вони надають перевагу розвитку власної унікальності та якостей. Стів Джобс – це відомий приклад індивідуаліста, який не лише переслідував своє власне бачення технологій, але й створив компанію «Apple», яка змінила світ комп'ютерів, мобільних телефонів та інших пристроїв. Його відданість власним ідеям та інноваціям визначили його як одного з провідних індивідуалістів сучасної епохи [3].

Економічний індивідуалізм відзначається вірою в те, що люди повинні мати свободу переслідувати свої власні економічні інтереси без надмірного втручання з боку уряду чи інших інституцій. Капіталізм часто служить як приклад економічного індивідуалізму, оскільки він базується на ідеї мінімального

державного регулювання економіки. У цій системі ринок визначає ціни, обсяги виробництва та розподіл ресурсів, а індивіди мають можливість вільно вибирати, що купувати, продавати та як використовувати свої ресурси. Такий підхід сприяє особистій відповідальності та саморегулюванню економічної діяльності.

Колективізм, навпаки, є філософською та політичною концепцією, яка наголошує на перевазі групової ідентичності та спільних цілей над індивідуальними потребами і прагненнями. А індивідуалізм ставить права і незалежність окремої людини вище за потреби цілої групи. Окремі відмінності між колективізмом та індивідуалізмом представлено в табл. 4.2 та 4.3.

Таблиця 4.2

Деякі відмінності між колективізмом та індивідуалізмом

Цінності	Колективізм відзначається акцентом на спільноті, гармонії та конформізмі, в той час як індивідуалізм високо цінує індивідуальну свободу, нонконформізм та самостійність
Прийняття рішень	У колективістському суспільстві рішення, як правило, приймаються на основі консенсусу та спільних домовленостей. Натомість, у індивідуалістичному суспільстві зазвичай рішення приймаються саме індивідуально, кожним окремим членом суспільства відповідно до його власних цінностей, потреб і переконань
Відносини	У колективістському суспільстві взаємодії людей частіше базуються на груповій ідентичності. В індивідуалістичному суспільстві такі взаємодії частіше базуються на особистому виборі
Культурні норми	Колективістські суспільства, як правило, виступають більш традиційними та консервативними. В свою чергу, індивідуалістичні суспільства більш прогресивні та відкриті до змін і прогресу

Джерело: згруповано авторкою на основі [3]

Хоча колективізм та індивідуалізм відрізняються, важливо виокремити, що обидва ці підходи мають своє місце, а тому можуть існувати разом у різних суспільствах і культурах.

Таблиця 4.3

Позитивні та негативні сторони індивідуалізму

Позитивні сторони індивідуалізму		Негативні сторони індивідуалізму	
Інновації	Якщо люди мають свободу реалізувати власні інтереси та ідеї, вони достатньо з більшою ймовірністю та швидше знайдуть інноваційні та креативні розв'язки проблем	Відсутність спільноти	Індивідуалізм може призвести до відсутності спільноти, оскільки окремі люди можуть не відчувати почуття відповідальності або зв'язку з великою групою
Самовираження	Індивідуалізм акцентує на самовираженні та заохочує людей бути вірними собі	Егоїзм	Надмірний індивідуалізм може призвести до егоїзму, коли люди думають лише про власні інтереси та ігнорують потреби інших
Творчість	Індивідуалізм стимулює творчість, дозволяє людям вільно самовиражатися	Нерівність	Індивідуалізм може призвести до нерівності, оскільки деякі люди можуть мати більше можливостей чи ресурсів, ніж інші
Особиста свобода	Індивідуалізм дає можливість людям здійснювати власний вибір і приймати рішення без зовнішньої допомоги	Ізоляція	Індивідуалізм може призвести до соціальної ізоляції, оскільки люди надають перевагу власним потребам, а не потребам громади

Джерело: згруповано авторкою на основі [3]

Оцінка параметра культури «індивідуалізм/колективізм» у системі координат наукових досліджень визначає ступінь самостійності та самовираження дослідників чи працівників наукової установи. Індивідуалізм підкреслює прагнення діяти незалежно, з урахуванням особистих інтересів і поглядів. Дослідники, які високо цінують індивідуалізм, можуть бути більш вільними у виборі тем досліджень, вирішенні методологічних питань та вираженні власної творчої самостійності.

З іншого боку, колективізм указує на акцент на співпрацю та взаємодію в групах чи команді. Дослідники, які віддають перевагу колективізму, можуть прагнути до спільного розв'язання проблем, обміну ідеями та взаємодії для досягнення загальних цілей. У багатьох випадках вищі результати досягаються за умови збалансованого підходу, коли індивідуальність поєднується зі співпрацею в межах наукового колективу. Такий підхід може сприяти ефективному виконанню завдань і розвитку як індивідуальних, так і групових потенціалів.

4.2. Зв'язок між фундаментальними та прикладними дослідженнями

Формою здійснення процесу розвитку науки виступає наукове дослідження, тобто цілеспрямоване вивчення через застосування наукових методів, явищ і процесів, аналіз впливу на них будь-яких чинників, а також вивчення взаємодії між явищами та процесами з метою отримання чітко доведених і корисних для науки і практики рішень. Дослідження визначається об'єктивністю, відтворюваністю, доказовістю і точністю. Його мета полягає у ретельному, всебічному й об'єктивному вивченні явищ, процесів, їх характеристик, взаємозв'язків на основі визнаних у науці принципів і методів пізнання. Важливо також отримувати результати, корисні для людської діяльності, та втілювати їх у виробництво для підвищення ефективності. У науковому дослідженні корисно брати до уваги все, акцентуючи увагу на головних, ключових

питаннях теми. Також важливо не відкидати побічні факти, які спочатку можуть здатися неважливими [10, с. 46].

Наукова (науково-дослідна) діяльність спрямована на отримання та використання нових знань. Це включає:

- фундаментальні наукові дослідження, які охоплюють експериментальну або теоретичну роботу з метою вивчення основних закономірностей будови, функціонування та розвитку людини, спільнот і навколишнього природного середовища;
- прикладні наукові дослідження, які зосереджені на використанні нових знань щоб досягти практичних цілей та виконувати конкретні завдання.

Фундаментальні науки спрямовані на вивчення світу незалежно від можливостей його практичного застосування, тоді як прикладні науки зорієнтовані на використання отриманих знань для практичних цілей. Проте фундаментальна й прикладна науки знаходяться лише у взаємозв'язку, тому що доповнюють і розвивають одна одну [9, с. 12].

Таблиця 4.4

Наукові дослідження в розрізі цільового їх призначення до потреб практики

Вид наукового дослідження	Зміст і загальна характеристика	Особлива відмінність
Фундаментальні, тобто власне теоретичні наукові дослідження означають: ключові, головні	Наукова теоретична й експериментальна діяльність орієнтована на розуміння законів, які управляють поведінкою та взаємодією визначальних базових структур природи, суспільства, людини	Поєднання наукових зусиль у сферах фундаментальних наук (математика і теоретична фізика) часто приводило до формування глибоких концепцій, значимість яких далеко виходить за межі чисто теоретичних проблем. Фундаментальні результати прямо та безпосередньо прибутку не дають, а їх використання може продовжуватися десятиліттями

Продовження табл. 4.4

Прикладні наукові дослідження	Наукова і науково-технічна діяльність, як правило, зорієнтована на застосування результатів фундаментальних досліджень для будь-яких практичних завдань, на основі яких створюється нове обладнання, нові машини, розробляються нові способи організації виробництва, нові технології тощо з метою отримання додаткового економічного ефекту в конкретних галузях економіки	Прикладні дослідження можуть плануватися, а фундаментальні результати планувати важко та складно. Водночас прикладні розробки можуть бути втілені в економіку та приносити при цьому економічний ефект

Джерело: згруповано авторкою на основі [1; 8; 10, с. 46-47]

Наукове дослідження зорієнтоване на вивчення характеристик і специфіки об'єкта дослідження, а також на встановлення його основних властивостей та ознак. А науково-технічна діяльність має на меті отримання та використання нових знань щоб розв'язувати різноманітні проблеми у сферах технологій, інженерії, економіки, соціальних наук і гуманітаристики, а також для забезпечення спільної взаємодії науки, техніки та виробництва.

Експериментальні розробки – це діяльність, яка ґрунтується на знаннях, отриманих у результаті проведення наукових досліджень або на підставі практичного досвіду. Основна мета цієї діяльності полягає у збереженні життя та здоров'я людини, створенні нових матеріалів, продуктів, процесів, пристроїв, послуг, систем або методів, а також їхнього подальшого вдосконалення.

Науковий і науково-технічний результат являє собою продукт наукової або науково-технічної діяльності, який містить у собі нові знання або рішення, зафіксовані на будь-якому

інформаційному носії. Науково-технічна політика держави є системою цілей, шляхів, способів і форм впливу інституту держави на отримання нових наукових результатів, розробку та використання нової техніки й технологій. Державні структури розглядають науку та її потенціал як національне надбання, яке визначає майбутнє нашої держави, і саме тому підтримка прогресу в науці стає однією з основних пріоритетних завдань для неї [9, с. 13].

Розвиток теоретичного рівня науки призводить до якісної трансформації емпіричного рівня. Якщо на етапі формування теорії емпіричний матеріал, який став передумовою, формувався на основі повсякденного досвіду та побутової мови, то на теоретичному рівні він розглядається крізь призму значення теоретичних концепцій. Ці концепції починають направляти процес постановки експериментів і спостережень, що є основними методами емпіричного дослідження [9, с. 25-26].

Визначальну роль у науковому дослідженні відіграють ті когнітивні завдання в емпіричній і теоретичній площині, що наведені на рис. 4.1.

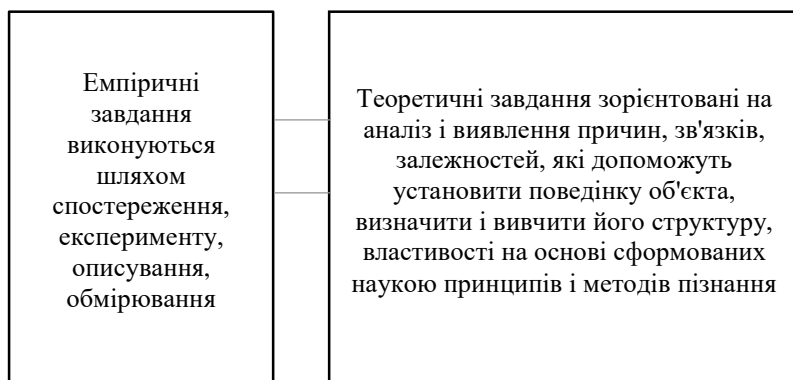

Рис. 4.1. Зміст пізнавальних завдань теоретичного й емпіричного напрямів

Джерело: згруповано авторкою на основі [10, с. 48; 4]

Зміст методів емпіричного дослідження ми представили в табл. 4.5.

Таблиця 4.5

Зміст методів емпіричного дослідження

Метод	Його зміст	Переваги
Вимірювання	Процес пошуку числового значення певної величини за допомогою певної одиниці виміру	Дає точні, кількісно визначені відомості про об'єкт
Спостереження	Послідовне цілеспрямоване вивчення об'єкта. Як метод пізнання дозволяє отримати первинну інформацію про об'єкт аналізу у вигляді сукупності емпіричних тверджень	Виконується за планом, складеним відповідно до завдання спостереження. Спостерігач активно шукає потрібні об'єкти, риси явища. Цілеспрямованість. Систематичність
Експеримент	Метод вивчення об'єкта, пов'язаний із цілеспрямованим втручанням дослідника в природні умови існування явищ і процесів або створенням таких штучних умов, які необхідні для виявлення його відповідної характеристики	В експериментальних умовах можна визначити характеристики об'єктів
Порівняння	Як метод означає встановлення подібності або відмінності предметів і явищ дійсності, а ще пошук знаходження загального, притаманного декільком об'єктам	Можна порівнювати тільки ті явища, які мають певну об'єктивну спільність; Порівняння потрібно робити за найсуттєвішими, найважливішими рисами

Джерело: згруповано авторкою на основі [1; 8; 11, с. 67-68]

Основними завданнями планування і контролю виконання наукових досліджень є:

- створення переліку основних наукових напрямів і найважливіших проблем досліджень у сфері економічних наук;
- відбір актуальних і перспективних тем досліджень під час створення пропозицій для формування галузевої тематики та тематики, яку пропонують державні цільові програми;
- забезпечення сприятливих умов для здійснення наукових досліджень і досягнення вагомих результатів, ефективного використання бюджетних коштів, призначених на фундаментальні та прикладні дослідження;
- побудова процесу якісного виконання установами в повному обсязі та у визначені терміни всіх тематичних планів наукових досліджень;
- створення механізму зворотного зв'язку на всіх етапах здійснення наукових досліджень стосовно їх результативності та способів упровадження отриманих результатів [7].

Класифікація за різними ознаками систематизованих наукових знань подана на рис. 4.2.

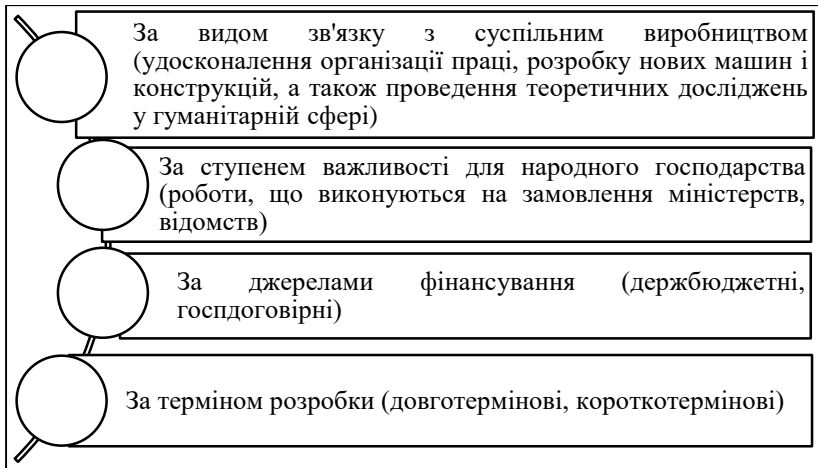

Рис. 4.2. Класифікація за різними ознаками систематизованих наукових знань

Джерело: згруповано авторкою на основі [10, с. 49-50]

Базою науково-технічного розвитку виступає фундаментальна наука та фундаментальні знання. Останні самі по собі – це найголовніша складова людської культури. Такі знання значною мірою формують світосприйняття людини, її моральні цінності та духовний розвиток. Без цього неможливе відновлення нашого суспільства, а найголовнішими пріоритетами держави повинні бути фундаментальні дослідження у галузі математики, природних, соціальних і гуманітарних наук. Визначення пріоритетів державної науково-технічної політики здійснюється через розподіл бюджетних асигнувань, що відображається на розвитку окремих наукових напрямків, загальній динаміці та структурі науки [9, с.19].

Пряма і безпосередня ціль прикладних наук – використання результатів фундаментальних наук для розв’язання не лише власне пізнавальних, але й соціально важливих, суто практичних проблем. Тому тут критерієм успіху виступає не тільки віднайдення істини, але й міра задоволення практичного суспільного замовлення. На стику прикладних наук і потреб практики формується особлива сфера досліджень – розробки, які трансформують результати прикладних наук у форму технологій, конструкцій, промислових матеріалів тощо. Прикладні науки розвиваються, наголошуючи як на теоретичній, так і на практичній проблематиці [9, с. 21].

Наука планування являє собою систему систематизованих знань про суть, методологію, методика та організацію планування. Основна мета планування означає розробку й обґрунтування цілей, виокремлення оптимальних методів і шляхів їх досягнення при найбільш продуктивному використанні всіх ресурсів, потрібних для виконання поставлених завдань, установленні взаємозв'язків між ними. Планування також включає у себе постійний моніторинг, аналіз результатів та корекцію стратегій з метою досягнення оптимальних результатів у змінних умовах.

Процес планування зазвичай здійснюється в чотири етапи, які описані нижче (рис. 4.3).

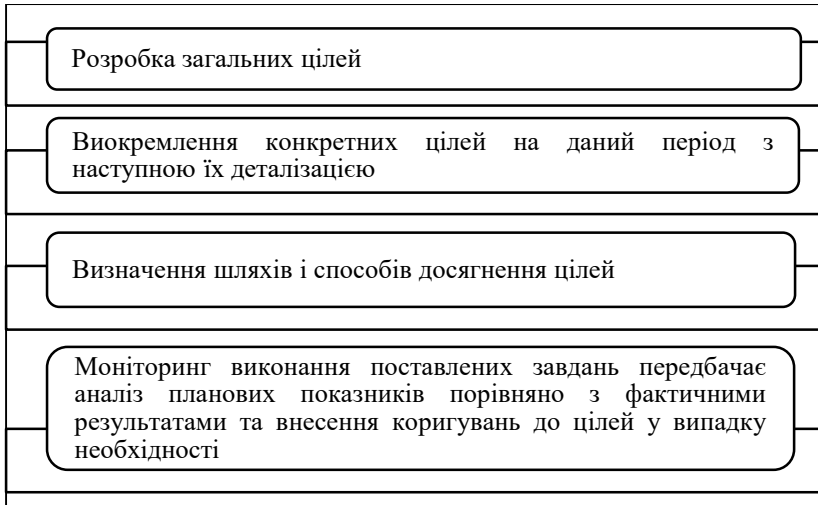

Рис. 4.3. Етапи процесу планування
Джерело: згруповано авторкою на основі [5]

Методологія планування виступає як комплекс теоретичних висновків, загальних закономірностей і визначених принципів у розробці планів, їх обґрунтуванні текстового оформлення відповідно до сучасних вимог ринку, перевірених на практиці. Завдяки плануванню досягається перетворення «ірраціональності у раціональність», що забезпечує більшу узгодженість інтересів і передбачуваність взаємодії між «економікою-людиною-природою». Базовою сферою суспільства є матеріальне виробництво та відносини в ній, які формують суспільне життя. У суспільному виробництві визначальну роль відіграє матеріальне виробництво, яке і є об'єктом науки планування.

Планування діяльності підприємств охоплює низку складових, включаючи виробництво і збут продукції, її собівартість, потребу у трудових, матеріальних, фінансових ресурсах, фінансові результати, фінансові показники підприємства, його збутову й інвестиційну діяльність. Саме вони і є об'єктами планування діяльності підприємств, які аналізуються як єдина система, що відображає предмет діяльності підприємства [5].

Наука планування взаємодіє з різними галузями знань і наук, що визначає її роль і місце в науковому співтоваристві. Вона має зв'язки з економічною теорією, галузевою економікою, економічною географією, статистикою, обліком, фінансами і кредитом тощо. Ці зв'язки дозволяють науці планування використовувати різноманітні методи, моделі та інструменти для аналізу, прогнозування й оптимізації процесів планування в різних сферах економіки, технологій і соціуму. Такий міждисциплінарний підхід забезпечує ефективність і відповідність планування вимогам сучасного світу.

4.3. Визначення об'єкту та предмету дослідження. Зв'язок теорії і практики в дослідженнях. Етапи маркетингового дослідження

Аналіз об'єкта відбувається поетапно: на кожному етапі використовуються найдоцільніші методи відповідно до конкретного завдання.

Необхідність системного підходу до розробки пізнавальних завдань обумовлена, насамперед, складністю самого феномена компетентності, який передбачає сформованість у дослідника:

- знань та уявлень, причому на рівні, який дозволяє оперувати ними та застосовувати при розв'язанні проблемних ситуацій;
 - сукупності складних узагальнених умінь, які формують предметну діяльність різної орієнтації – як пізнавальну, так і професійну;
 - системи ціннісних орієнтацій, які забезпечують стійку мотивацію дослідника до аналізу предмета, усвідомлення його важливості, прагнення до засвоєння змісту освіти, дають можливість розвивати власну позицію, власне ставлення до подій і явищ, які аналізуються [6, с. 187-188].
- Основні завдання теоретичних досліджень включають:
- узагальнення результатів аналітики, пошуку та виявлення загальних закономірностей через обробку й інтерпретацію дослідних даних;

- перенесення результатів дослідження на ряду подібних об'єктів без повторення всього обсягу аналізу;
- збільшення надійності експериментального дослідження об'єкта (розуміння параметрів і умов спостереження, точності вимірювань).

На етапі пошуку та збору фактичного матеріал, його первинної систематизації застосовують методи опитування (анкетування, інтерв'ю) й експертних оцінок, а також лабораторні експерименти як-то спостереження за документними джерелами інформації, проведення тестувань та польових експериментів, наприклад, відсторонене і приховане спостереження, ще «включене» спостереження, тобто співучасть у дослідженні [11, с. 68]. Зміст понять «предмет дослідження» й «об'єкт дослідження» представлено в табл. 4.6.

Таблиця 4.6

Зміст понять «предмет дослідження» й «об'єкт дослідження»

Поняття	Розкриття змісту
Предмет дослідження	Під ним розуміється те, що існує в межах об'єкта і завжди визначається темою дослідження. Предметом дослідження виступають аналізовані з певною метою властивості, притаманні науковому пізнанню, це визначення окремого «ракурсу» дослідження як припущення про ключові для вивчення обраної проблеми характеристики об'єкта. Предметом дослідження виступають, як правило, найбільш значущі властивості, сторони об'єкта, які необхідно аналізувати, тобто те, що найвиразніше відображає таке протиріччя. Предмет дослідження дає відповідь на запитання: «Що вивчається?»
Об'єкт дослідження	Те, на що спрямована пізнавальна робота вченого. Це процес або явище, яке формує проблемну ситуацію й обране для аналітики. Об'єктом дослідження є те, на що зорієнтований процес пізнання. Об'єктом може бути підприємство, колектив, процес або явище, які вивчаються окремо або у складі певних галузей, груп колективів на основі позитивних і негативних чинників, які мають вплив на його функціонування та формують проблемну ситуацію

Продовження табл. 4.6

За критерієм ступеня складності	Існують прості і складні об'єкти дослідження. Різниця між ними визначається чисельністю елементів і видом зв'язку між ними
Мета дослідження	Той кінцевий результат, який очікувано зумовлює загальну спрямованість і логіку дослідження (теоретичного або прикладного). Мета визначається відповіддю на запитання: «Навіщо проводиться дослідження?» Чітке визначення конкретної мети – одна з найсуттєвіших методологічних вимог до програми прикладного дослідження
Завдання дослідження	Сформульовані запитання, спрямовані на розкриття суті предмета дослідження і відповідності гіпотезам, щоб досягти мети дослідження. Вони формують завдання виявлення, роз'яснення, аналізу, визначення й отримання результатів у контексті визначених гіпотез
Гіпотеза	Науково обґрунтоване припущення про структуру об'єктів, які піддаються вивченню, соціальних явищ, а також про характер і суттєві зв'язки й чинники, що визначають ці зв'язки. Таке припущення можна розглядати як прогноз або передбачення очікуваного виконання дослідницького завдання, воно ґрунтується на існуючих теоретичних знаннях про вивчений об'єкт

Джерело: згруповано авторкою на основі [10, с. 47-48; 11, с. 85]

Основні правила формулювання предмета доказу наступні:

- тезу доказу необхідно формулювати чітко, без усякої двозначності;
- доказ тези необхідно залишати незмінним, адже він має доводити один і той же висновок, твердження;
- важливо постійно контролювати основну ідею та розвиток думок, забезпечуючи послідовність між основними висновками та положеннями [11, с. 78].

Теоретичний рівень дослідження визначається перевагою суто логічних методів пізнання. Це той рівень, де отримані факти аналізуються, обробляються шляхом застосування логічних понять, законів та інших форм мислення. На ньому досліджувані об'єкти мислено аналізуються, узагальнюються, усвідомлюються

їхня суть, внутрішні зв'язки, закономірності розвитку. Складовими структури теоретичного пізнання виступають проблема, гіпотеза й теорія.

Проблема – це складне теоретичне або практичне завдання, шляхи та способи розв'язку якого невідомі або знані не повністю. Проблеми можуть мати різний ступінь складності, іноді вони вимагають творчого підходу та новаторських рішень. Розв'язок проблеми може передбачати збір і аналіз інформації, експерименти, дебати та співпрацю між різними групами людей або експертами. Під час розв'язання проблеми важливо також враховувати можливі наслідки та етичні аспекти введення запропонованих рішень. Перегляд різних підходів та використання інноваційних стратегій можуть сприяти розробці більш ефективних та прийнятних рішень. Крім того, важливо визначити часові рамки та ресурси, необхідні для вирішення проблеми, щоб досягти успішного результату.

Гіпотеза в науці визначається як припущення про можливу причину явища або явищ, яка потребує додаткового дослідження, перевірки та підтвердження. Вона встановлює структуру аналізованих об'єктів і розглядає їх внутрішні та зовнішні зв'язки. Гіпотеза вважається науковою лише в разі, якщо її можна підтвердити емпіричними доказами та фактами, отриманими через спостереження або експеримент. У науковому процесі гіпотеза існує до того часу, поки вона відповідає підтвердженням даним і не суперечить безперечним фактам. Якщо гіпотеза не може бути підтверджена або доведена, вона може вважатися лише фікцією або теорією, яка потребує подальшого дослідження та випробування [9, с. 23-24]. Гіпотеза також може виступати як вихідний пункт для формулювання подальших досліджень і становити основу для розробки нових теорій або моделей, які пояснюють природу явищ і процесів у науці. Крім того, успішна перевірка гіпотези може сприяти розвитку наукового знання та спростуванню помилкових уявлень, відкриваючи нові перспективи для подальших досліджень.

Вимоги, яким повинна відповідати гіпотеза, наведено на рис. 4.4.

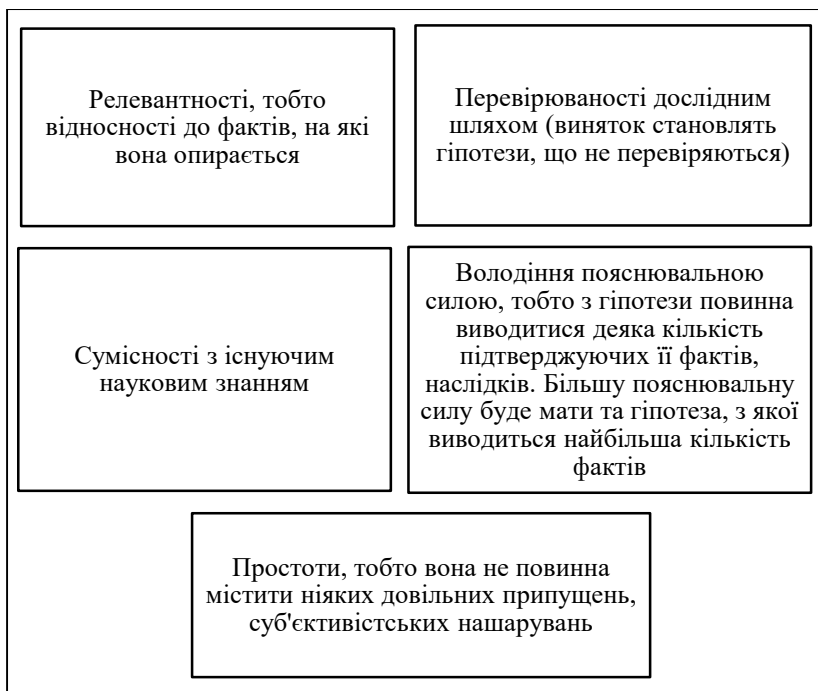

Рис. 4.4. Ключові вимоги, яким повинна відповідати гіпотеза

Джерело: згруповано авторкою на основі [9, с. 24]

Розрізняють кілька етапів дослідження: підготовчо-організаційний, збирання й обробка, вивчення інформації та підготовка висновків, втілення одержаних результатів у практику (рис. 4.5 і табл. 4.7).

Варто зазначити, що підготовчий етап дослідження виступає як теоретична основа всіх інших дослідницьких процесів. Помилки та прорахунки, які відбувалися на цьому етапі, дуже важко або взагалі неможливо виправити. Оскільки на підготовчий етап часто припадає найбільша частина часу й ресурсів, надавати йому належну увагу є критично важливим. Від правильного визначення проблеми, постановки гіпотези та вибору методів дослідження залежить подальший успіх у розв'язанні наукової задачі. Тому ефективно планування і

проведення підготовчого етапу є запорукою якісних і надійних результатів дослідження [11, с. 82].

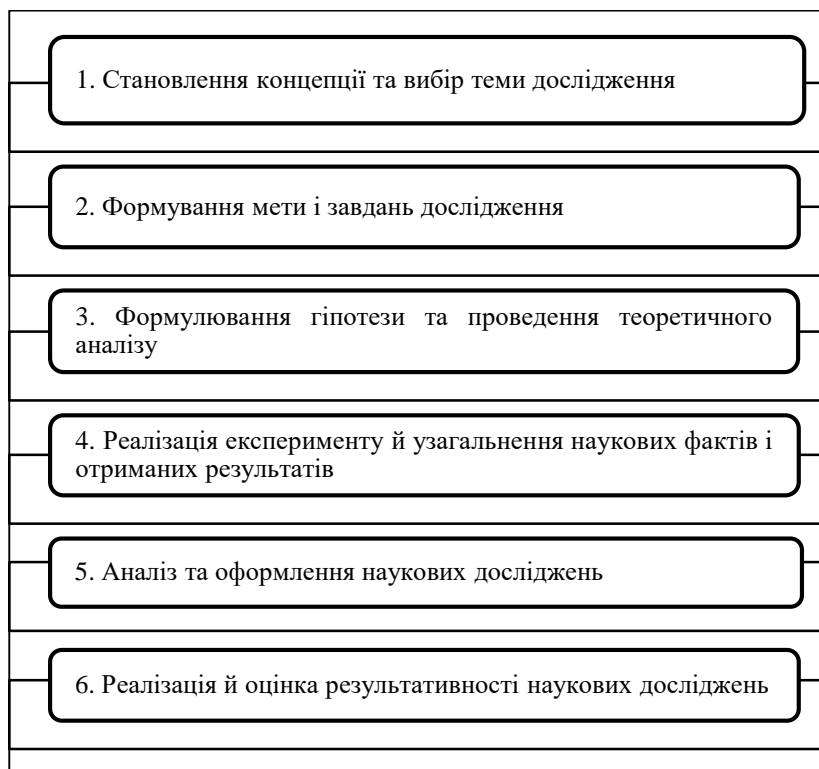

Рис. 4.5. Головні етапи наукового дослідження за Г. Цехмістрова

Джерело: згруповано авторкою на основі [10, с. 50]

Для прийняття ефективних управлінських рішень працівникам відділу маркетингу необхідна актуальна та достовірна інформація. Маркетингова інформація – це дані, які характеризують фактори маркетингового середовища.

Вторинна інформація – це ті дані, які існують у момент започаткування дослідження в опублікованому вигляді (внутрішня та зовнішня). Первинна інформація – дані, які вперше збираються для конкретної мети [2, с. 35].

Таблиця 4.7

Етапи маркетингового дослідження

Етапи дослідження	Деталізований зміст етапів дослідження
Підготовчий етап	- початкове вивчення проблеми; - виокремлення мети дослідження; - розробка необхідних питань; - побудова гіпотези; - створення та затвердження робочого плану маркетингового дослідження; - формування та затвердження програми маркетингового аналізу; - підготовка необхідного інструментарію як-то розробка анкет, бланків, інтерв'ю, інструкцій інтерв'юерам, опитувачам та друк цих документів; - перевірка та випробування інструментарію; - обрахування обсягу вибірки; - визначення місця та часу проведення дослідження; - розробка програми обробки даних.
Збирання й обробка інформації	- збір інформації; - групування зібраних даних до початку обробки (відбракування, кодування, узагальнення відкритих відповідей, введення в комп'ютер); - обробка й аналіз одержаної інформації; - контроль збору даних; - фіксація отриманих даних.
Аналіз та інтерпретація інформації	- вивчення результатів математичної обробки отриманої інформації; - перевірка даних; - обробка даних; - розробка висновків і пропозицій за результатами маркетингового дослідження; - складання підсумкового документа маркетингового дослідження у вигляді інформації аналітичної записки, окремого звіту та додатків до нього
Упровадження одержаних результатів у практику	- написання доповідної записки (підготовка звіту); - презентація результатів, підготовка проекту документа стосовно заходів чи пропозицій за результатами маркетингового дослідження.

Система маркетингової інформації – постійно діючий механізм збору, обробки та зберігання маркетингової інформації. Вона складається із чотирьох підсистем:

- зовнішньої інформації;
- внутрішньої інформації;
- маркетингових досліджень;
- обробки маркетингової інформації.

Підсистеми зовнішньої та внутрішньої інформації постійно відстежують зміни в маркетинговому середовищі в режимі моніторингу. Водночас підсистема маркетингових досліджень діє у дискретному режимі, адже певні дослідження носять спрямований характер і здійснюються для виконання конкретних управлінських завдань [2, с. 36].

У практиці маркетингу виокремлюють синдикатні дослідження, що являють собою дослідження, які проводяться маркетинговими дослідницькими організаціями за власні кошти з метою надання отриманих даних передплатникам або разовим покупцям. Синдикатні послуги – це інформаційні послуги, які полягають у наданні передплатникам інформації із загальної бази даних.

Запитання та завдання для контролю засвоєння матеріалу

1. Поясніть суть процесу наукового дослідження.
2. Чому наукову діяльність називають пізнавальною?
3. Чим відрізняється текст наукового дослідження від будь-якого іншого?
4. Дайте характеристику основних законів логіки, які використовуються в наукових дослідженнях.
5. Чим відрізняється наукова інформація від будь-якої іншої?
6. Наведіть характеристики індивідуалізму та колективізму як філософських концепцій, на яких базуються наукові дослідження.
7. Обґрунтуйте зв'язок між фундаментальними та прикладними дослідженнями.
8. У чому полягає емпіричний та теоретичний рівень наукових досліджень?
9. За допомогою яких методів виконуються емпіричні завдання дослідження?

10. За допомогою яких методів виконуються теоретичні завдання дослідження?
11. Що, на Ваш погляд, означає планування наукових досліджень?
12. За якими критеріями визначають об'єкт та предмет наукового дослідження?
13. Поясніть зміст понять «предмет наукового дослідження» і «об'єкт наукового дослідження».
14. Що означає структура теоретичного пізнання та які її елементи виокремлюють у науці?
15. Дайте характеристику основних етапів наукових досліджень.
16. Що розуміють під зовнішньою та внутрішньою інформаціями в маркетинговому дослідженні?

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Бхаттачарджи А., Ситник Н. Методологія та організація наукових досліджень : дослідження в соціально-економічних науках : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. К. : НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського», 2022. 173 с.
2. Жарська І. О. Практикум з маркетингу: теоретичні основи, тести, завдання, кейсові вправи : навч. посіб. Одеса : Атлант VOI COU, 2016. 284 с.
3. Індивідуалізм – що це таке, види, приклади, плюси і мінуси. Хто такий Індивідуаліст. URL : <https://termin.in.ua/indyvidua-lizm-individualist>.
4. Краус Н. М. Методологія та організація наукових досліджень : навчально-методичний посібник. Полтава : Оріяна, 2012. 183 с.
5. Планування як наука. Предмет, об'єкти і методи дослідження. URL : <https://buklib.net/books/22258/>.
6. Пометун О. І. Система пізнавальних завдань у компетентнісно орієнтованому підручнику історії. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/7-13771/1/%D0%9F%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D1%82%D1%83%D0%BD1.pdf>.
7. Положення про порядок планування і контролю виконання наукових досліджень у Національній Академії педагогічних наук України. URL : <http://umo.edu.ua/polozhennja-porjadok>.
8. Рашкевич Н. В., Отрош Ю. А. Методологія та організація наукових досліджень : навчальний посібник. Харків, 2022. 291 с.
9. Розорінов Г. М., Співак В. М. Наукова робота за темою магістерської дисертації. Науково-дослідна робота за темою

магістерської дисертації. Частина II : конспект лекцій. К. : НТУУ «КПІ», 2016. 83 с.

10. Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень : навчальний посібник. К. : Видавничий Дім «Слово», 2004. 240 с.
11. Шейко В. М., Кушнарєнко Н. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підручник. 2-ге вид., перероб. і доп. К. : Знання-Прес, 2002. 295 с.

РОЗДІЛ 5

ТЕХНОЛОГІЯ НАУКОВОЇ ТВОРЧОСТІ ТА НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ В МАРКЕТИНГУ

- 5.1. Технологія дослідження. Засоби, технології та процедури дослідження**
- 5.2. Пошук наукової інформації з теми маркетингового наукового дослідження. Огляд літератури з маркетингу**
- 5.3. Маркетингове наукове дослідження як творчий процес**

Основні терміни та поняття:
ділове спілкування, науково-дослідна робота, діловий контакт, стадії та етапи науково-дослідної роботи, специфіка науково-дослідної роботи з маркетингу, технологія наукового дослідження, логіка наукового дослідження, формалізовані знання та процедури, організація роботи дослідника, методика читання наукової літератури, переглядове та пошукове читання, техніка швидкого читання, маркетингова

інформація, ознаки та види наукової інформації, системна та несистемна робота з інформацією, огляд літературних джерел, систематизація поглядів учених, джерела наукової маркетингової інформації, функції інформації в ході наукових досліджень, монографія, стаття, тези, реферат, підручник, навчальний посібник, збірник тез наукових доповідей, закон, положення, інструкція, статистичні матеріали, рукописні документи, дисертація, виконання маркетингового дослідження, методи маркетингових досліджень, правила і норми цитування, тенденції маркетингових досліджень.

5.1. Технологія дослідження. Засоби, технології та процедури дослідження

Під час наукового пошуку дослідник вступає в ділове спілкування, яке може бути спрямоване на передачу інформації або обговорення різних питань. Тому він повинен мати не лише компетентність і такт, але й уміти ефективно взаємодіяти як безпосередньо, так і через посередників. При цьому важливо оперативної й ефективно вирішувати й обговорювати питання. Попередня підготовка включає визначення мети, теми, строків основних запитань і збір даних. Техніка комунікування, або правила і прийоми, що застосовуються в ділових контактах, також має велике значення [2, с. 145]. Деякі з них наведені на рис. 5.1.

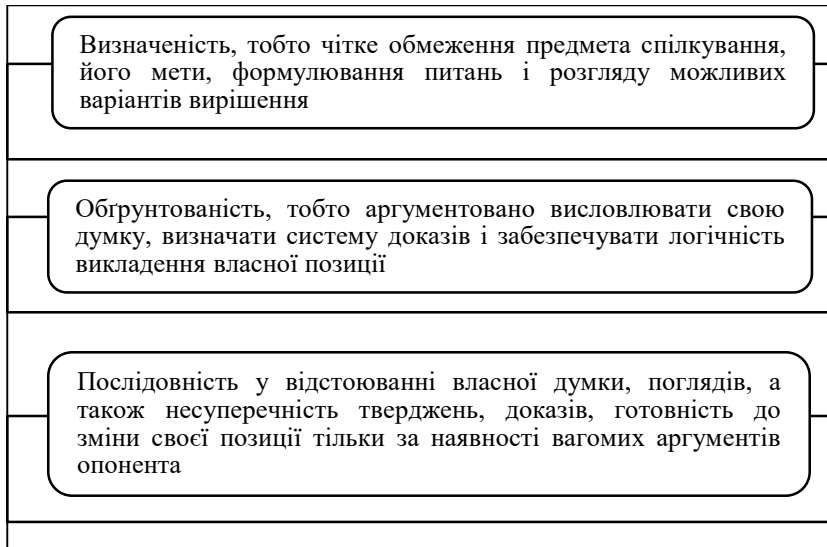

Рис. 5.1. Техніка спілкування крізь призму правил і прийомів при ділових контактах

Джерело: згруповано авторкою на основі [10]

При виконанні будь-якої науково-дослідної роботи з маркетингу зберігається визначена, спільна для них послідовність стадій та етапів (табл. 5.1).

Таблиця 5.1

Основні стадії та етапи науково-дослідної роботи з маркетингу

Стадії	Етапи
Розробка технічного завдання для проведення науково-дослідної роботи з маркетингу	Аналіз вихідних даних інформації. Розробка технічного завдання. Узгодження і затвердження технічного завдання
Розробка технічної пропозиції	Підбір і аналіз джерел науково-технічної інформації, розробка технічного продовження за результатами аналізу технічного завдання і джерел науково-технічної інформації. Узгодження і затвердження технічної пропозиції
Проведення теоретичних і експериментальних досліджень	Розробка вихідної методичної документації для проведення маркетингового дослідження. Проведення теоретичних маркетингових досліджень. Розробка експериментальних зразків досліджуваного об'єкта. Проектування і виготовлення експериментальних зразків, макетів і засобів маркетингового дослідження. Проведення експериментальних досліджень. Корегування технічних документів на основі результатів теоретичних і експериментальних досліджень
Оформлення результатів науково-дослідної роботи з маркетингу	Розробка звітної науково-технічної документації. Розгляд звітної науково-технічної документації та її затвердження
Прийом науково-дослідної роботи з маркетингу	Огляд і прийом науково-дослідної роботи, а також передача необхідної документації зацікавленим структурам і компаніям з метою її використання та впровадження

Джерело: згруповано авторкою на основі [8, с. 27]

Стадія – найбільша самостійна частина науково-дослідної роботи з маркетингу, що є окремим об'єктом планування, фінансування і контролю. Етап – складова частина стадії. У конкретній науково-дослідній роботі з маркетингу окремі етапи чи стадії можуть бути відсутні [8, с. 27].

Технологія наукового дослідження – це своєрідний спосіб досягнення його мети, коли фіксується поділ функцій між технічними засобами та природними інформаційними органами людини, які відповідають можливостям тих та інших, а також визначеній логіці дослідження [5].

Технологія наукового дослідження встановлює його логіку на основі реальних можливостей використання технічних засобів і наукового персоналу. Логіка наукового дослідження, – це, по суті, сукупність окремих елементів як-то: пізнавальні завдання, структура інформації, потрібної для отримання рішення, засоби збору та підготовки цієї інформації, процедури постановки завдань, шляхи їх виконання й отримання результатів. Логіка виступає як одна з передумов формування технології відповідного дослідження. Якщо за визначеної логіки повністю використовуються заявлені можливості, то технологія є адекватною.

Створення технології наукових досліджень виступає одним з різновидів міждисциплінарних розробок, які використовують методи різних наук, що досліджують пізнавальні процеси. У цьому контексті вихідними даними для розробки технології наукового дослідження є опис його логіки. Перший етап у цьому процесі – формалізація [2, с. 148].

У науковому дослідженні формалізовані знання та процедури співіснують із інтуїтивними (неформалізованими) знаннями та процедурами. Ця взаємодія дозволяє науковцям використовувати різноманітні методи та підходи до розв'язання складних проблем. Інтуїтивні знання і процедури можуть служити важливим джерелом інспірації для формалізованих досліджень. Вони можуть допомагати встановлювати гіпотези, вказувати на можливі шляхи розв'язання проблеми, а також надихати на нові ідеї. З іншого боку, формалізовані знання та процедури надають науковцям інструменти для систематизації, аналізу та використання інформації. Вони дозволяють проводити

структуровані експерименти, встановлювати точні закономірності та здійснювати обґрунтовані висновки. Проте важливо розуміти, що інтуїтивні знання та формалізовані підходи можуть взаємодоповнюватися. Наприклад, інтуїція може вказувати на те, куди слід звернути увагу в процесі дослідження, після чого формалізовані методи допоможуть провести аналіз і зробити висновки на основі отриманих даних.

Технологія наукового дослідження зумовлює проходження технологічних циклів представлених на рис. 5.2.

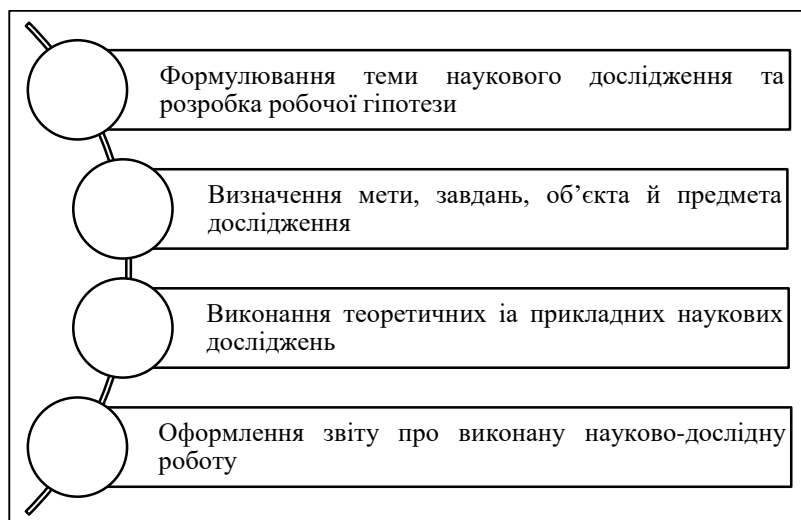

Рис. 5.2. Технологія наукового дослідження в розрізі технологічних циклів

Джерело: згруповано авторкою на основі [2, с. 148]

Особливо важлива організація роботи дослідника, яка має реалізовувати головну ідею наукової організації праці, тобто максимальний ефект за мінімальної витрати часу. Це означає, що в будь-якому дослідженні необхідно відпрацювати такі методи, які б дозволили виконати певний обсяг роботи за більш короткий відрізок часу. В методичному плані це означає організацію сприйняття, опрацювання та засвоєння знань. Процес цього засвоєння починається зі сприйняття, передусім через читання.

Методика читання наукової літератури відрізняється від художньої. Виокремлюють «швидке» та «повільне» читання: перегляд змісту книги або ретельне опрацювання. Перегляд змісту книги дозволяє отримати загальне уявлення про її зміст та тематику. Це важлива перша стадія ознайомлення з матеріалом, яка допомагає досліднику визначити, чи містить дана книга потрібну інформацію для його дослідження. Тобто побіжний перегляд – це по суті «пошукове читання» [11].

Популярними нині методиками «пошукового читання» наукової літератури є *skimming* і *scanning*. Це – техніки читання, в яких використовуються швидкі рухи очей і ключові слова, щоб швидко переміщатися по тексті. Переглядове читання (*skimming*) – швидко читається, щоб зрозуміти загальний зміст матеріалу. Пошукове читання (*scanning*) включає швидке проглядання тексту з метою знаходження конкретної інформації, такої як ключові терміни, дати або факти. Під час сканування людина активно шукає потрібну інформацію, щоб ефективно використовувати свій час і уникнути зайвого читання. Хоча «*skimming*» може заощадити години витраченого на детальне читання, це не завжди найкращий спосіб для всіх видів текстів. Навички пошукового та переглядового читання вимагають від читача певного рівня кваліфікації та володіння мовою. Щоб успішно користуватися цими стратегіями, читач повинен володіти мовою та мати відповідні навички у використанні різних методів читання [9, с. 717].

Переглядове читання (*skimming*) буде корисним для того щоб:

- з'ясувати, чи потрібно щось читати взагалі, наприклад, при доборі необхідних матеріалів;
- зрозуміти основні подібності та відмінності з іншими ресурсами.

Таким чином, переглядове читання стає важливим етапом при виборі необхідних матеріалів та роботі з ними.

Є кілька причин, для перегляду та сканування. Окремі з них зазначені на рис. 5.3.

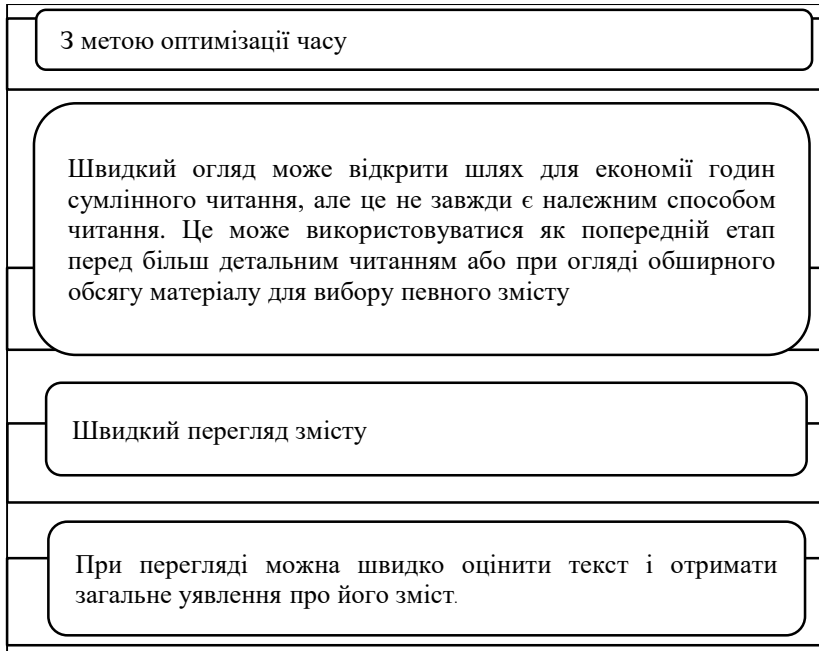

Рис. 5.3. Деякі причини перегляду та пошукового читання інформаційних джерел

Джерело: згруповано авторкою на основі [9, с. 717]

Приставаючи до цієї техніки, треба підготуватися до швидкого перегляду сторінок. Не потрібно читати кожне слово, треба звертати увагу на заголовки і підзаголовки, жирний шрифт і курсив, нумеровані і нелінійні списки, ключові слова і фрази, імена людей і назви місць, дати і незнайомі слова. Це допоможе швидше зорієнтуватися в матеріалі і визначити, які частини тексту вимагають більш детального читання, а які можна пропустити або переглянути лише поверхнево. Враховуючи ці елементи, читач може ефективно визначити, чи відповідає текст їхнім потребам і чи є він важливим для подальшого вивчення. Такий підхід дозволяє економити час і зусилля, концентруючись на найбільш суттєвій інформації. У цілому, варто дотримуватися інструкцій, наведених на рис. 5.4.

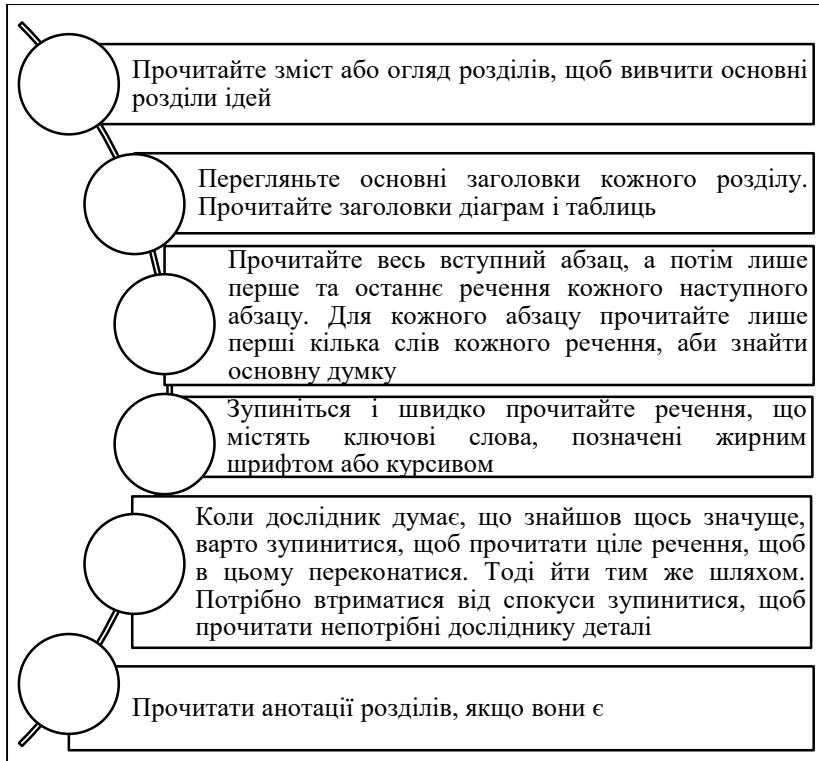

Рис. 5.4. Інструкція, якої варто дотримуватися використовуючи техніку швидкого читання

Джерело: згруповано авторкою на основі [9, с. 718]

Досвідчені «скімери» не всьому надають однакове значення і не всі з них читають в однаковому темпі. У процесі skimming слід сповільнитися в наступних ситуаціях:

- коли читаєте вступні та прикінцеві абзаци;
- коли читаєте головні речення;
- коли трапляється незнайоме слово;
- коли матеріал занадто складний.

Факти можуть бути заховані в довгих абзацах, які на перший погляд мають мало спільного з темою або запитом дослідника. Тому спочатку варто вдатися до skimming, щоб оцінити ймовірність виявлення потрібної інформації. Якщо матеріал

може бути вам корисний, переходьте до scanning. Для цього необхідно визначитися, що саме шукати (рис. 5.5).

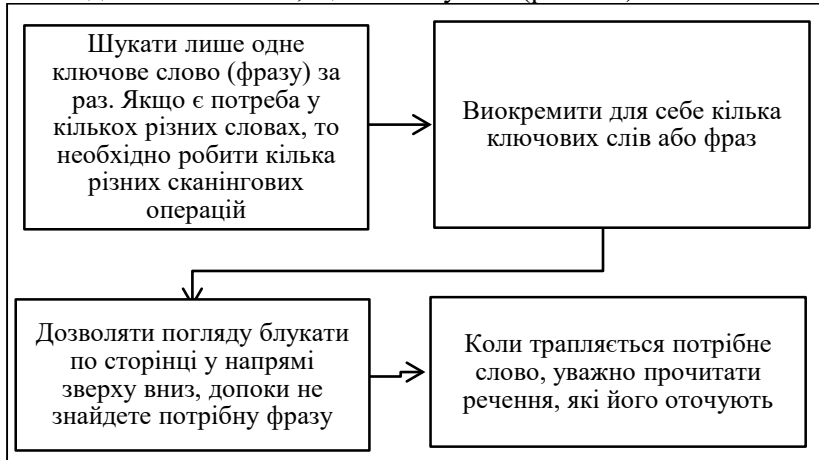

Рис. 5.5. Техніка читання наукової літератури за допомогою методів *skimming* і *scanning*

Джерело: згруповано авторкою на основі [9, с. 719]

Таким чином підкреслимо, що сканування є технікою, яка потребує концентрації уваги і може надто втомити. Безумовно, досліднику необхідно потренуватися, не дозволяючи своїй увазі блукати по тексті. Щоб остаточно навчитися техніці переглядового і сканувального читання, досліднику доведеться пришвидшувати час, практикуючи знову і знову.

5.2. Пошук наукової інформації з теми маркетингового наукового дослідження. Огляд літератури з маркетингу

Якість наукових досліджень залежить від багатьох чинників, серед яких одним зі значущих є інформаційне забезпечення, за допомогою якого дослідник отримує наукову інформацію, необхідну для проведення наукового пошуку. Основні функції системи маркетингової інформації – збір даних, їх аналіз, зберігання та передача зацікавленим особам. За допомогою

маркетингової інформаційної системи з різних джерел (зовнішніх і внутрішніх) збирається необхідна інформація, обробляється та передається особам, які приймають рішення.

Систему маркетингової інформації треба розглядати як частину постійно діючого інтегрованого інформаційного процесу. Суть системи маркетингової інформації полягає в сукупності процедур і методів, створених для розробки, аналізу та поширення інформації щодо передбачуваних маркетингових рішень на постійній регулярній основі.

У цілому система маркетингової інформації дає безліч переваг – це організований збір інформації, уникнення кризових явищ, узагальнення плану маркетингу, швидкість, результати, які визначаються в кількісному вигляді, оцінка витрат і прибутку. Тож маркетингова інформаційна система:

- дозволяє приймати більш обґрунтовані, рішення та знижує вірогідність виникнення помилок за рахунок забезпечення необхідною інформацією всіх зацікавлених у ній осіб;
- дозволяє своєчасно вловлювати зміни й оперативно реагувати на них;
- дисциплінує, навчає відслідковувати події, що відбуваються і бачити, як вони можуть вплинути на дослідження.

Основні ознаки та види наукової інформації, що використовується в маркетингових дослідженнях подано в табл. 5.2.

Таблиця 5.2

**Основні ознаки та види наукової інформації,
що використовується в маркетингових дослідженнях**

Основні ознаки наукової інформації	Види наукової інформації
Використовується в суспільній практиці	За галузями використання: технічна, економічна, соціальна
Подається у відповідній формі	За типом носія: інформація на паперових, інформація на електронних носіях
Адекватно відображає закономірності об'єктивного світу	За призначенням: статистична, проектно-конструкторська, довідкова, нормативна, дослідницька, навчальна, науково-популярна

Продовження табл. 5.2

Отримується у процесі пізнання	Залежно від способу фіксації: друкowana (тиражована), рукописна (або машинописна) наукова інформація
	Залежно від рівня інформаційної деталізації: синтетична, тобто узагальнена, аналітична, тобто така, яку отримують за допомогою аналітичних розрахунків на основі синтетичної інформації
	За частотою використання або періодом зберігання інформацію розрізняють як умовно-постійну (постійну), яка застосовується без суттєвих змін протягом певного часу та змінну
На основі опрацювання необхідної інформації дослідник створює специфічний продукт – якісно нову інформацію. Відомо, що близько 50% свого часу аналітик витрачає на пошук інформації. Сучасна інформація досить швидко старіє, тому необхідне постійне оновлення матеріалів. Як свідчать зарубіжні джерела, швидкість старіння інформації складає понад: 15% на день для газет, 15% на місяць для журналів, 15% на рік для книг	

Джерело: згруповано авторкою на основі [11]

Важливим і відповідальним моментом наукового дослідження є його інформаційне забезпечення. Наукова діяльність передбачає багато роботи з літературою. Треба постійно та систематично відбирати, вивчати, конспектувати необхідний матеріал, класифікувати, зберігати, використовувати та поповнювати особисті інформаційні фонди. Несистемна робота з інформацією обов'язково з часом зумовить великі витрати на пошук потрібної інформації. Можна рекомендувати тим, хто почав наукові дослідження за певною темою, вести від його початку до завершення порядковий список використаної літератури без розподілу її на різновиди [4, с. 24].

Досить складною роботою при виконанні наукового маркетингового дослідження виступає огляд літератури з проблем. Щоб подолати примітивність і помилки в аналізі літератури, важливо уважно систематизувати погляди вчених в певному порядку, що представлений на рис. 5.6.

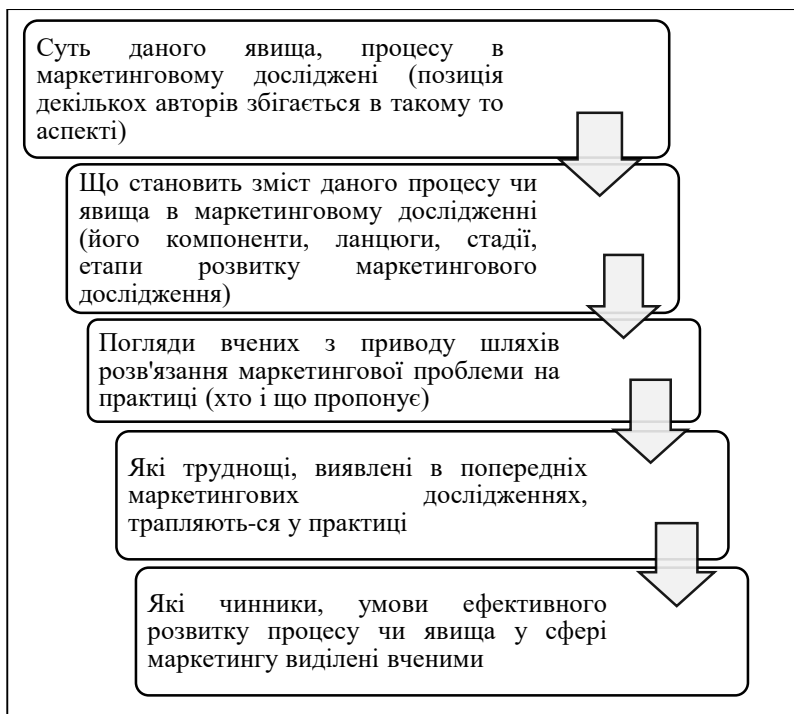

Рис. 5.6. Порядок, у якому варто систематизувати погляди вчених у ході аналізу літератури з маркетингових досліджень [11]

Огляд джерел дозволяє виокремити новий напрям наукового дослідження, його важливість для розвитку науки і практики, актуальність теми. Перегляд літературних джерел показує професійну компетентність дослідника, його особистий внесок у розробку даної тематики у порівнянні з уже відомими дослідженнями. Аналіз літератури здійснюється не для запозичення матеріалу, а для узагальнення знайденої інформації та розробки власного підходу, і це може виявитись самостійною публікацією автора. У кінці кожної роботи після висновків завжди надається список використаних джерел.

Як правило, джерела розміщують у списку одним із таких прийомів:

- у порядку посилань у тексті, він найзручніший);
- в алфавітному порядку перших літер прізвищ авторів або назв;
- у хронологічному порядку [11].

Майже щоденно треба переглядати та відбирати ті публікації з маркетингових досліджень, які прямо чи відносно пов'язані з проблемами, що вивчаються. Регулярно стежити за новими монографіями, збірниками статей. Якщо тема дослідження для науковця принципово нова, знайомитися з нею слід починати з класичних підручників. Інформація в них систематизована та логічна, але відносно застаріла (інколи до 10 років) [4, с. 24].

Наступними джерелами за важливістю є монографії з проблем маркетингового дослідження. Вивчення публікацій з проблематики маркетингових досліджень важливе як іноземних, так і вітчизняних авторів. Вважається, що інформація в них також застаріла (приблизно на 5 років). Найбільш нові ідеї за темою викладені у наукових збірниках і тезах конференцій, що вийшли друком за 3 останні роки. Саме з цими ідеями потрібно працювати, щоб упевнитися, що сформульовану ідею маркетингового дослідження не подано у відкритому друці. Перегляд книг і статей, що містять корисну інформацію з конкретної проблеми (чи проблем), варто супроводжувати конспектом. При цьому кожний абзац і сторінку доцільно нумерувати порядковим номером джерела. Може так статися, що книга чи стаття містить матеріал за двома проблемами з поля проблем. Тоді кожну частину відповідного матеріалу слід занести до свого каталогу конспектів поля проблем [4, с. 26].

Ключова роль інформації у маркетингових дослідженнях полягає в тому, щоб уникнути суб'єктивних суджень про аналізований об'єкт. Інформація, яка збирається й аналізується в рамках маркетингових досліджень, дозволяє здійснювати об'єктивну оцінку ринкових тенденцій, конкурентного середовища, споживацьких уподобань та потреб цільової аудиторії. Завдяки збору різноманітної інформації від різних джерел, таких як опитування, спостереження, аналіз відгуків у соціальних мережах та інші джерела, маркетологи отримують повний обсяг даних для об'єктивного аналізу ринкової ситуації. Це дозволяє їм приймати інформовані рішення щодо розробки

продуктів, стратегій ціноутворення, рекламних кампаній та інших маркетингових заходів. Такий підхід допомагає уникнути спотворень, що можуть виникнути внаслідок суб'єктивних оцінок або особистих уподобань, і забезпечує підтримку прийняття об'єктивних рішень на основі даних.

У проведенні наукових маркетингових досліджень інформація виконує низку функцій, що подані на рис. 5.7.

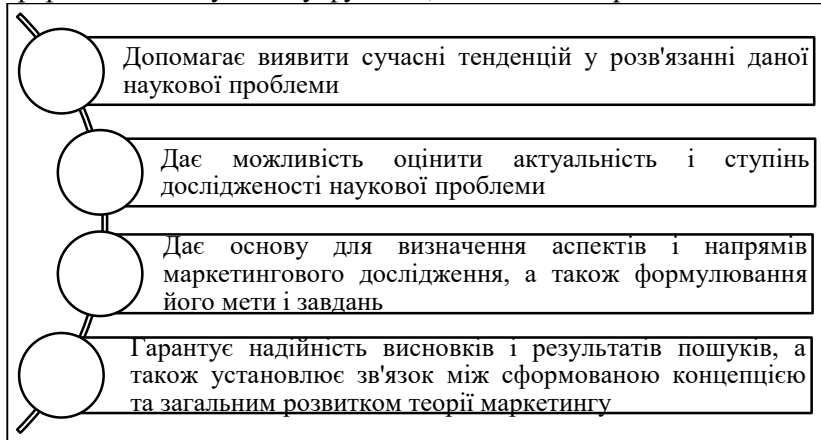

Рис. 5.7. Функції інформації у наукових маркетингових дослідженнях

Джерело: згруповано авторкою на основі [11]

Організація та виконання досліджень суттєво залежать від складу, змісту та характеру джерел, які для цього можуть бути використані. Використання при цьому комп'ютерних технологій у наукових дослідженнях аж ніяк не замінює документальні паперові джерела інформації, а навпаки, посилює потребу в них.

Науковим документом, по-іншому документом науково-технічної інформації, виступає носій, у якому різними способами зафіксовані наукові відомості (дані) або науково-технічна інформація, де має бути зазначено, ким, де і коли він був створений. Документи наукової інформації об'єднують за такими основними групами: друковані, машинописні (рукописні). Друковані джерела – це, як правило, навчальні матеріали, власне наукові матеріали, нормативні або законодавчі матеріали, статистичні матеріали тощо (табл. 5.3).

Таблиця 5.3

Види друкованих джерел інформації та їх характеристика

Види друкованих джерел інформації	Характеристика джерел інформації
Навчальні матеріали – це поліграфічні видання навчальної літератури з окремих дисциплін (підручники, навчальні посібники, методичні рекомендації), призначені для підготовки фахівців з окремих галузей	Підручник як початкове видання, яке подає систематизоване викладення змісту навчальної дисципліни (її розділу, частини) на основі навчальної програми й офіційно затверджене профільним міністерством
	Навчальні посібники – це поліграфічні та інші матеріали, як-то: книги, таблиці, а також карти, діапозитиви, макети, моделі, тощо, тобто такі, які застосовуються в навчальному процесі задля забезпечення ліпшого засвоєння знань, вмінь та навиків
	Практичні посібники – це професійно зорієнтовані видання, розраховані на запити окремих категорій фахівців, у їх повсякденній практичній діяльності
Власне наукові матеріали друкуються у вигляді монографій, оглядових наукових праць, збірників статей, рефератів, тез, у яких аналізуються різні наукові проблеми	Монографія – це наукове видання у вигляді книги, яка змістовно являє повне або поглиблене дослідження окремої проблеми чи теми, яку розробляли один або кілька авторів. Вона фіксує науковий пріоритет, подає суспільству первинну наукову інформацію, призначену для висвітлення наукової проблеми та результатів певного дослідження
	Стаття – текст, який, як правило, має обсяг кількох машинописних сторінок і публікується в науковому або науково-популярному журналі, збірнику наукових праць або газеті
	Реферат – тезовий виклад певної наукової праці, теорії, вчення, змісту монографій, результатів наукового дослідження
	Тези – суттєвий але короткий виклад ключових положень лекції, доповіді, окремого твору

Продовження табл. 5.3

	Тези доповідей наукової конференції – науковий неперіодичний збірник, у якому надруковані до початку конференції матеріали попереднього характеру
Законодавчі та нормативні матеріали друкуються органами законодавчої та виконавчої влади держави різних рівнів у вигляді законів, наказів, інструкцій, положень (стандартів) тощо та доводять голівні норми та правила, виступають основою для здійснення будь-якої діяльності	Закон – надрукований у визначеному порядку загальнообов’язковий акт парламенту, який несе в собі вищу юридичну силу
	Наказ – акт управління, який видається керівництвом органів державної влади та місцевого самоврядування, а також менеджментом установ, підприємств і організацій
	Положення (стандарт) – нормативно-правовий акт, встановлений окремим міністерством, який регламентує певні види діяльності
	Інструкція 1) нормативний акт, який розробляється міністерствами, керівництвом інших центральних і місцевих органів державної влади й управління в межах їх компетенції на базі та в межах виконання законів, указів, постанов і розпоряджень уряду та актів вищих органів державної влади; 2) збірник правил, які регламентують окрему виробничо-технічну діяльність
Статистичні матеріали	Це інформаційні матеріали про розвиток національної економіки, надані у вигляді таблиць, узагальнених у щорічних статистичних збірниках, які друкуються та розповсюджуються Державною службою статистики України. Статистичні матеріали формуються з соціальних, економічних, демографічних та інших матеріалів
Група інших друківаних матеріалів являє собою науково-популярні, рекламні,	<i>Науково-популярні матеріали</i> – поліграфічні видання з певних питань, які пропагують наукові знання серед широких кіл людей, зайнятих найперше в матеріальному виробництві

патентно-ліцензійні, довідкові, бібліографічні, виробничі матеріали тощо	Рекламні джерела інформації – інформація про виробу, послуги, що надаються з метою привертання уваги покупців або потенційних клієнтів
	Патентно-ліцензійні джерела інформації – спеціальні права на використання інтелектуальної власності або трудової діяльності в конкретній сфері економіки, що надаються за певних умов і за визначеною платою
	Довідники – видання з прикладним, практичним характером, вони мають систематизовану у певний спосіб структуру або побудовані за алфавітом заголовків статей
	Бібліографічні джерела інформації – додаткові видання книжного або журнального типу, які несуть у собі науковий, систематизований перелік та опис окремих друкованих видань

Рукописними документами виступають носії інформації, які не мають редакційної обробки та не надруковані поліграфічним способом, – дисертації, науково-технічні та інші звіти, документи обліку господарської діяльності тощо.

Дисертація виступає окремою науковою працею у вигляді спеціального рукопису або надрукованої монографії. Підготовлена здобувачем дисертаційна робота має містити висунуті ним науково аргументовані теоретичні або експериментальні результати, наукові гіпотези, концепції, а також визначатися єдністю змісту і свідчити про важливий особистий внесок здобувача в науку.

Звіт з науково-дослідної роботи (НДР) виступає як науково-технічний документ, що несе в собі систематизовані дані про науково-дослідну діяльність, текстово описує процес або результати науково-технічного дослідження. Звіт з НДР – це власне рукописна праця, яка оформлюється та розмножується в певній кількості екземплярів (від трьох до п'яти). Його обсяг може бути від десятка сторінок, які оформляються у вигляді

брошури, до декількох сотень, які формують окрему одну чи кілька книг.

Окремим різновидом рукописних документів є депоновані роботи. Депонованими називаються наукові праці, розраховані на обмежене коло користувачів. Депонування відбувається централізовано за сприяння органів науково-технічної інформації, функції яких в Україні реалізує Український інститут науково-технічної експертизи та інформації. Інформація про депоновані твори оперативно подається у реферативних та інших журналах.

Депонування відбувається задля ознайомлення вчених і фахівців з рукописами статей, монографій, пошукових матеріалів конференцій, з'їздів, спеціальних нарад і симпозіумів вузькоспеціалізованого характеру, які видавати масово (як книги, журнали, брошури) немає сенсу.

5.8. Маркетингове наукове дослідження як творчий процес

Система маркетингової інформації являє собою постійно діючу структуру взаємозв'язку людей, устаткування та методичних прийомів. Така система необхідна для збору, класифікації, аналізу, оцінювання та розповсюдження актуальної, своєчасної і точної інформації для вдосконалення планування і контролю за реалізацією маркетингових заходів. Система маркетингової інформації утворює базу даних, яка залежно від джерел надходження інформації розподіляється на систему внутрішньої звітності та систему збору зовнішньої маркетингової інформації.

Дослідницька діяльність у сфері маркетингу є видом діяльності, який важко передбачити або спрогнозувати. Проте існують окремі принципи, яких рекомендується дотримуватися під час проведення маркетингових досліджень, включаючи:

- поступове входження в аналітичну роботу;
- ритмічність і рівномірність трудових зусиль;
- планування та прогнозування діяльності.

Наукова діяльність несе в собі творчість, а тому характеризується імпульсивністю, імпровізацією, вимагає відповідного настрою. Успіх забезпечує головним чином систематична, ретельно спланована щоденна робота. Перед її початком необхідно обміркувати, виокремити найсуттєвіші, термінові справи на поточний день. Потрібно також дотримуватись планів, які складаються на день, тиждень, місяць тощо, їх важливо розробляти разом з науковим керівником. Систематичний підхід до роботи дозволяє належним чином розподіляти час та зусилля, уникати зайвого стресу та втоми, і забезпечує поступовий, стабільний прогрес у дослідженнях. Крім того, планування дозволяє зосередитися на головних цілях і завданнях, уникнути відволікання та випадковостей у науковій діяльності, що є важливим для досягнення успіху та відмінних результатів. [2, с. 144].

Зазвичай маркетингове дослідження планують проводити по етапах (частинам). Етапи маркетингового дослідження пов'язані із завданнями. Так, створенню власних методичних рекомендацій, або тих самих експериментальних комплексів маркетингових досліджень передують процес вивчення обраного напрямку дослідження. У такому випадку число етапів роботи може збігатися з кількістю завдань дослідження. До прикладу:

- на першому етапі збираються матеріали, що пояснюють вплив маркетингових досліджень на подальшу роботу суб'єкта господарювання;
- на другому проводиться спостереження за організацією роботи суб'єкта господарювання на ринку;
- на третьому етапі робиться порівняльна характеристика ефективної діяльності суб'єкта господарювання до та після проведених маркетингових досліджень;
- на четвертому обґрунтовуються методичні рекомендації для поліпшення й ефективнішої роботи господарюючих суб'єктів [3].

Виконання маркетингового наукового дослідження як творчого процесу в розрізі застосування й використання різних методів подано в табл. 5.4.

Таблиця 5.4

Виконання маркетингового наукового дослідження як творчого процесу в розрізі застосунку й використання різних методів

Підбір методів дослідження	Загалом методи наукового дослідження підшукуються із літературних джерел, це такі, які вже пройшли апробацію на відомих вибірках і визнані на державному рівні. Іноді застосовують власні методи маркетингового дослідження. Проте в такому разі треба власноруч провести спеціальні експерименти з перевірки їх валідності, або мати акт упровадження чи патент, чи сертифікат на їх застосування. При відборі наукових методів маркетингового аналізу потрібно врахувати власні спроможності їх застосування як-то: матеріальне забезпечення, безпечність і тривалість процесу дослідження. Не потрібно захоплюватися надто складними методами, адже застосування простих, перевірених і адекватних методів у сфері маркетингу може дати ліпші результати
Проведення власного дослідження та збір первинного статистичного матеріалу	Після усвідомлення проблеми та способів її вирішення, перед початком роботи над письмовим варіантом, потрібно провести власні дослідження та зібрати первинний фактологічний матеріал. Така робота формує у дослідника спеціальні знання, організаторські уміння та практичні навички. Для виконання цієї роботи треба познайомитися із фаховою літературою та вивчати методи статистичної обробки результатів аналізу. Але спочатку необхідно скласти розгорнутий план маркетингового дослідження
Розгорнутий план дослідження	Найліпше план дослідження пов'язати з головними завданнями, тому що кожне з них потребує власних специфічних способів виконання
Загально-прийняті способи та методи вирішення завдань дослідження	Методика досліджень у галузі маркетингу зумовлює два основні способи виконання завдань дослідження: пасивні (спостереження, аналітика, узагальнення) й активні (польові дослідження, експерименти, робота з клієнтами)

Використання як пасивних, так і активних методів у маркетингових дослідженнях вимагає чималої роботи, яка потребує у дослідника формування плану на кожне спостереження або експеримент, документування, тобто протоколювання всієї інформації з певної проблеми. Даний зібраний матеріал називається «Первинна документація», і саме на його основі проводяться подальші дослідження. Первинний матеріал системно ґрунтується та зберігається до кінця маркетингового дослідження. Він обов'язково обробляється методами математичної статистики із застосуванням одномірного математичного аналізу, тобто визначення процентних значень, порівняння середньо- арифметичних величин та визначення ступеня вірогідності різниці, дисперсійний аналіз. Використовується багатомірний математичний аналіз як-то кореляційний, факторний, кластерний [3].

На основі їх змісту автор відтворює аналіз і синтез, створює систему обґрунтованих доказів. Цитати застосовуються для аргументації окремих положень, які формує дослідник. При цитуванні джерел необхідно дотримуватися норм, наведених на рис. 5.8.

Система маркетингової інформації формується із чотирьох допоміжних систем, які можуть бути корисними в ході досліджень, а саме:

- системи внутрішньої звітності;
- системи пошуку та збору зовнішньої поточної інформації;
- системи маркетингових досліджень;
- системи маркетингового аналізу.

Специфічні характеристики маркетингового дослідження:

- системний та систематичний характер;
- комплекс різних дій об'єднується в єдину інформаційну технологію менеджменту;
- вихідні дані мають різні джерела;
- вірогідність застосування інформації для прийняття рішень на різних рівнях менеджменту компанії.

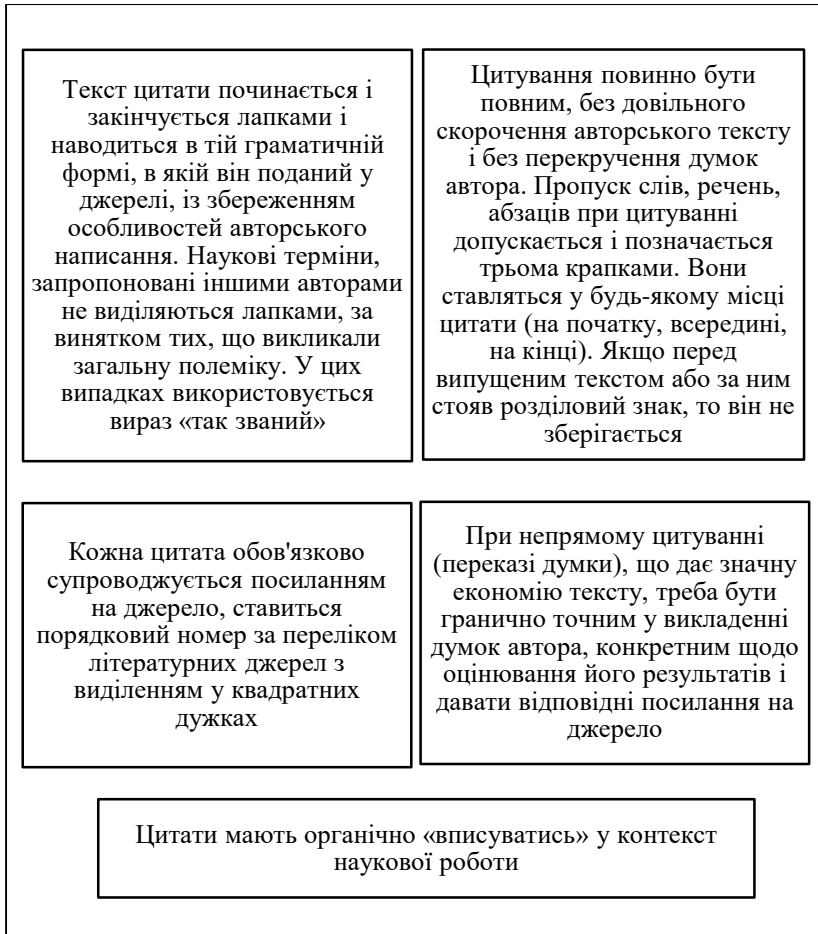

Рис. 5.8. Правила, яких варто дотримуватися при цитуванні
Джерело: згруповано авторкою на основі [11]

У маркетингових дослідженнях можна виокремити наступні тенденції:

- можливість доступу до комерційних баз даних;
- використання технологічних нововведень;
- зміна образу опитування серед опитуваних.

Отже, маркетингові дослідження відрізняються своєю системністю та можливістю ефективного використання отриманих даних для прийняття стратегічних рішень на різних рівнях управління підприємством. Водночас, важливо враховувати тенденції у сучасних дослідженнях, такі як доступність даних, застосування новітніх технологій, але при цьому слід бути уважними до питань образу опитування для забезпечення надійності та об'єктивності результатів.

Запитання та завдання для контролю засвоєння матеріалу

1. Що розуміють під технологією наукового дослідження?
2. Які Ви можете виокремити засоби та процедури наукового дослідження?
3. Що включає в себе техніка спілкування при виконанні науково-дослідної роботи?
4. Виокремте основні етапи та стадії науково-дослідної роботи з маркетингу.
5. Дайте характеристику технології науково-дослідної роботи з маркетингу.
6. Що містять формалізовані знання і процедури в технології наукового дослідження?
7. Поясніть специфіку методики читання наукової літератури.
8. Дайте характеристику пошукового та переглядового читання інформаційних джерел у наукових дослідженнях.
9. Як дослідник отримує наукову інформацію з теми маркетингового дослідження?
10. Що необхідно розуміти під системою маркетингової інформації?
11. Наведіть основні ознаки та дайте характеристику видів наукової інформації, яка використовується в маркетингових дослідженнях.
12. Що розуміють під системною роботою з науковою інформацією?
13. Як розміщуються джерела інформації в наукових дослідженнях?
14. Як варто систематизувати погляди вчених у ході аналізу літератури з маркетингу?
15. Які функції виконує інформація в процесі здійснення маркетингових досліджень?
16. Наведіть види джерел інформації та їх характеристики.
17. Чим відрізняються власне наукові матеріали від навчальних?

18. Чому в наукових дослідженнях обов'язково треба посилалися на законодавчі та нормативні матеріали?
19. Що належить до рукописних документів як джерел наукової інформації?
20. У чому полягає специфіка депонованих праць як різновиду рукописних документів?
21. Які можна виокремити етапи маркетингового наукового дослідження? Дайте характеристику цих етапів.
22. Наведіть загальноприйняті способи та методи, які застосовують в маркетингових дослідженнях.
23. Наведіть правила, яких необхідно дотримуватися при цитуванні в маркетингових дослідженнях.
24. Які Ви можете виокремити сучасні тенденції, які спостерігаються в маркетингових дослідженнях?
25. Що містить система маркетингової інформації?

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Бхаттачарджи А., Ситник Н. Методологія та організація наукових досліджень : дослідження в соціально-економічних науках : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. К. : НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського», 2022. 173 с.
2. Важинський С. Є., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень : навч. посіб. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с.
3. Вибір технології проведення досліджень (крок четвертий). URL : <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/24498>.
4. Кизим М. О., Дороніна М. С., Хаустова В. Є. Методологія і технологія наукових досліджень. Економічні науки (у схемах, визначеннях, прикладах) : навч. посіб. Харків : ФОП Лібуркіна Л. М., 2022. 56 с.
5. Кислий В. М. Організація наукових досліджень : навчальний посібник. Суми : Університетська книга, 2011. 224 с.
6. Краус Н. М. Методологія та організація наукових досліджень : навчально-методичний посібник. Полтава: Оріяна, 2012. 183 с.
7. Методологія та організація наукових досліджень : навчальний посібник / укладачі: Н. В. Рашкевич, Ю. А. Отрош. Харків, 2022. 291 с.
8. Лук'янченкова В. Є. Конспект лекцій з дисципліни «Технологія наукових досліджень» (для студентів 4 курсу денної форми

навчання напряму підготовки 6.030601 «Менеджмент»); Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Х. : ХНУМГ, 2013. 68 с.

9. Пастушенко О. А. Методи формування навичок пошукового читання (scanning) та переглядового читання (skimming). *7th International Scientific and Practical Conference "Challenges in science of nowadays"*, 26-28 November 2020, Washington, USA. Washington, 2020. P. 717-720.
10. Романчиков В. І. Основи наукових досліджень : навчальний посібник. К. : Центр учбової літератури, 2007. 254 с.
11. Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень : навчальний посібник. Техніка роботи зі спеціальною літературою. К. : Видавничий дім «Слово». 2003. 240 с.

РОЗДІЛ 6

УПРОВАДЖЕННЯ Й ЕФЕКТИВНІСТЬ РЕЗУЛЬТАТІВ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ В МАРКЕТИНГУ

- 6.1. *Отримання наукового продукту, впровадження результатів у наукові дослідження та визначення сфери його застосування*
- 6.2. *Ефективність наукової діяльності, її загальні критерії. Різновиди ефективності*
- 6.3. *Наукова новизна. Методи оцінки ефективності наукових досліджень*

Основні терміни та поняття: науковий продукт, наукова діяльність, впровадження наукових результатів, інновація, науково-дослідна робота, підрядник, замовник, практична значимість досліджень, інженерні розробки, індекс цитувань, інженерне прогнозування, економічна спрямованість наукових досліджень, ефективність наукової діяльності, різновиди ефективності, попередня ефективність,

очікувана ефективність, імпаکت-фактор, інновація, фактична ефективність, критерії ефективності наукових досліджень, науковий продукт, якісні критерії ефективності, кількісні критерії ефективності, економічний ефект, соціальний ефект, науково-технічний ефект, екологічний ефект, наукова новизна, методи визначення ефективності науково-дослідної роботи, науково-дослідна організація, наукометричні показники ефективності, індекс Гірша, економічна ефективність, фінансово-економічне обрахування ефективності, економічна ефективність, бюджетна ефективність, загально-господарська ефективність, інвестиційний проєкт, строк окупності, індекс прибутковості, внутрішня норма прибутковості.

6.1. Отримання наукового продукту, впровадження результатів у наукові дослідження та визначення сфери його застосування

Упровадження – це практичне втілення передових ідей, винаходів і результатів наукових досліджень у реальних умовах. Цей процес передбачає активний перехід від теоретичних розробок і концепцій до їх реального застосування та використання у певних сферах життя, таких як технології, виробництво, медицина, освіта тощо. Упровадження є ключовим етапом інноваційного процесу та сприяє поліпшенню якості життя та розвитку суспільства. Упровадження інновацій потребує перебудови діючого виробництва, перепідготовки працівників, здійснення інновацій одночасно пов'язано з ризиком не отримати бажаний результат і зазнати збитків. Замовниками на виконання науково-дослідних робіт можуть бути технічні управління міністерств, управління підприємства, науково-дослідних інститутів. Підрядниками є науково-дослідні організації, які виконують науково-дослідні роботи відповідно до укладених підрядних угод. Вони формулюють пропозиції щодо впровадження розробок, які мають містити тимчасову інструкцію, вказівки, технічні умови, технічне завдання, проєктні документи тощо. Цей процес упровадження відбувається двома етапами: дослідно-виробничого впровадження та серійного втілення (впровадження наукових інновацій, нової техніки, нової технології) [11, с. 34].

При створенні нових технічних виробів (систем) завжди виникають проблеми пошуку (винаходу) нових, більш ефективних дослідно-конструкторських рішень, і насамперед таких, які переважають рівень існуючих. Це вимагає великих зусиль, креативності та технічної експертизи з боку інженерів та дослідників. Один із ключових аспектів вирішення цієї проблеми – це систематичний підхід до науково-дослідницької та конструкторської роботи. Це означає, що процес розробки нових продуктів чи технологій має бути ретельно спланований і структурований. Зазвичай він включає в себе етапи аналізу

потреб ринку та конкурентного середовища, концептуальний дизайн, прототипування, тестування та вдосконалення. Крім того, ефективність пошуку нових рішень значно підвищується завдяки тісній співпраці між різними дисциплінами і фахівцями, такими як інженери, дизайнери, маркетологи та інші. Інтеграція різноманітних перспектив дозволяє виявляти нові можливості та шляхи удосконалення продуктів і технологій [4, с. 60].

Деякий перелік ознак практичної значущості результатів досліджень наведено на рис. 6.1.

Рис. 6.1. Деякі ознаки практичної значущості результатів досліджень

Джерело: згруповано авторкою на основі [12, с. 62-63]

Інженерне прогнозування – теоретичні розрахунки, експерименти з метою поглиблення пізнання властивостей, принципу дії розроблювальних зразків нової техніки, технології, нових методів організації виробництва, планування, матеріального

стимулювання та ін. Розробка – сфера матеріалізації всіх результатів попередніх досліджень, у процесі якої наука стає безпосередньою силою, а цикл «наука-техніка-виробництво» перетворюється в замкнуту систему. Розробка також може закінчуватися не матеріальним об'єктом, а методичними рекомендаціями для використання у виробництві з метою підвищення його ефективності й якості продукції, що випускається. До таких належать методичні рекомендації з удосконалення обліку витрат і калькулювання собівартості продукції, з удосконалення організації виробництва і наукової організації праці, систем матеріального стимулювання працівників тощо [6, с. 19].

Виокремлюють чотири основних результати наукових досліджень наведені на рис. 6.2.

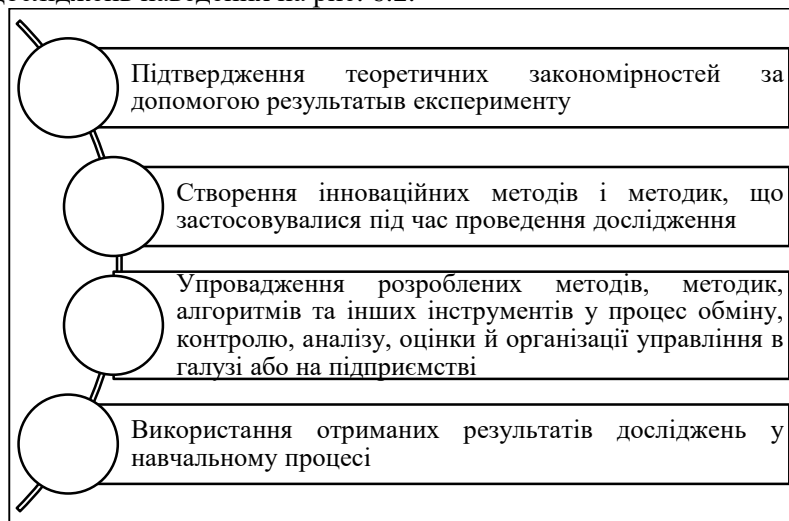

Рис. 6.2. Основні результати наукових досліджень

Джерело: згруповано авторкою на основі [2, с. 1]

У кожному виді наукового дослідження можна побачити його економічну спрямованість. Економічна оцінка необхідна для кожного наукового дослідження, тому процес економічної оцінки його результатів на стадіях прогнозування, планування і здійснення нерідко перетворюється на самостійне дослідження.

Це стосується і розробки нових виробів, нової технології, нових форм і методів організації виробництва як початково створюваного виробничого об'єкта, так і вже існуючого в порядку його вдосконалення.

У студентських наукових працях частковими економічними завданнями, наприклад, можуть бути:

- вивчення кількісних зв'язків між окремими конструктивними параметрами деталей, вузлів, з'єднань і відповідною собівартістю;
- удосконалення методів економічних розрахунків (наприклад, визначення питомої фондомісткості виробів, ціни конкретного виробу) за допомогою пошуку оптимального, що знижує витрати праці економіста, порядку обчислень;
- удосконалення системи матеріального і морального стимулювання на основі принципів господарського розрахунку [6, с. 19].

Ці завдання спрямовані на вдосконалення практичних аспектів економічної складової в галузі конструювання та виробництва.

6.2. Ефективність наукової діяльності, її загальні критерії. Різновиди ефективності

Серед різновидів економічної ефективності можна виокремити:

- попередню (визначається при обґрунтуванні теми дослідження, її розрахунок виконується за укрупненими показниками з урахуванням припущеного обсягу впровадження результатів дослідження в практику роботи системи);
- фактичну (підраховується після впровадження результатів дослідження у виробництво і має досить конкретний характер);
- очікувану (встановлюється в процесі виконання наукового дослідження на основі прогнозування строків утілення

отриманих результатів у виробництво й обчислюється для визначеного періоду застосування отриманих результатів) [7, с. 154].

Основні види ефективності наукових досліджень наведені на рис. 6.3.

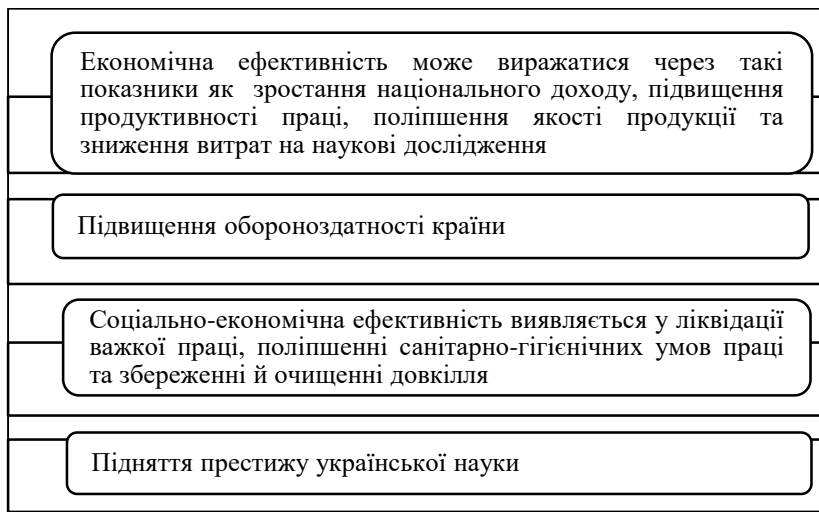

Рис. 6.3. Види ефективності наукових досліджень

Джерело: згруповано авторкою на основі [12, с. 68; 11, с. 26-27]

Вимірники (критерії) ефективності наукових досліджень виокремлюють такі:

- актуальність і новизна – галузь, якої стосується наукове дослідження; число нових наукових засобів і запропонованих методів; кількість принципів, які застосовуються, законів, гіпотез, ідей, теорій; цитування;
- наукова доказовість – наявність експериментального підтвердження наукового результату, цитування;
- можливість упровадження у практичну діяльність;
- обсяг наукової продукції – загальна кількість або середнє число публікацій, які припадають на одного наукового співробітника протягом визначеного періоду, а також кількість захищених дисертацій, завершених тем або зданих звітів, які він чи вона подав;

- економія суспільних витрат – зменшення трудо-, фондо-, матеріало- та енергомісткості нової техніки [7, с. 154].

Критерії ефективності наукових досліджень подано на рис. 6.4.

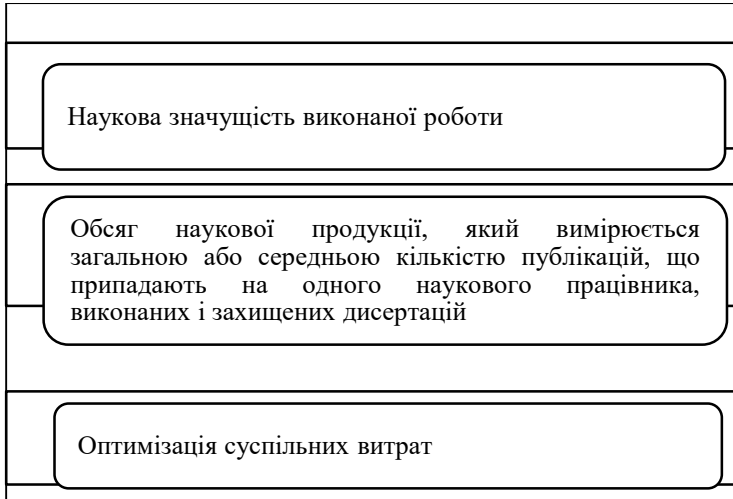

Рис. 6.4. Деякі критерії ефективності наукових досліджень

Джерело: згруповано авторкою на основі [2, с. 2]

Оцінюючи ефективність прикладних досліджень використовують різні кількісні критерії. Про віддачу певних досліджень можна робити висновки тільки після їхнього завершення та втілення в життя, тобто тоді, коли вони починають давати ефект для народного господарства. Великого значення набуває фактор часу. Отже, бажано, щоб тривалість розроблення прикладних тем була якнайкоротшою, і оптимальним вважається варіант, коли цей процес займає не більше трьох років. Для більшості прикладних досліджень ймовірність досягнення позитивного ефекту в національному господарстві протягом цього періоду перевищує 80% [11, с. 31].

Важко оцінити ефективність фундаментальних теоретичних досліджень за допомогою кількісних критеріїв. Зазвичай можна встановити лише якісні критерії, що представлені на рис. 6.5.

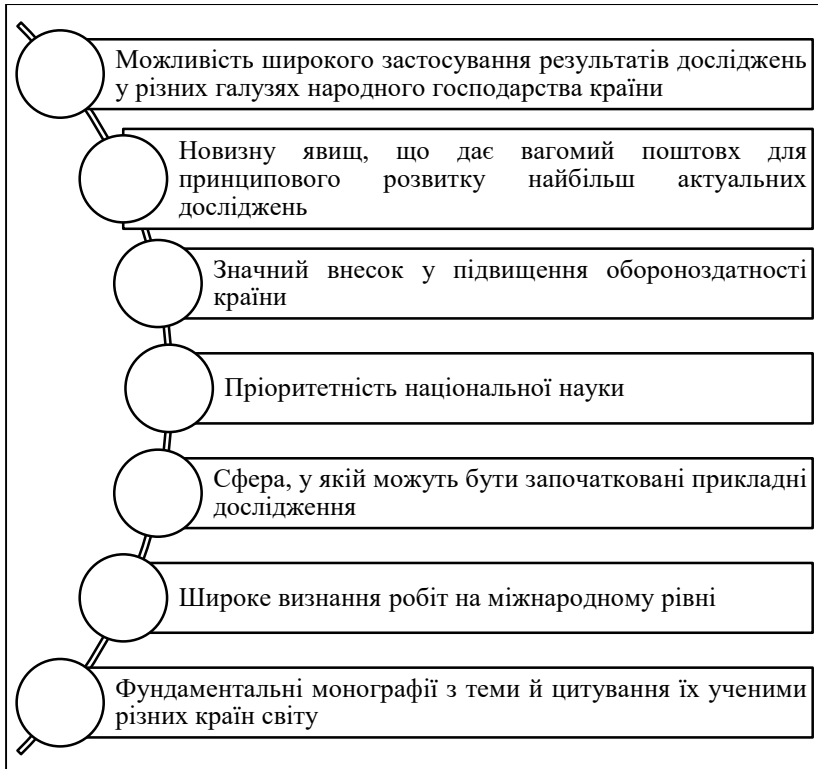

Рис. 6.5. Деякі якісні критерії фундаментальних теоретичних досліджень

Джерело: згруповано авторкою на основі [11, с. 31]

У сучасних умовах гроші вкладені в науку, науково-технічний прогрес (НТП) та впровадження нововведень безпосередньо у виробництві, дають вчетверо більший ефект, ніж вони ж, укладені в екстенсивні чинники. Це суттєво важлива обставина, яка означає, що й надалі економічна політика України буде орієнтована на те, щоб в усіх сферах національної економіки вирішувати проблеми подальшого розвитку найперше за рахунок інтенсивних чинників. Ключову роль при цьому відіграє наука, причому на неї саму розповсюджується та сама вимога.

Наведемо деякі факти з цього приводу. За останні півстоліття чисельність нових знань зросла приблизно в три рази, при цьому

обсяг інформації, тобто публікацій, різноманітної документації виріс у 10-12 разів, а суми коштів, витрачених на наукову діяльність, – більш як у 100 разів. Дане співвідношення наголошує на тому, що наукову політику варто міняти, потрібно кардинально збільшувати продуктивність роботи наукових установ, організацій і самих колективів. Водночас саме зростання обсягу нових знань не дає більшої віддачі у виробництві. Однак, враховуючи важливість інтенсивних чинників у розвитку економіки, необхідно також звертати увагу на створення сприятливого інноваційного середовища. Це включає в себе розвиток відкритої науково-дослідної бази, сприяння технологічним стартапам, підтримку високотехнологічних галузей та створення сприятливих умов для впровадження новаторських ідей у практику.

Отже, вимагає аналізу питання про пропорції між продукуванням знань та їхнім використанням у виробництві. Якщо всі видатки на фундаментальні й експериментальні дослідження, а також на дослідно-конструкторські регулювання визнати за одиницю, то співвідношення між коштами, вкладеними у виробництво нових знань і фінансовими ресурсами в освоєння цих знань власне економікою, становитиме 1:12. А в економіці України таке співвідношення становить 1:7 (наприклад, у США – 1:11) [12].

Розглянемо кілька ефектів, які можуть досягатися в результаті науково-дослідної діяльності (табл. 6.1).

Таблиця 6.1

Деякі ефекти, які досягаються в результаті науково-дослідної діяльності

Різновидність ефектів	Короткий зміст та загальна характеристика ефектів
Економічний ефект	Показує збільшення доходів від впровадження результатів НДР порівняно із попередньою технологією. Реальна економічна віддача визначається після втілення наукових розробок у виробництво, проте не раніше, ніж через рік. Її розраховують за фактичними видатками на наукові дослідження й упровадження з урахуванням конкретних

	вартісних показників даної галузі (підприємства), де втілені наукові розробки. Реальна економія майже практично завжди трохи нижча за очікувану: очікувану визначають НДІ орієнтовно (інколи із завищенням), фактичну – виробничі підприємства, на яких відбувається впровадження
Соціальний ефект	Відображає підвищення рівня життя людей через зростання їхніх доходів, забезпечення зайнятості, поліпшення умов праці та зменшення травматизму
Науковий ефект	Визначається збільшенням кількості та якості інформації або прирощенням суми знань в окремій галузі науки
Екологічний ефект	Відображає зниження антропогенного впливу на довкілля в результаті втілення досягнень НДР
Науково-технічний ефект	Пов'язаний зі зростанням науково-технічної інформації, яка спрямовується на створення нової продукції або технологій. Індикаторами оцінки виступають кількість запропонованих і впроваджених видів нових матеріалів, засобів, технологій
Навчально-педагогічний ефект	Показує процес передачі новітніх знань прямо за місцем їх отримання та у стислі строки. Він здійснюється в інноваційному процесі закладу вищої освіти шляхом відкриття нових спеціальностей, розробки нових навчальних планів, освітніх програмних дисциплін, курсів удосконалення наукової роботи здобувачів, підготовки науково-педагогічних кадрів. Даний ефект матеріалізується у вигляді наукових статей, підручників, навчальних посібників, монографій, нових освітніх програм, опорних конспектів лекцій та іншого дидактичного матеріалу для студентів і аспірантів
Фінансово-економічний ефект	Спільно з економічним ефектом зумовлює значне кінцеве поліпшення фінансового стану організації

Продуктивну діяльність науково-дослідної групи або організації оцінюють на основі кількох критеріїв, наведені на рис. 6.6.

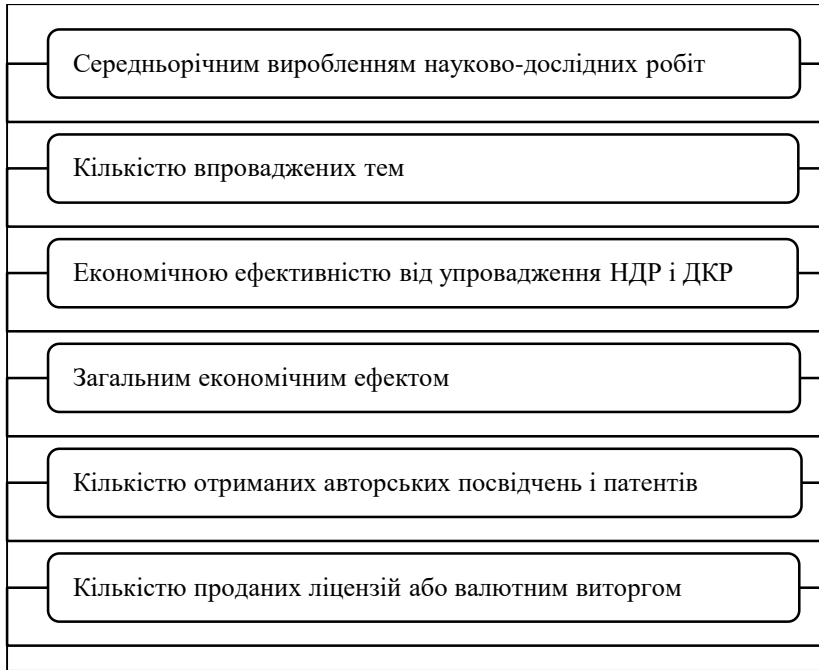

Рис. 6.6. Критерії визначення результативності діяльності науково-дослідної команди або організації

Джерело: згруповано авторкою на основі [11, с. 32]

Саме ці критерії допомагають визначити загальну ефективність і продуктивність науково-дослідної групи або організації.

6.3. Наукова новизна. Методи оцінки ефективності наукових досліджень

Під науковою новизною належить розуміти отриманий уперше результат і деякий критерій, що визначає ступінь

перетворень, доповнень і конкретизації наукових знань. Виокремлюють три рівні новизни за місцем отриманих знань у сукупності вже відомих даних (рис. 6.7).

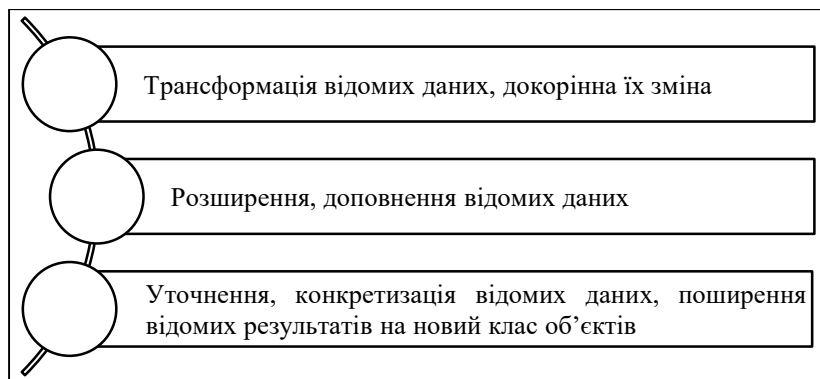

Рис. 6.7. Основні рівні новизни за місцем отримання знань
Джерело: згруповано авторкою на основі [12, с. 62]

Методика вимірювання ефективності наукових і науково-технічних робіт у закладах вищої освіти застосовуються, як правило, для розрахунку ефективності впровадження та виконання наукових розробок і фундаментального, і прикладного змісту (у вигляді проектів) на всіх етапах життєвого циклу наукових досліджень [1, с. 67].

Методика оцінки ефективності залежить від характеристики наукових досліджень. Якість наукового дослідження необхідно розглядати згідно з його характером та змістом (фундаментальне, прикладне, розробка). Наприклад, для фундаментальних досліджень можуть бути використані такі показники, як оригінальність і новизна ідей, об'єм та якість здійснених експериментів, аналіз літератури та його вплив на подальші дослідження. У той час як для прикладних досліджень чи розробок можуть бути важливими такі показники, як комерційний потенціал, практична використовуваність результатів, а також ступінь їхньої інноваційності та конкурентоспроможності на ринку [3, с.121].

Таблиця 6.2

**Деякі показники оцінки економічної ефективності
наукових досліджень і продуктивності праці
дослідника, науковця**

Показник	Формула	Дані, потрібні для розрахунку та характеристика показника
Економічна ефективність наукового дослідження (ЕЕ)	$ЕЕ = E/V$	де, E – економічний ефект від запровадження результатів наукових досліджень; V – витрати на здійснення та впровадження науково-дослідних робіт
Критерій продуктивності праці науковця (КП)	$КП = C/P$	де, C – сумарний кошторис НДР, у якому брав участь учений; P – середньоспискова кількість співробітників, які брали участь у виконанні НДР

Джерело: згруповано авторкою на основі [2, с. 3]

Також у світі набувають популярності наукометричні показники, які використовуються для оцінки наукової активності дослідників. Зокрема, мова йде про індекс цитувань, імпаکت-фактор та індекс Гірша (табл. 6.3). Ці показники надають кількісні метрики для оцінки впливу та важливості наукових публікацій і журналів.

Таблиця 6.3

**Деякі наукометричні показники, за якими оцінюється
наукова активність дослідника**

Назва показника	Короткий зміст і характеристика
h-індекс, або індекс Гірша	Показник ваги чи впливу науковця, колективу науковців, наукового закладу або наукового журналу, побудований на кількості публікацій та їх цитувань. Що більше число h-індексу, то пропорційно більшим (відповідно до всього концептуального задуму) вимірюваний науковий вплив. Індекс Гірша запропонований американським фізиком Хорхе Гіршем у 2005 році

Продовження табл. 6.3

Коефіцієнт впливовості, імпаکت-фактор (англ. impact-factor)	Коефіцієнт співвідношення цитування наукових журналів. Він застосовується як оцінка важливості журналу в певній галузі. Розроблений у 1975 році для бази даних «Journal Citation Reports». Це зареєстрована торгова марка компанії «Інститут наукової інформації», яка є власністю компанії «Clarivate Analytics». Обчислення імпакт-фактору відбувається лише за базою даних «Journal Citation Reports», інші наукометричні коефіцієнти, які розраховуються за різними базами, наприклад, Google Scholar чи Scopus, будуть мати інші значення
Е-індекс (запропонований Дж. Готтом, J.R. Gott)	Пропорційний загальній кількості цитувань, розраховується як сума $\frac{1}{2}$ «першоавторських» цитувань, $\frac{1}{2}$ нормованих цитувань, згадок імен в анотаціях до публікацій і посилянь на імена безпосередньо в назвах статей
Індекс цитувань	Тип бібліографічного індексу, який допомагає читачеві швидко встановити, які з раніших документів цитують пізніші документи. Це головний показник, який широко застосовується в усьому світі для оцінювання діяльності дослідників і безпосередньо наукових колективів

Серед підходів, які застосовуються до оцінки ефективності наукової діяльності, науковці називають економічний, наукометричний, проблемно зорієнтовний, макроекономічний, галузевий (секторальний) [5, с. 53].

Критичні заперечення також висувуються щодо застосування окремих бібліометричних показників. Під час збору й використання бібліометричних показників оцінки, які вимірюють продуктивність за допомогою публікацій досліджень і є найпоширенішими з огляду на їхню більшу інформативність, мають існувати певні умови, щоб дані не викривлювалися через помилковість аналізу і спотворене сприйняття:

- рівень агрегації не повинен бути надто низьким;
- наукові галузі не можуть порівнюватися на підставі абсолютної частоти, пов'язане з науковою сферою нормування є основою для порівняння;

- результати всіх авторів мають бути розглянуті, і їхній внесок відповідно зважений, а імена й адреси – названі. Варто враховувати, крім того, що цитати, які розглядаються як основний показник впливу досліджень і, отже, непрямо – як якість досліджень, насправді не відображають наукової якості. Так, оглядова стаття щодо певної галузі знань цитується дуже часто, хоча не претендує на те, аби бути оригінальною чи мати, власне, якість дослідження; ще одним прикладом є матеріали конференції [9, с. 11].

Ефективність експериментальних розробок визначається шляхом оцінки комерційного впровадження продукту наукових досліджень. У практиці оцінки ефективності експериментальних розробок застосовують два підходи: оцінка науково-технічного рівня й економічна ефективність. Кожне наукове дослідження проводиться з метою розв'язання певних проблем у процесі здобуття нових знань, пояснення раніше невідомих фактів або виявлення недоліків у попередніх методах пояснення вже відомих явищ [13].

Наукова і науково-технічна ефективність науково-дослідних робіт (НДР) не може бути оцінена на основі застосування методу дисконтування грошових потоків, за винятком ситуацій, коли дослідження мають вартісні властивості результату НДР як певної продукції, яку отримує замовник, тому що відсутній ринковий продукт як результат досліджень. У деяких випадках оцінку дослідження можна здійснити у вартісних показниках результату НДР як науково-технічної продукції, яку хоче придбати замовник. У цьому випадку виникає фактична ефективність НДР.

Як правило, науковий і науково-технічний результат досліджень має багатоаспектний характер, і його оцінку теж можна здійснювати на основі застосування методики факторного аналізу. Водночас наукова і науково-технічна результативність НДР базується як на основі об'єктивних даних, так і суто суб'єктивної оцінки експертів, шляхом побудови системи зважених бальних оцінок. Хоча об'єктивні показники просто розраховуються, хоча вони мають певний ступінь порівнянності для різних за характером НДР, але вони можуть далеко неоднозначно показувати результативність наукових досліджень.

А оцінки експертів можуть з більшим ступенем вірогідності відображати результативність, проте суб'єктивність оцінок завжди носить спірний характер [1, с. 68].

Оцінка економічного результату експериментальних розробок залежить від того, які економічні інтереси враховуються, що визначається системою фінансування. Зазвичай виокремлюють такі різновиди економічної ефективності:

- комерційну;
- бюджетну;
- загальногосподарську.

Методичною основою оцінки всіх видів економічної ефективності виступає порівняння додаткових фінансових результатів від реалізації продукту із фінансовими витратами на розробку та реалізацію проєкту, втілення в життя розробок. Грошові потоки, пов'язані з фінансуванням і впровадженням НДР, мають довгостроковий характер. Для порівняння різних у часі грошових потоків застосовується метод дисконтування, який на основі складних відсотків враховує рівень порівняльної прибутковості вкладених інвестицій. Рівень порівняльної прибутковості разом зі схемами фінансування НДР якраз і виокремлюють різновид економічної результативності.

Комерційна ефективність визначається на основі співвідношення фінансових витрат і отриманих результатів, які забезпечують бажану норму прибутковості. Водночас норма прибутковості, яка виступає в розрахунках як власне ставка дисконтування, приймається на рівні, властивому для даної сфери економіки або бізнесу.

Бюджетна результативність показує вплив результатів утілення НДР на окремі статті бюджету відповідного рівня (державного чи місцевого). Головними відмітностями бюджетної ефективності від комерційної виступає застосування різноманітних схем побудови операційних потоків та усереднених процентних ставок [1, с. 72]

Загальногосподарська ефективність віддзеркалює ефективність НДР з огляду інтересів усієї національної економіки, а також окремих груп учасників реалізації та використання результатів НДР (територій, галузей, організацій і

підприємств). Загальногосподарська ефективність НДР також враховує соціальні та екологічні аспекти. Це означає, що результати науково-дослідної роботи повинні сприяти підвищенню якості життя суспільства, забезпечувати сталий розвиток економіки та добробут громадян. Оцінка загальногосподарської ефективності НДР допомагає керівникам ухвалювати обґрунтовані рішення щодо фінансування та розвитку науково-дослідницьких проєктів, враховуючи потреби всіх зацікавлених сторін і максимізуючи соціальні, економічні й екологічні вигоди для суспільства.

Економічна віддача НДР та інвестиційних проєктів характеризується системою узагальнюючих і приватних показників. Узагальнені показники для різних НДР, інвестиційних проєктів наведено на рис. 6.8.

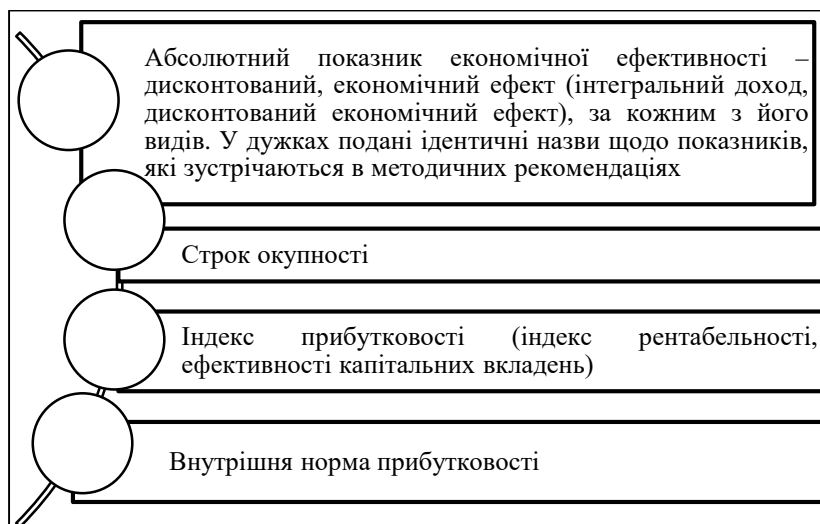

Рис. 6.8. Узагальнені показники для науково-дослідних робіт та інвестиційних проєктів

Джерело: згруповано авторкою на основі [1, с. 73]

Фундаментальні науки повинні розвиватися швидкими темпами, надаючи теоретичну підставу для прикладних досліджень. Розвиток у цій сфері повинен переважно

ґрунтуватися на досягненнях вітчизняних наукових груп зі світовим визнанням, а також на прикладних дослідженнях і технологіях, де Україна має вагомий науковий, технологічний та виробничий потенціал і може вивести вітчизняну продукцію на світовий ринок. Вища освіта й підготовка наукових і науково-педагогічних кадрів мають зорієнтуватися на пріоритетні напрямки наукового і науково-технічного розвитку.

Запитання та завдання для контролю засвоєння матеріалу :

1. Що необхідно розуміти під науковим продуктом?
2. Що означає впровадження результатів наукових досліджень?
3. Як можна оцінити практичну значущість результатів наукових досліджень?
4. Що розуміють під економічною оцінкою результатів наукового дослідження?
5. Які можна виокремити різновиди економічної ефективності результатів наукових досліджень?
6. Які існують критерії виміру економічної ефективності наукових досліджень?
7. Які відмінності в оцінці результатів фундаментальних у прикладних наукових досліджень?
8. Які Ви можете виокремити кількісні й якісні критерії ефективності наукових досліджень?
9. Виокремте та дайте характеристику окремих ефектів, які досягаються в результаті науково-дослідної роботи.
10. Що належить розуміти під науковою новизною та які рівні новизни існують за місцем отримання знань?
11. Назвіть окремі показники оцінки економічної ефективності наукових досліджень і продуктивності праці науковця.
12. Визначте найбільш популярні наукометричні показники, за якими оцінюється наукова діяльність дослідника.
13. Які види економічної ефективності виділяють при оцінці наукових та експериментальних розробок?
14. Що складає основу методу порівняння фінансово-економічних результатів науково-дослідної роботи?
15. Які узагальнені показники для науково-дослідних робіт, інвестиційних проєктів оцінюють їх економічну ефективність?

Список використаної та рекомендованої літератури :

1. Бурдонос Л. І., Виноградня В. М. Методика оцінки ефективності наукових та науково-технічних робіт закладів вищої освіти. *Економічний вісник університету*. Вип. № 46. 2020. С. 65-75.
2. Впровадження наукових досліджень у виробництво. URL : <https://www.uzhnu.edu.ua/en/infocentre/get/23894>.
3. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження : методологічні поради молодим науковцям. Київ-Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2008. 278 с.
4. Грабченко А. І., Федорович В. О., Гаращенко Я. М. Методи наукових досліджень : навч. посібник. Х. : НТУ «ХП», 2009. 142 с.
5. Карпенко А. В., Будицька Ю. О. Теоретико-методичні основи оцінки результативності наукової діяльності в Україні. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2017. Вип. 31. С. 31-57.
6. Лук'янченко В. Є. Конспект лекцій з дисципліни «Технологія наукових досліджень» (для студентів 4 курсу денної форми навчання напряму підготовки 6.030601 «Менеджмент»); Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Х. : ХНУМГ, 2013. 68 с.
7. Медвідь В. Ю., Данько Ю. І., Коблянська І. І. Методологія та організація наукових досліджень (у структурно-логічних схемах і таблицях) : навч. посіб. Суми : СНАУ, 2020. 220 с.
8. Основи методології та організації наукових досліджень : навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів / за ред. А. Є. Конверського. К. : ЦУЛ, 2010. 352 с.
9. Павлюк К. В. Методичні підходи до оцінки якості наукових досліджень. *Наукові праці НДФІ*. 2019. № 2 (87). С. 5-17.
10. Рашкевич Ю. А., Отрош Н. В. Методологія та організація наукових досліджень : навчальний посібник. Харків, 2022. 291 с.
11. Розорінов Г. М., Співак В. М. Наукова робота за темою магістерської дисертації. Науково-дослідна робота за темою магістерської дисертації : конспект лекцій. Ч. II К. : НТУУ «КПІ», 2016. 83 с. URL : https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/36314/1/-Naukova_robo-ta.pdf.
12. Стояцька Г. М. Конспект лекцій з дисципліни «Методологія наукових правових досліджень». URL : <https://ddivs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/0930/7.1.pdf>.
13. Naumenko O. M. Methods of organization of scientific researches in the conditions of introduction of computer oriented facilities of studies. *Information Technologies and Learning Tools*. 2010. T. 20. № 6. URL : <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/395>.

РОЗДІЛ 7

ПІДГОТОВКА ТА НАПИСАННЯ НАУКОВИХ ПУБЛІКАЦІЙ З ДОТРИМАННЯМ ПРАВИЛ АКАДЕМІЧНОГО ПИСЬМА І ДОБРОЧЕСНОСТІ

- 7.1. Види наукових публікацій як результати досліджень**
- 7.2. Наукова стаття, її визначальні та структурні характеристики**
- 7.3. Правила оформлення публікацій.
Літературна редакція**
- 7.4. Основні принципи та правила дотримання академічної доброчесності**

Основні терміни та поняття: наукова публікація, академічне письмо, наукова стаття, академічна відповідальність, академічний плагіат, інформативний матеріал, препринт, монографія, суміжні права, автореферат, наукова доповідь, тези доповіді, збірник наукових праць, форма і зміст наукового твору, методи написань наукових праць, структура наукової статті, авторське право, розділ наукової статті, види наукових статей, дослідницька стаття, науковий огляд, рецензування статті, рецензія, рукопис, дисертація, метод спіралі, метод сходження від абстрактного до конкретного, дискусія, обговорення, науковий стиль, наукова мова.

7.1. Види наукових публікацій як результати досліджень

Наукова публікація є процесом оприлюднення наукової інформації для громадськості. Це може включати розміщення матеріалів у пресі, радіомовленні, телебаченні, а також публікація в різноманітних виданнях, наприклад як підручники, газети, книги. Ключова мета наукової публікації полягає в тому,

щоб передати нові дослідження, відкриття, аналізи та іншу наукову інформацію широкому загалу та спеціалістам у відповідній галузі. Це дозволяє інформувати та сприяти подальшому розвитку науки та суспільства загалом. [7]. Деякі види наукових публікацій наведено в табл. 7.1.

Таблиця 7.1

Види наукових публікацій

Види наукових публікацій	Зміст та загальна характеристика
Монографія	Наукова праця, яка належить одному чи кільком авторам, це книга з поглибленим аналізом однієї або кількох тісно пов'язаних між собою тем. Серед науковців існує практика будь-яку тривалу роботу з аналізу певної тематики завершувати публікацією відповідної монографії, яка детально описує методіку дослідження, викладає результати проведеної роботи, а також подає її інтерпретацію
Автореферат	Короткий огляд змісту наукової праці, який підготував автор для попереднього ознайомлення з твором (наприклад, автореферат дисертації)
Наукова доповідь	Публічний виступ, розгорнуте викладення аудиторії певної наукової тематики (проблеми, питання)
Препринт	Попередня версія публікації, такої як книга або стаття, призначена автором для ознайомлення з нею редакційним колективом, рецензентами та фахівцями, перш ніж вона вийде в остаточний тираж, що зазвичай займає більше часу
Тези доповідей	Надруковані перед відкриттям наукової конференції тексти попереднього характеру з метою надання викладу основних ключових аспектів наукової доповіді
Наукова стаття	Різновид наукової публікації, в якій подається аналітика досліджень, на одну спільну тему, виконана її науковими авторами. Наукові статті друкуються в періодичних наукових виданнях або в неперіодичних збірниках наукових праць

Продовження табл. 7.1

Збірник наукових праць	Окреме видання, що містить матеріали досліджень, здійснених у наукових установах чи навчальних закладах
Інформативний матеріал	Скорочене письмове викладення наукової праці, яке стисло висвітлює її зміст. Такий матеріал акцентує увагу на нових повідомленнях

Гармонійно поєднати форми та зміст наукового твору досягається автором за допомогою використання низки методів, що представлені на рис. 7.1.

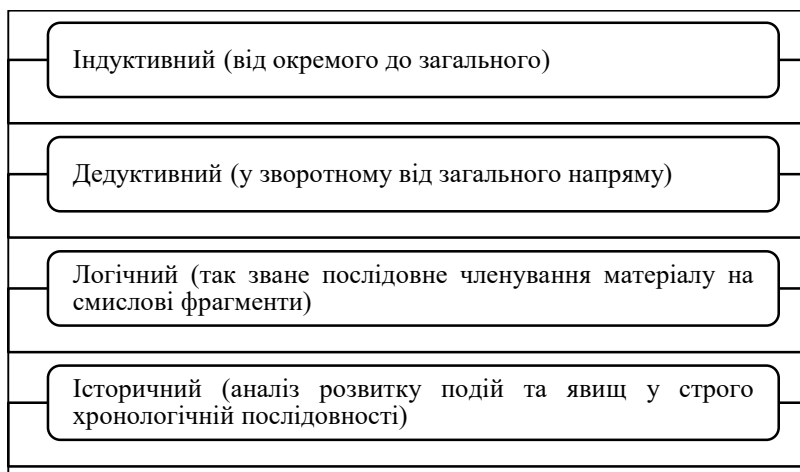

Рис. 7.1. Деякі методи, що дозволяють гармонійно поєднати форми та зміст наукового твору

Джерело: згруповано авторкою на основі [4]

При підготовці своїх наукових праць дослідники використовують складні методи, наприклад:

- метод сходження від абстрактного до конкретного, який дозволяє на основі аналізу окремих наукових понять створити конкретне знання про досліджуваний предмет або процес. Цей метод передбачає початок з простих абстракцій і поступовий синтез різноманітних визначень наукового поняття;

- метод спіралі, який допускає поступове розгортання характеристик аналізованого предмета або явища на основі наукової літератури. Він впливає на структуру наукового матеріалу та дозволяє розвивати думку через повторення на новому, більш високому рівні узагальнення [4].

Ці методи дозволяють науковцям ефективно структурувати та розвивати свої дослідження, роблячи їх зрозумілими та впливовими для читачів.

7.2. Наукова стаття, її визначальні та структурні характеристики

Перша наукова стаття, в її сучасному розумінні, надрукована у 1665 році. За 350 років здійснення наукових публікацій (станом на 2015 рік), за оцінками окремих аналітиків, надруковано близько 55 мільйонів наукових статей. Остання виступає як вид наукової публікації, що текстово описує аналіз проблем, пов'язаних однією темою та виконана її безпосередніми авторами. Наукові статті друкуються на сторінках періодичних наукових журналів або в неперіодичних збірниках наукових праць.

Наукова стаття – це найбільш поширена форма публікації наукових результатів. Існує кілька стандартів структури наукових статей, зокрема IMRAD (Introduction, Methods, Results, Discussion). Ці стандарти є важливими інструментами для належного подання наукової інформації. Вони допомагають авторам систематизувати свої думки та результати дослідження, а також дозволяють читачам ефективно орієнтуватися в статті та швидко знаходити необхідну інформацію. При цьому, стандартизована структура сприяє зрозумілому та логічному викладенню даних, що важливо для наукової спільноти. Крім того, дотримання цих стандартів сприяє підвищенню якості наукових публікацій і сприяє їхньому більш широкому розповсюдженню та використанню в наукових дослідженнях і практиці. Класична наукова стаття складається з розділів, наведених у табл. 7.2.

Розділи класичної статті

Складові розділи	Зміст і загальний опис
Вступ	Тут автор коротко знайомить читача з темою дослідження, сучасним станом наукових знань у даній тематиці за даними спеціальної літератури. У вступі також ставляться питання, на які автор буде намагатися знайти відповіді. Як правило, тут ще дається коротка характеристика завдань дослідження й обраної для їх виконання методики
Матеріали та методи	Даний розділ дає опис методів і засобів, за допомогою яких автор буде досягати наукових результатів. Методи подаються достатньо детально, аби кожен колега-науковець міг відтворити процес дослідження
Результати	У цьому розділі детально й ілюстровано презентують отримані результати дослідження
Обговорення чи дискусія	В обговоренні автори пояснюють отримані результати, порівнюють їх з подібними результатами інших досліджень за проблематикою статті, наголошують на обмеженнях застосування власних висновків, пропонують подальші шляхи досліджень
Висновки	Тут, як правило, узагальнюються основні підсумки обговорення результатів
Подяка	Це необов'язковий розділ, де автори висловлюють подяку окремим особам за їх певний внесок в публікацію, якого водночас недостатньо для зарахування цих осіб до співавторів статті. Обов'язково вказують також наукові гранти, на базі яких виконано дослідження
Посилання на використані джерела	Бібліографічні списки можуть бути складені за алфавітом, хоча в окремих випадках їх розташовують у порядку цитувань і пронумеровують

Як правило, різні журнали вимагають від авторів різної структури, проте основні елементи зберігаються щоб найповніше презентувати дослідження. Обсяг наукової статті зазвичай становить від 10 до 24 сторінок, тобто 0,6-1 др. арк. [3].

Наукові статті виконують різноманітні функції, які сприяють розвитку науки та спільної діяльності академічної спільноти. Основні функції наукових статей подано на рис. 7.2.

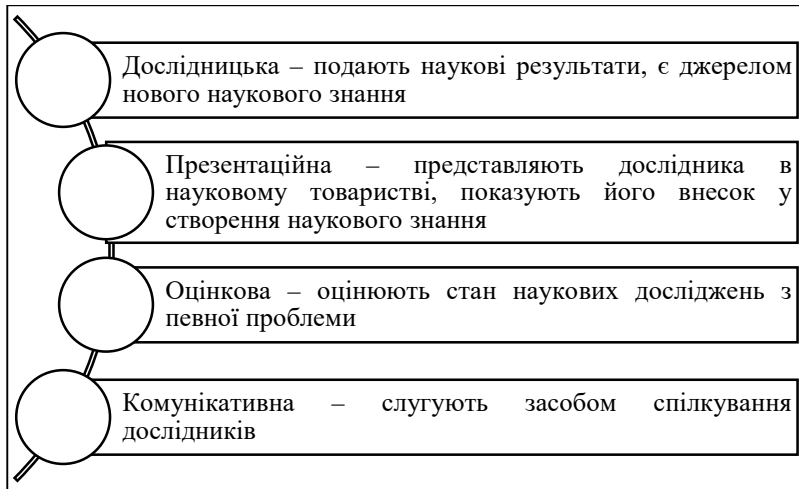

Рис. 7.2. Функції наукових статей

Джерело: згруповано авторкою на основі [4]

Перед тим як подати рукопис до журналу, впевніться, що виконані всі формальні вимоги та якість матеріалу відповідає стандартам. Для цього скористайтесь простим чек-листом перевірки:

- правильно сформовано коло авторів, які зробили свій внесок у дослідження та несуть відповідальність за висновки і результати;
- не має порушень авторських прав. Матеріал є унікальним, у тексті відсутні ознаки плагіату;
- у роботі присутні такі параметри, як новизна, актуальність, оригінальність, завершеність;
- застосовано правильну методологію, доцільні методи;

- текст роботи правильно структурований, чітко та логічно викладений, застосовано ґрунтовну аргументацію;
- якісний переклад тексту мовою журналу, академічний переклад здійснено грамотно, не спотворюючи змісту;
- висновки у науковій статті повинні бути об'єктивні, достовірні, відтворювані. Матеріал, який міститься в них, має не лише практичне, а й теоретичне значення, сприяючи розвитку науки і розумінню досліджуваної теми;
- метадані, такі як назва, анотація та ключові слова, повинні бути максимально інформативними, якісно підготовленими. Вони важливі для того, щоб чітко визначити тему та зміст статті, допомагаючи читачам швидко зрозуміти, про що саме йдеться в дослідженні [8].

Види наукових статей, їх відмітності та змістові характеристики наведено в табл. 7.3.

Таблиця 7.3

Види та характеристика наукових статей

Вид статті	Характеристика виду статті
Коротке повідомлення	Результат дослідження буває інколи невеликим за обсягом, проте важливим для фахівців. Обсягу матеріалу замало для цілої статті, але є необхідність швидко розповсюдити результат без усебічної аналітики. Для цього формують коротке повідомлення, як маленьку статтю (не більше 3 сторінок), часто неструктуровану за розділами. Такі повідомлення друкуються у вигляді інформації у журналах, де автор подає нові спостереження або нестандартний випадок з практики в наукових журналах
Дослідницька стаття	Дослідницька наукова стаття вміщує результати окремого дослідження. Автори віднаходять проблему, підшуковують метод дослідження (експеримент, спостереження, аналіз) та аналізують отримані результати в контексті існуючого наукового знання з даної проблеми. Це може бути аналітика певного явища, процесу, об'єкта, існуючого знання. Певним підвидом дослідницької статті виступає методична стаття. У ній подається опис нового

	методу чи нової модифікації методу, який пропонується. Особливістю такого роду статей є максимальна деталізація самого процесу експерименту чи спостереження. Сьогодні видають спеціалізовані журнали, які публікують винятково методичні статті
Огляд	Якщо в окремій науковій галузі накопичується велика чисельність досліджень, виникає потреба в їх узагальненні. З цією метою готуються огляди, автори яких критично аналізують нову інформацію з певної тематики, у певний спосіб структурують її, пропонують нові шляхи та підходи досліджень. Як правило, огляди на замовлення пишуть визнані науковці, проте існують приклади оглядів від молодих науковців, здійснених за участі досвідчених керівників
Відгук і відповідь	В окремих випадках редактор журналу після рецензування та прийняття статті до друку просить ознайомитися з рукописом статті ще й окремих фахівців у галузі з метою написання розгорнутої відповіді у вигляді статті, яка також друкується одночасно з основною. Водночас існує практика публікації коментарів визнаних фахівців до певної конкретної статті, найперше тоді, коли в ній висловлюються неочікувані або суттєво проблемні висновки. Безумовно, в такому випадку автору дається право надрукувати відповідь на критику. Такі серії статей можуть друкуватися тривалий час

Джерело: згруповано авторкою на основі [3]

Доповідь є короткою науковою роботою, яка зосереджена на конкретній темі. У доповіді автор аналізує проблему, подає різні точки зору, наводить різні приклади та висловлює власні думки. Цей тип роботи подається у письмовій або усній формі, проте частіше його необхідно подати в обох варіантах [9]. Структура доповіді передбачає титульну сторінку, зміст, вступ, основний виклад матеріалу, висновки та літературу. Така структура

доповіді допомагає систематизувати та передати інформацію з максимальною ефективністю для аудиторії.

7.3. Правила оформлення публікацій. Літературна редакція

В Україні існує 1132 наукових фахових видання категорії «Б», які відомі всім як журнали ВАК, проте адаптовані до нових реалій. Правила форматування публікацій частково змінилися, але два принципи залишаються незмінними: рукопис має чітко відповідати вимогам конкретного журналу, а також дотримуватися морально-етичних стандартів. Визначальною вимогою є структурованість. Модель IMRaD передбачає такі обов'язкові структурні складові:

- вступ (Introduction);
- методика (Methods);
- результати (Results);
- анотація (Abstract);
- обговорення (Discussion).

Професійні наукові статті повинні відповідати критеріям Full Article:

- оригінальна, тобто самостійна наукова стаття у форматі IMRaD;
- обсяг має містити 10-15 сторінок (до 20 сторінок стандартного машинописного шрифту з полуторним інтервалом);
- як правило, від 5 до 8 рисунків, елементів візуалізації;
- повинно містити від 15 до 30 посилань на джерела;
- назва статті не більше 10-12 слів (занадто короткі або довгі важко сприймаються);
- анотація подається мовою тексту публікації 700-800 знаків без пробілів, а також додається розширена англійська версія (від 1800 знаків без пробілів);
- бездоганний академічний переклад [8].

Специфікою наукового стилю є широке застосування слів і словосполучень як сполучних засобів. Це допомагає забезпечити

зв'язність тексту, логічний розвиток і розгортання думок. Ці мовні засоби використовуються для оформлення ретроспективних порівняльних оцінок, міркувань, доказів та обґрунтування достовірності фактів. Редакторська оцінка стилю наукового тексту ґрунтується на відповідності авторської манери нормам наукового стилю, жанровій специфіці та вимогам конкретного видання [4].

У правилах оформлення наукових публікацій значний сегмент відводиться цитуванню та бібліографії. Існують різні стилі оформлення і позиції редакцій фахових журналів можуть відрізнятися, але найпоширеніші варіанти – APA style, Chicago style, Harvard style [8].

Правка авторського наукового тексту є ключовою частиною у публікаційному процесі. Найперше редактор виступає у ролі читача, а потім – як фахівець. Він пропонує рекомендації та зауваження задля поліпшення якості матеріалу та усвідомлення наукового тексту як цілісної роботи. Деколи редактор може внести у текст багато правок, проте авторам не треба критично ставитися до цього, адже це робиться з метою поліпшення тексту й уточнення деяких деталей. Фахівець завжди погодиться з автором, якщо отримає аргументовану відповідь на непогодження з внесеними правками [6].

Крізь призму редакторської практики існують кілька проблем у науковому тексті (рис. 7.3).

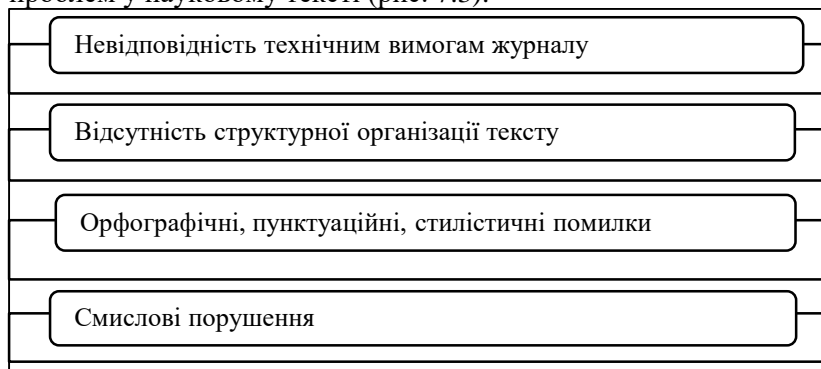

Рис. 7.3. Деякі проблеми у наукових текстах крізь призму редакторської правки

Джерело: згруповано авторкою на основі [6]

Відповідно до цього існує кілька типів редагування (рис. 7.4).

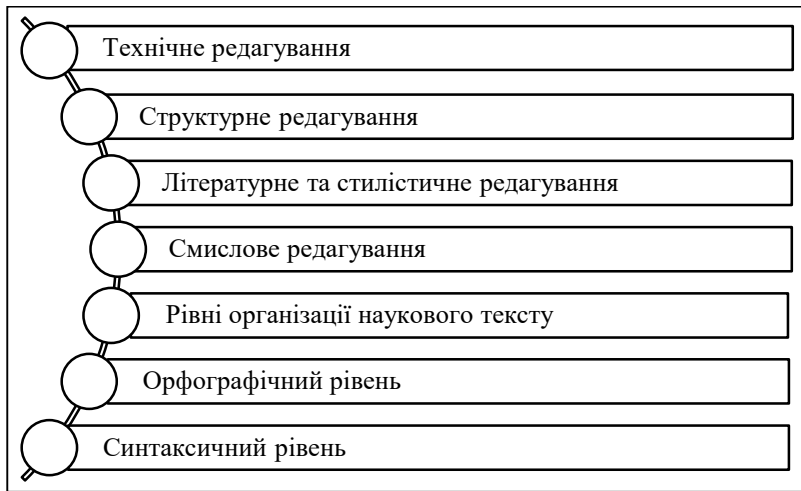

Рис. 7.4. Типи редагування

Джерело: згруповано авторкою на основі [6]

Ці типи редагування часто використовуються разом у процесі підготовки текстів до публікації, забезпечуючи їхню якість і зрозумілість для читачів.

За рахунок ретельного вибору найбільш вдалих термінів та інших мовних інструментів – граматичних, лексичних, синтаксичних, досягаються відповідність і чіткість передачі змісту. Розуміння термінології є важливою складовою роботи редактора над науковим твором перед його публікацією. Необхідно уникнути помилкового використання термінів і досягти точного й однозначного їхнього вживання [4].

Помилки можуть виникати внаслідок порушення меж між поняттями, що відображаються у творі, призводити до помилкової синонімії. Причинами цього можуть бути нечіткі межі між поняттями, змішування термінів різних наукових дисциплін і застосування професійного сленгу як термінів.

7.4. Основні принципи та правила дотримання академічної доброчесності

Відрахування студента з університету є крайнім заходом, який застосовується лише у випадках систематичних серйозних порушень академічної чесності. Це рішення приймається тільки після повного аналізу ситуації та переконання у відсутності альтернатив. Освітні заклади вищої освіти зазвичай намагаються розв'язати проблеми з доброчесністю через різноманітні заходи, такі як консультації, навчальні програми та інші форми підтримки. Однак у випадках, коли ці заходи не призводять до поліпшення ситуації, може бути вжитий такий радикальний захід, як відрахування [5, с. 18].

Дотримання академічної доброчесності педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками і здобувачами освіти наведено в табл. 7.4.

Таблиця 7.4

Збереження академічної доброчесності педагогами, науково-педагогічними працівниками, науковцями та здобувачами у сфері освіти

Академічна доброчесність – це певний набір етичних принципів і визначених законом норм, яких повинні дотримуватися учасники освітнього процесу в ході навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності задля створення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень	
Виконання норм і правил академічної доброчесності викладачами та науковими працівниками передбачає	- обов'язкові посилання на джерела інформації при застосуванні ідей, розробок, тверджень;- виконання норм законодавства про авторське право та суміжні права;- подання правдивої та достовірної інформації щодо методики і результатів досліджень, про джерела використаної інформації та власну викладацьку (науково-педагогічну, творчу) діяльність;- контроль за виконанням правил академічної доброчесності з боку здобувачів освіти;- об'єктивне оцінювання результатів навчання.

Виконання правил академічної доброчесності з боку здобувачів освіти передбачає	- самостійне виконання учбових завдань, вимог поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для індивідуумів з особливими освітніми потребами це правило застосовується з урахуванням їхніх специфічних потреб і можливостей); - відсилання до джерел інформації при використанні ідей, розробок, тверджень, відомостей; - виконання норм законодавства про авторське право та суміжні права; - подання правдивої інформації щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності та застосовані при цьому методики аналізу та джерела інформації.

Джерело: згруповано авторкою на основі [2; 5]

Важливо розрізнити академічний плагіат від порушення авторських прав як різновиду права інтелектуальної власності. Ці дві форми порушень мають спільні аспекти, але вони не ідентичні. Захист права інтелектуальної власності зорієнтований на захист майнових прав авторів або їх правонаступників. У той час як норми, що стосуються академічного плагіату, націлені на осіб, які порушують академічну чесність, подаючи недостовірну інформацію про справжніх авторів ідей, текстів, наукових результатів та інше.

Академічний плагіат визначається як порушення етичних норм академічної спільноти, а наприклад порушення авторського права кваліфікують як правопорушення, відповідальність за яке встановлюється цивільним кодексом. Вимоги стосовно академічної доброчесності обумовлюють надання коректних посилань на справжніх авторів творів, які використовували, а не на осіб, яким передавалось авторське право на них.

Авторське право захищає тих, кому на даний момент часу належать майнові чи інші права на твір, і це не обов'язково мають бути справжні автори твору. Публікація під власним ім'ям наукових результатів, отриманих іншими особами, з дозволу цих осіб не витуває як порушення авторського права, проте є все ж

таки академічним плагіатом. Авторське право, крім цього, має обмежений строк дії, після закінчення якого дозволяється використання твору без згоди авторів або їх правонаступників, проте це не позбавляє обов'язку посилаючись на авторів. Відсутність саме таких посилань є ключовою ознакою академічного плагіату [5, с. 5].

Нормативно-правове забезпечення втілення в життя принципів академічної доброчесності в Україні базується на різноманітних законодавчих актах і нормативних документах, які спільно формують основу для забезпечення дотримання академічної доброчесності в українській освітній та науковій сферах.

Основні складові цього забезпечення передбачають (рис. 7.5):

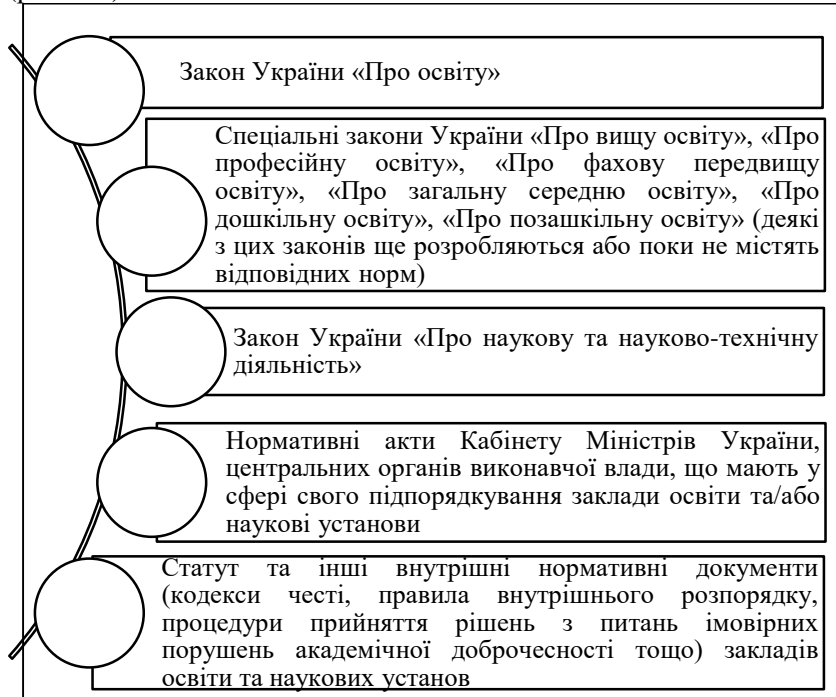

Рис. 7.5. Складові нормативно-правового забезпечення впровадження принципів академічної доброчесності в Україні

Нормативні документи університетів і академій мають містити чіткі положення щодо регулювання таких аспектів академічної доброчесності:

- види академічної відповідальності за конкретні прояви академічної недоброчесності;
- процедури визначення та доказів фактів порушень академічної доброчесності;
- процедури обговорення та прийняття рішень про академічну відповідальність учасників освітнього процесу, а також створення органів, які приймають безпосередньо такі рішення;
- процедури апеляції для тих осіб, які отримали звинувачування у порушенні правил академічної доброчесності [5, с. 16].

Правильно зауважено, що визначення плагіату, яке наведене в Законі України «Про авторське право і суміжні права» має на меті «захист особистих майнових і немайнових прав суб'єктів авторського права, і воно не охоплює всі аспекти академічного плагіату. Проте він має на меті захист особистих майнових і немайнових прав саме суб'єктів авторського права (стаття 3, частина 2), а аж ніяк не притягнення до відповідальності тих, хто привласнює авторство тоді, коли не йдеться про інтелектуальну власність. Зрозуміло, що наведене визначення не охоплює всі випадки академічного плагіату. Наприклад, фольклор, офіційні документи державних органів, офіційна символіка та інші види інформації можуть не мати захищеного авторського права. Однак навіть у цих випадках академічна етика може вимагати адекватного визначення джерел і відповідного посилання на них. Враховуючи це, у випадках використання таких джерел у наукових або дослідницьких роботах важливо подавати належне визнання походження інформації та дотримуватися стандартів академічної доброчесності. Проблемним з погляду застосування норм цього закону виступає захист авторського права на об'єкти наукової або творчої діяльності, які не надруковані і не існують в об'єктивній формі (стаття 3, частина 1), зокрема на ідеї, висловлені під час обговорень. Водночас норми академічної етики вимагають визнання та посилання на авторів подібних ідей» [1].

Отже, виховання академічної доброчесності – важливе завдання закладів вищої освіти. Тому відрахування студента із навчального закладу повинно бути розглянуте як винятковий захід, застосований лише у випадку систематичних серйозних порушень і лише після невдалих спроб впливу за допомогою інших заходів. Необхідно розрізняти в цьому сенсі порушення академічної доброчесності серед студентів від порушень, що стосуються науково-педагогічних працівників. Накладати суворі санкції за академічний плагіат на студентів до їх ознайомлення з правилами академічної етики, використання джерел та іншими аспектами, є несправедливим. Таке навчання доцільно проводити у першому семестрі через курси академічного письма, модулі в інших дисциплінах або поза навчальною програмою. Відповідальність студентів за порушення має бути пропорційною їх року навчання та типу роботи, найбільш суворою для студентів старших курсів і випускних робіт.

Запитання та завдання для контролю засвоєння матеріалу

1. Назвіть види наукових публікацій як результати наукових досліджень.
2. Дайте загальну характеристику монографії як виду наукової публікації.
3. Наведіть характеристики таких різновидів публікацій як наукова стаття, наукова доповідь, тези доповідей, препринт.
4. Що означає метод спіралі при написанні наукової роботи?
5. Розкрийте метод сходження від абстрактного до конкретного при підготовці наукових праць.
6. Перелічіть визначальні характеристики наукової статті як різновиду наукової публікації.
7. Розкрийте основні функції наукової статті.
8. Що містить чек-лист перевірки наукової статті перед поданням її до друку?
9. Наведіть розділи, з яких складається класична наукова стаття, та дайте їх характеристики.
10. Які є види наукових статей? Покажіть їх відмітності та змістові характеристики.
11. Наведіть загальні правила оформлення наукових публікацій.

12. Які характерні ознаки наукового стилю при написанні статей?
13. Які найбільш загальні правила цитування й оформлення бібліографії в наукових текстах?
14. Назвіть існуючі типи редагування наукових текстів.
15. Виокремте проблеми редагування наукових текстів скрізь призму термінологічних помилок.
16. Чому академічна доброчесність є важливою проблемою діяльності закладів вищої освіти?
17. Що належить розуміти під академічною доброчесністю та виконанням її норм і правил?
18. Чим відрізняється дотримання академічної доброчесністю з боку науково-педагогічних працівників та з боку здобувачів освіти?
19. Чим відрізняються академічний плагіат і порушення авторського права інтелектуальної власності?
20. Які складові нормативно-правового забезпечення втілення академічної доброчесності в Україні?
21. Які Ви знаєте нормативні документи Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, що регламентують дотримання правил і норм академічної доброчесності?
22. Чому некоректно накладати на студентів стягнення за академічний плагіат, якщо вони ще не пройшли навчання правилам академічної етики?

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Закон України «Про авторське право і суміжні права». Стаття 50 «Порушення авторського права і суміжних прав». URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3792-12/page3>.
2. Закон України «Про Освіту». Стаття 42 «Академічна доброчесність». URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page3>.
3. Наукова стаття. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Наукова_стаття.
4. Наукове фахове видання (Україна). URL : [https://uk.wikipedia.org/wiki/Наукове_фахове_видання_\(Україна\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Наукове_фахове_видання_(Україна)).
5. Розширений глосарій термінів та понять ст. 42 «Академічна доброчесність» Закону України «Про освіту» (від 5 вересня 2017 р.)
URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishchaosvita/2018/10/-25/glyusariy.pdf>.

6. Соседко К. Редакторська правка наукових текстів : специфіка роботи. URL : <https://nim.media/articles/redaktorska-pravka-naukovikh-tekstiv-spetsifika-roboti>.
7. Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень : навчальний посібник. К. : Видавничий дім «Слово» . 2004. 240 с. URL : <https://www.imath.kiev.ua/~golub/ref/tsekhmistrova.pdf>.
8. Як оформити статтю ВАК для публікації? URL : <https://soer-publ.com.ua/uk/blog/yak-oformiti-stattyu-vak-dlya-publikatsiyi/>.
9. Як підготувати доповідь – основні вимоги до написання. 2023. URL : <https://blog.magistr.ua/yak-pidgotuvaty-dopovid-osnovni-vymogy-do-napysannya/>.

РОЗДІЛ 8

ПІДГОТОВКА, ОФОРМЛЕННЯ ТА ЗАХИСТ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

- 8.1. Вимоги до кваліфікаційної роботи другого (магістерського) рівня вищої освіти**
- 8.2. Вибір напряму дослідження та формулювання теми**
- 8.3. Процес написання роботи, її попередній захист і підготовка до захисту на засіданні Екзаменаційної комісії**

Основні терміни та поняття:

кваліфікаційна робота другого (магістерського) рівня вищої освіти, здобувач освіти, вимоги до кваліфікаційної роботи, вступ до кваліфікаційної роботи, мета дослідження, структура роботи, актуальність теми, завдання дослідження, об'єкт дослідження, теоретичний розділ, предмет дослідження, додатки, аналітичний розділ, методи дослідження, конструктивний розділ, загальні

висновки, рекомендації, критерії оцінювання роботи, зміст роботи, текст роботи, оформлення роботи, захист кваліфікаційної роботи, критерії вибору теми, специфіка маркетингової тематики випускної кваліфікаційної роботи, науковий керівник, обов'язки наукового керівника, алгоритм підготовки випускної кваліфікаційної роботи, інформаційні джерела та ресурси, маркетингові сторінки, англomовна періодика, правила вивчення літератури, наукова проблема, процедура

захисту кваліфікаційної роботи, інтернет-ресурс, документи, що подаються на захист, екзаменаційна комісія, анотація, рецензія, процедурні проблеми захисту.

8.1. Вимоги до кваліфікаційної роботи другого (магістерського) рівня вищої освіти

Кваліфікаційна робота повинна показати вміння автора стисло, логічно й аргументовано висловлювати матеріал і складатися з таких структурних елементів:

- титульна сторінка – 1 стор;
- анотація – 1 стор.;
- зміст – 1-2 стор.;
- умовні скорочення (за наявності);
- вступ – 3-4 стор.;
- розділи основної частини (75-80 стор.);
- висновки – 4-5 стор.;
- список використаних джерел;
- додатки.

Обсяг випускної кваліфікаційної роботи має складати 80-90 сторінок тексту, який передбачає комп'ютерний набір і не враховує список використаних джерел і додатків. У цій роботі мають бути таблиці, рисунки, графіки, діаграми та інші візуальні матеріали. Деякі з цих елементів можуть використовуватися як ілюстративний матеріал під час захисту роботи на засіданні Екзаменаційної комісії.

Титульна сторінка є першою сторінкою кваліфікаційної роботи. Вона повинна бути виконана стандартним шрифтом відповідно до рекомендованої форми (додаток В) зі всіма підписами (керівника, завідувача кафедри, при необхідності рецензента). У змісті вказуються заголовки розділів (підрозділів) і початкові номери сторінок, на яких вони розміщені.

Вимоги, які висувуються до випускної кваліфікаційної роботи здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти подано на рис. 8.1.

Рис. 8.1. Вимоги до кваліфікаційної роботи другого (магістерського) рівня вищої освіти

Джерело: сформовано авторкою на основі [2]

Зважаючи на важливість вступу у кваліфікаційній роботі, його слід створювати після написання основної частини роботи. Основна частина дозволяє автору глибше розібратися в темі, здобути необхідні знання та дослідити різноманітні аспекти обраної теми. З цими отриманими знаннями автор може більш обґрунтовано аргументувати актуальність і важливість теми в самому вступі.

Обов'язкові елементи вступу до кваліфікаційної роботи та їх особливості наведені в табл. 8.1.

Таблиця 8.1

Обов'язкові елементи вступу до кваліфікаційної роботи

Елемент Вступу	Особливості його написання та змістовного наповнення
Актуальність роботи	Обов'язковим етапом у написанні кваліфікаційної роботи є початок вступу, який містить у першу чергу обґрунтування актуальності обраної теми. Здатність вибрати тему, правильно її зрозуміти та чітко оцінити на предмет актуальності й соціальної значущості, показує наукову зрілість і професійний рівень автора роботи. Для розкриття актуальності зазвичай вистачає 1-1,5 сторінки, тут висвітлюється основне – суть проблемної ситуації. Чітке й однозначне визначення проблеми, а отже, сформулювання її суті, буде нескладним, якщо студент зможе показати, де пролягла межа між відомим знанням і незнанням з предмета дослідження. Рекомендованим узагальненням може бути: <i>«отже, проблема ... надзвичайно актуальна»</i> або <i>«...що і визначило напрямок дослідження»</i>
Ступінь розробки проблеми (огляд літератури)	Для оцінки рівня розробки обраної теми проводиться короткий огляд літератури, з якого можна зробити висновок про те, чи була тема досліджена повністю, частково або взагалі не розкрита, та потребує подальшого дослідження. Якщо з огляду не випливає такого висновку, то немає сенсу розробляти обрану тему. Огляд літератури відображає глибоке ознайомлення дослідника зі спеціалізованою літературою, його здатність систематизувати джерела, критично їх аналізувати, виділяти суттєве та робити оцінку результатів попередніх досліджень. Матеріали огляду повинні бути структуровані логічно та послідовно. У разі великої кількості джерел огляд літератури може мати окремий розділ у головній частині роботи. Важливо, що в огляді наводяться й аналізуються лише ті публікації, які безпосередньо пов'язані з темою дослідження

Продовження табл. 8.1

Мета і завдання дослідження	Від того моменту, коли визначається наукова проблема і встановлено, що частина проблеми, яка становить тему даної кваліфікаційної роботи, ще не розглянута і не досліджена у спеціальній літературі, логічним є перехід до формулювання мети дослідження. Також важливо визначити конкретні завдання, які будуть вирішуватися в рамках визначеної мети. Зазвичай завдання кваліфікаційної роботи викладаються у вигляді переліку (розкрити..., здійснити... тощо). Формулювання завдань повинно бути максимально докладним, оскільки вони визначають зміст розділів роботи. Також доцільно зазначити, що заголовки цих розділів визначаються саме формулюванням завдань дослідження
Об'єкт і предмет дослідження	Об'єктом є процес або явище, що породжує проблемну ситуацію і вибране для дослідження. Предмет знаходиться в межах об'єкта. В методологічному плані об'єкт і предмет взаємопов'язані, причому об'єкт є загальним, а предмет – частковим. У межах об'єкта виокремлюють ту частину, яка стає предметом дослідження. Саме на предмет зосереджується основна увага, оскільки він якраз і визначає тему кваліфікаційної роботи і зазначається на титульному аркуші як її назва
Методи дослідження	Методи отримання фактичного матеріалу, разом з обов'язковими складовими вступу до роботи, становлять необхідну передумову для досягнення мети
Структура й обсяг роботи	Вступ доцільно завершити шляхом представлення структури роботи, включаючи перелік її структурних компонентів та обґрунтування послідовності їх розміщення. Наприклад: «Кваліфікаційна робота має таку структуру: вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел (84 найменування), додатки. Загальний обсяг роботи становить 95 сторінок, у тому числі основний текст – 85 сторінок. Вміст роботи розширено 8 таблицями, 11 рисунками»

У вступі також описуються інші елементи наукового процесу, такі як посилання на практичний матеріал, на якому

базується дана робота. Відповідно надається оцінка інформаційної бази дослідження, включаючи офіційні, наукові, літературні, бібліографічні джерела, а також зазначаються методологічні засади, на яких ґрунтується проведене дослідження.

У розділах основної частини кваліфікаційної роботи докладно розглядаються методика, техніка аналізу й узагальнюються результати. Усі матеріали, які не є важливими для виконання наукового завдання, як правило, виносяться в додатки. Основна частина роботи містить такі розділи:

- теоретичний;
- аналітичний;
- конструктивний.

Характерні особливості та змістові вимоги до кожного з розділів представлено в табл. 8.2.

Таблиця 8.2

Характерні особливості та змістові вимоги до розділів кваліфікаційної роботи

Розділ	Особливості його написання та змістовного наповнення
Теоретичний розділ	- наводяться наукові тлумачення та погляди різних авторів наукових публікацій, зіставляються, аналізуються й оцінюються їх позиції стосовно предмета дослідження, історія та сучасні тенденції предмета дослідження; - визначається студентом особиста позиція щодо теоретичних положень різних авторів; - теоретичні здобутки пов'язуються з предметом досліджень
Аналітичний розділ	- здійснюється комплексний глибокий аналіз предмета дослідження на базі великого масиву даних про об'єкт дослідження із застосуванням сучасних методів дослідження даної проблеми; - розпочинається підрозділом, в якому запропоновано аналіз ринку на якому функціонує об'єкт дослідження. Також

Аналітичний розділ	дається загальна характеристика маркетингової діяльності об'єкта досліджень. За необхідності, доцільно звернути увагу на місце розташування підприємства, організаційну структуру та структуру управління підприємства, показники, які характеризують його розмір, ресурсний потенціал, спеціалізацію, результативні показники діяльності. У цьому розділі доцільно порівняти досягнутий рівень розвитку об'єкта дослідження із середніми даними (або по групі однорідних підприємств) і даними передових підприємств, які перебувають у подібних ситуаціях у занятті діяльності. У кінці цієї частини доцільно зробити висновок про маркетингову діяльність підприємства, зазначити, яке місце займає проблема, що досліджується; крізь призму теоретичних положень, опрацьованих у першому розділі, в наступних підрозділах другого розділу розглядаються фактичні показники маркетингової діяльності підприємства, конкретні маркетингові інструменти та технології, комерційні ситуації, управлінські й організаційні явища, що реально відбуваються на об'єкті дослідження. Важливо розглянути причинно-наслідкові зв'язки між показниками, а не просто констатувати факти
Конструктивний розділ	- на основі положень теорії (розділ 1), а також фактичного пізнавального матеріалу з предмета досліджень (розділ 2) здобувач освіти опрацьовує, обґрунтовує, розробляє, проектує шляхи і способи подолання проблеми й удосконалення стану справ згідно із сучасною економічною ситуацією та з

	прогнозними розрахунками на перспективу. Написання третього розділу – це найбільш складний етап у підготовці кваліфікаційної роботи. Тут студент-випускник повинен проявити такі важливі якості, як загальну ерудицію, рівень професійних знань, готовність до творчого дослідження, прагнення до раціоналізації наявного стану справ в економіці, вміння працювати цілеспрямовано та систематично
Висновки	- це підсумкові міркування, думки і твердження, до яких приходять студент, застосовуючи логічне мислення до пізнавальної інформації у своїй роботі. Суть і послідовність цих висновків повинні відповідати змісту та послідовності роботи; - формулюються у вигляді певних пронумерованих арабськими цифрами 8-10 пунктів. Виконання кожного із визначених завдань у вступі має бути відображене одним або кількома результатами у висновках. Кожен пункт викладається в межах одного абзацу і пишеться аргументовано, чітко з використанням цифрового матеріалу; - у висновках можна внести і практичні пропозиції, що підвищує цінність матеріалів.

Основні завдання, що ставляться перед кваліфікаційної роботи другого (магістерського) рівня вищої освіти представлено на рис. 8.2.

Список використаних джерел. Це перелік джерел, до яких є посилання в тексті роботи (монографії, книги, брошури, підручники, статті у фахових журналах і наукових збірниках тощо). У процесі роботи необхідно опрацювати не менше 80 найменувань.

Рис. 8.2. Завдання кваліфікаційної роботи другого (магістерського) рівня вищої освіти

Матеріал у бібліографічному переліку може бути викладений у будь-якому з таких порядків:

- алфавітному за авторами або редакторами (цей спосіб найпоширеніший та загалом універсальний);
- у хронологічному за роками публікацій;
- тематичному за категоріями або розділами згідно змісту

джерел;

- за порядком появи посилань у тексті.

Для кваліфікаційних робіт доцільний алфавітно-нумераційний порядок запису літературних джерел. Це означає, що записи розміщують в алфавітному порядку за прізвищами авторів або першими словами назв творів, якщо вони записані не на автора. Якщо автори мають однакові прізвища, їх записують, як правило, в алфавітному порядку за їхніми ініціалами. Праці одного автора розміщуються за алфавітом перших букв назв його творів. Якщо в автора є праці з однаковою назвою, вони розташовуються в хронологічному порядку.

У бібліографічному переліку спочатку подається література на кирилиці, після чого йде література, видана латинським алфавітом, і наступними є тексти, написані мовами з особливою графікою, такими як єврейська, арабська, японська, вірменська, китайська і так далі.

Список використаних джерел повинен містити єдину наскрізну нумерацію від першого до останнього номера. Літерні додатки (А, Б, В) до порядкових номерів не застосовують.

Додатки. У додатках розміщують громіздкий матеріал, що допомагає збагатити та підтримати основний текст роботи. Додатки включають великі таблиці, складні ілюстрації, форми статистичного та бухгалтерського обліку та звітності, нормативно-правові документи або їх витяги, а також матеріали обробки інформації та електронно-обчислювальні засоби. Ці матеріали містять детальну інформацію, яку може бути важко вписати безпосередньо в основний текст розділів роботи. Додатки використовуються для забезпечення читачів додатковими даними, необхідними для розуміння й оцінки проведеного дослідження.

У тексті кваліфікаційної роботи робляться обов'язкові посилання на додатки, щоб читач міг легко знайти деталі та відомості, вміщені у додатках. Це сприяє зручному використанню матеріалів і поліпшує загальний науковий характер роботи.

Критерії, за якими оцінюється кваліфікаційна робота подано на рис. 8.3.

Рівень теоретичного, науково-дослідного опрацювання проблеми
Якість методики аналізу
Повнота і системність пропозицій, які вносяться з даної проблеми
Самостійність її розробки

Рис. 8.3. Критерії оцінювання кваліфікаційної роботи другого (магістерського) рівня вищої освіти

Кваліфікаційна робота другого (магістерського) рівня вищої освіти з маркетингу має:

- бути актуальною за темою та відповідати наявному етапу і майбутнім перспективам розвитку маркетингу в країні;
- давати чітке розуміння предмета, мети і методів наукового дослідження;
- довести, що її автор знає сучасні теоретичні та методичні основи маркетингу;
- у теоретичній частині давати критичний аналіз монографічних і статей періодичних видань;
- містити аналіз історії проблеми й описати її сучасний стан;
- довести, що автор володіє навичками роботи з літературними джерелами, вміє відбирати потрібний матеріал та вивчати погляди різних авторів;
- подавати аналіз фактичного матеріалу з маркетингу українських підприємств, порівняння постулатів теорії та фактичного стану у сфері маркетингу;
- дотримуватися вказаних методичних вказівок щодо обсягу та структури роботи, але також включити оригінальні, творчі підходи до вирішення питань;
- повинні бути представлені оцінки, узагальнені результати аналізу, обґрунтовані висновки та конкретні рекомендації;
- текст має бути написаний без орфографічних помилок, відповідати послідовній та логічній структурі, при цьому оформлений відповідно до встановлених вимог вищої школи.

Дотримання перелічених вимог є критерієм для оцінки кваліфікаційної роботи. За результатами захисту кваліфікаційної роботи оцінка здійснюється: за шкалою ВНЗ – від 0 до 100 балів; за шкалою ECTS – «А», «В», «С», «D», «E», «FX»; національною шкалою: «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно». Критерії оцінки підготовки та захисту кваліфікаційної роботи за шкалою ЗВО запропоновані в табл. 8.3, зіставлення з іншими шкалами – в табл. 8.4.

Таблиця 8.3

Критерії оцінки підготовки та захисту кваліфікаційної роботи другого (магістерського) рівня вищої освіти за шкалою ЗВО

Критерій	Кількість балів
1. Зміст роботи	До 50 балів
1.1. Кваліфіковане висвітлення у Вступі актуальності теми, ступінь її вивченості, мети, завдання, предмета, об'єкта, а також методів дослідження	до 3 балів
1.2. Ступінь теоретичного і науково-дослідного аналізу проблеми. Якість використаного інформаційного матеріалу (результати маркетингових досліджень, монографії, спеціалізовані видання, матеріали конференцій)	до 3 балів
1.3. Оригінальність підходу до теоретичних чи практичних аспектів досліджуваної проблеми	до 3 балів
1.4. Повнота понятійного апарату	до 2 балів
1.5. Ретроспективний аналіз наукових поглядів на проблему	до 2 балів
1.6. Визначення особистої позиції щодо теоретичних положень різних авторів	до 2 балів
1.7. Повнота висвітлення маркетингового інструментарію розв'язання досліджуваної проблеми	до 2 балів
1.8. Моніторинг зовнішнього середовища. Дослідження ринку на якому функціонує підприємство	до 5 балів
1.9. Аналіз ефективності маркетингової діяльності	до 5 балів
1.10. Оцінка комплексу маркетингу	до 5 балів

Продовження табл. 8.3

1.11. Розробка конкретної проблеми задекларованої в темі роботи	до 5 балів
1.12. Рівень практичних рекомендацій щодо удосконалення досліджуваного аспекту маркетингової діяльності	до 5 балів
1.13. Повнота й об'єктивність проведеного маркетингового дослідження, дотримання структури дослідження	до 5 балів
1.14. Повнота і системність загальних висновків	До 5 балів
2. Рівень оригінальності	до 10 балів
2.1. Оригінальність 90-100%	10 балів
2.2. Оригінальність 85-89%	7 балів
2.3 Оригінальність – 80-84%	5 балів
3. Оформлення роботи	до 10 балів
3.1. Дотримання загальних вимог до оформлення тексту роботи (шрифт, щільність, заголовки, нумерація, оформлення рисунків, таблиць, ілюстрацій, формул)	до 2 балів
3.2. Коректність посилань на використані джерела	до 2 балів
3.3. Дотримання правил оформлення списку використаних джерел	до 2 балів
3.4. Наявність і оформлення додатків	до 2 балів
3.5. Загальна та спеціальна грамотність	до 2 балів
4. Захист роботи	до 30 балів
4.1. Вчасне подання на попередній захист	до 5 балів
4.2. Наявність роздаткового матеріалу на захисті роботи	до 3 балів
4.3. Якість виступу на захисті роботи	до 6 балів
4.4. Орієнтація в тексті роботи	до 3 балів
4.5. Повнота відповіді на додаткові питання	до 2 балів за кожне питання
4.6. Презентація роботи, підготовлена у програмі Microsoft Power Point	до 5 балів
МАКСИМАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	100

Отримана сума балів дозволяє отримати таку оцінку за шкалою оцінювання КМСОНП:

Таблиця 8.4

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

<i>За шкалою ECTS</i>	<i>За національною шкалою</i>	<i>Рейтингова оцінка з дисципліни</i>
A	5 (відмінно)	90-100
B	4 (добре)	80-89
C	4 (добре)	70-79
D	3 (задовільно)	60-69
E	3 (задовільно)	50-59
FX	2 (незадовільно) з можливістю повторного складання	35-59
F	2 (незадовільно) з обов'язковим повторним курсом	0-34

8.2. Вибір напрямку дослідження та формулювання теми

Своєчасне ознайомлення студентів з тематикою кваліфікаційних робіт, опрацювання літератури, специфікою та характером вимог, які висуваються до кваліфікаційних робіт, їх виконання, дасть змогу уникнути помилок, внести елементи впорядкованості й організованості в роботу студента, стимулюватиме більш високу якість виконання випускних робіт.

Обрана тема наукового дослідження повинна відповідати низці критеріїв і характеристик. Вона має бути актуальною, володіти ознаками наукової новизни, вимагати обмеженого часу для розробки та впровадження, мати реалістичні перспективи втілення та бути спрямованою на досягнення ефективних результатів.

Актуальність теми полягає у твердженні, що подібні дослідження раніше не проводилися, дана тема є сучасною та необхідною та важливою на поточному етапі розвитку суспільства, і має значення для соціального прогресу. Для доведення актуальності та сучасності теми дослідження, важливо

виявити недоліки в практиці роботи підприємств або проблеми в наукових розробках. Необхідно також вказати завдання, які слід вирішити, щоб подолати ці проблеми та покращити ефективність виробництва.

Наукова новизна також може виявлятися у вирішенні досі не вирішених проблем, відкритті нових зав'язків, а також впровадженні інноваційних підходів, які покращують рівень розуміння досліджуваної проблеми або процесу. Це може сприяти розвитку науки та вирішенню практичних завдань в різних сферах життя [3, с. 5].

Варіанти форм наукового результату представлено на рис. 8.4.

Рис. 8.4. Варіанти форм наукового результату

Джерело: згруповано авторкою на основі [4; 5; 6; 7]

Тема повинна бути ефективною. Ефективність може визначатися низкою показників, представлених на рис. 8.5.

Рис. 8.5. Показники ефективності теми
Джерело: згруповано авторкою на основі [3, с. 6]

Кожна тема при виборі повинна бути оцінена по усім необхідним якостям і ознакам, яким вона повинна відповідати (табл. 8.5).

Таблиця 8.5

Критерії вибору теми дослідження [3, с. 7]

Критерії вибору	Конкретизація кожного критерія
Відповідність профілю установи	- спеціалізація установи; - забезпечення науковими кадрами та їх спеціалізація; - матеріально-технічна база.
Ефективність для економіки	- актуальність; - наукова новизна; - практична значущість.
Забезпечення необхідними коштами та впровадження результатів дослідження	- джерела необхідних коштів; - прибутковість розробки; - забезпечення втілення в життя результатів дослідження.

При виборі теми дослідження, як правило, дотримуються логічної послідовності, а саме;

- вибір і відбір наукового керівника;
- оцінка ефективності та результативності теми;

- необхідно обрати лише 3-4 найважливіші характеристики та якості для даної теми;
- застосування комплексного підходу для оцінки кожної теми шляхом проведення розрахунків;
- відбір необхідної теми на основі специфічних або унікальних характеристик;
- висновки й обґрунтування вибору теми [3, с. 8].

Нижче подано орієнтовний перелік тем для магістерських робіт спеціальності 075 «Маркетинг»:

1. Формування та впровадження систем маркетингового управління в практичну діяльність компанії.
2. Застосування концепції маркетингу взаємодії в процесах розвитку організації
3. Застосування соціально-етичної концепції маркетингу в процесах розвитку організації.
4. Застосування інструментів стратегічних концепції маркетингу в процесах розвитку організації.
5. Управління маркетинговою діяльністю підприємства на основі досліджень кон'юнктури ринку.
6. Перспективи застосування маркетингових підходів у системі менеджменту підприємством.
7. Організація маркетингового планування на основі дослідження ринкових позицій фірми.
8. Маркетингове планування на підприємстві в умовах турбулентної економіки.
9. Розробка маркетингової програми розвитку підприємства.
10. Реструктуризація бізнесу на основі маркетингу.
11. Розробка маркетингових стратегій розповсюдження з використанням цільового маркетингу.
12. Формування системи моніторингу конкурентних переваг фірми у маркетинговій діяльності.
13. Удосконалення системи управління маркетинговою діяльністю підприємства з використанням середовищних підходів.
14. Обґрунтування маркетингової стратегії підприємства (різні сфери та галузі).
15. Розробка стратегії пристосування продуктів та послуг вітчизняних виробників для виходу на міжнародні ринки.

16. Використання маркетингової політики та стратегії товарів у практичній роботі підприємства.
17. Використання логістичних підходів в організації збутовими ланцюгами продажів на ринку товарів і послуг.
18. Стратегічні підходи в управлінні розвитком нового продукту на підприємстві.
19. Формування інноваційної стратегії промислового підприємства з використанням принципів маркетингу.
20. Розробка та впровадження маркетингового плану діяльності підприємства.
21. Організація просування і збуту товарів інвестиційного призначення у практичній діяльності підприємства.
22. Управління розбудовою асортименту продукції компанії в умовах конкурентного середовища.
23. Розробка та впровадження систем обслуговування споживачів у маркетинговій діяльності підприємства.
24. Впровадження особистих маркетингових комунікацій в організації продажів підприємств-товаровиробників.
25. Формування та реалізація комплексу маркетингових комунікацій у практичній діяльності підприємств.
26. Застосування концепції мерчандайзингу у збутовій практиці торговельних підприємств.
27. Організація процесів медіапланування у рекламній діяльності підприємства.
28. Управління брендом товарів та послуг підприємства.
29. Маркетинговий підхід до управління іміджем організації
30. Організація роботи рекламних фірм на основі сучасних концепцій маркетингу.
31. Розбудова фірмового стилю підприємства при здійсненні рекламної кампанії.
32. Актуальні стратегії планування витрат на рекламну кампанію під час створення рекламного бюджету.
33. Просування банківських операцій у практиці маркетингової діяльності банківських установ.
34. Маркетинг аудиту та консультаційних послуг у банківництві.
35. Управління конкурентоспроможністю фінансово-кредитного закладу на засадах маркетингу.

36. Стратегічне планування розвитку банківської установи на засадах маркетингової концепції.
37. Розробка й оцінка варіантів стратегії маркетингової діяльності на підприємстві.
38. Маркетинговий підхід до управління іміджем організації.
39. Управління маркетингом некомерційних підприємств.
40. Застосування маркетингової концепції управління на підприємстві.
41. Маркетинговий аналіз діяльності малого підприємства.
42. Маркетинговий аудит у системі управління підприємством.
43. Особливості маркетингових досліджень на ринку роздрібно торгівлі.
44. Обґрунтування шляхів вдосконалення маркетингової діяльності посередницької організації.
45. Обґрунтування напрямків скорочення витрат обігу посередницької фірми.
46. Управління діяльністю підприємства по наданню рекламних послуг.
47. Особистий продаж продукції у системі комунікаційної діяльності підприємства.
48. Розробка та організація маркетингової стратегії підприємства.
49. Розробка ефективної маркетингової програми підприємства.
50. Управління маркетинговою стратегією підприємства та шляхи її оптимізації.
51. Створення та просування інтернет-магазину.
52. Стратегія виходу підприємства на зовнішній ринок.
53. Управління маркетинговою ціновою політикою підприємства.
54. Формування та дослідження ринку споживачів.
55. Психологічні основи рекламного менеджменту.
56. Формування та розвиток франчайзингових систем на основі використання маркетингових підходів.
57. Використання маркетингових підходів.
58. Управління комунікаційною політикою підприємства на основі системи медіапланування.
59. Управління комплексом маркетингових комунікацій.
60. Адаптація маркетингової діяльності підприємства до воєнних і поствоєнних умов.

Контроль за якістю виконання та написанням кваліфікаційної праці здійснює науковий керівник, який призначається кафедрою. Він є наставником, що допомагає в написанні кваліфікаційної праці здобувачу освіти, консультуючи його. Обов'язки наукових керівників схематично подано на рис. 8.6.

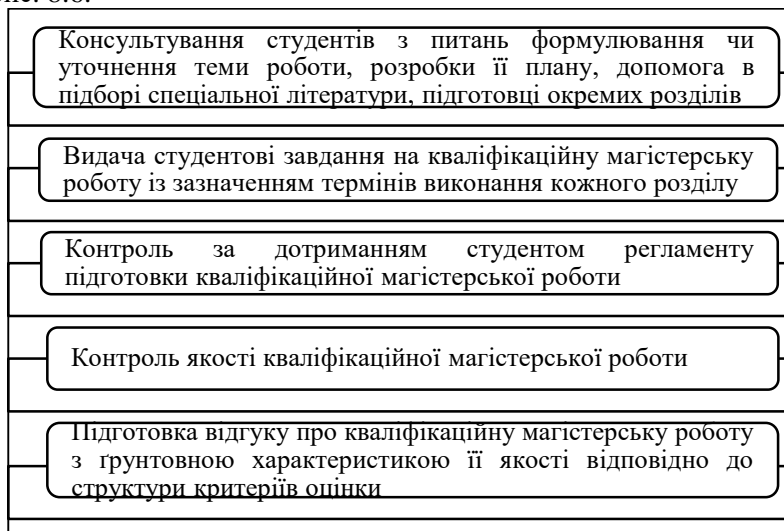

Рис. 8.6. Обов'язки наукових керівників
Джерело: згруповано авторкою на основі [2, с. 5]

Хоча замовлення на виконання кваліфікаційної роботи та довідка про впровадження результатів дослідження не є обов'язковими компонентами, їх наявність – бажана та цінна додаткова складова процесу дослідження та використання отриманих знань.

8.3. Процес написання роботи, її попередній захист і підготовка до захисту на засіданні Екзаменаційної комісії

Алгоритм підготовки кваліфікаційної роботи можна описати такою загальною схемою (рис. 8.7).

Рис. 8.7. Алгоритм підготовки кваліфікаційної роботи

Підбір фактичного матеріалу

Здобуття фактичного матеріалу визнається одним із ключових етапів у підготовці кваліфікаційної роботи. Якість та своєчасність написання роботи в значній мірі залежать від того, наскільки акуратно та повно проводиться збір фактів. Тому перед початком збору матеріалу студент разом із науковим керівником має вивчити, який саме фактичний матеріал є необхідним для кваліфікаційної роботи, а також можливо, розробити план для його систематичного збору протягом періоду практики.

Студент під час проведення практики, має завдання зібрати та проаналізувати інформацію з офіційної документації підприємства чи організації, де він проходить практику. Це виписки з різних документів, таких як інструкції, методичні вказівки, нормативні акти, постанови, які регламентують діяльність даного підприємства. Мета полягає в узагальненні отриманого матеріалу та визначенні його достовірності та достатності для підготовки кваліфікаційної роботи. Сприятли цьому може збір усіляких первинних джерел, таких як статут організації, штатний розпис, організаційна структура, фінансова та маркетингова звітність, прайс-листи, рекламні матеріали, а також публікації в газетах і журналах, що стосуються досліджуваної організації.

Дані треба представляти у спільних одиницях виміру: абсолютних (тис. грн., млн. грн., тис. дол. США, т, м, шт.) або відносних (%). Дозволені лише загальноприйняті скорочення, які внесені до «Словника української мови». Символи, що використовуються в англійських джерелах (\$, £, ¢, ¥, #, &, @), подаються відповідно до українських стандартів.

Після вивчення та систематизації літератури за обраною темою, а також обробки фактичного матеріалу, можливі корекції у первинному варіанті плану кваліфікаційної магістерської роботи [2].

Варіанти підбору літератури за темою дослідження згруповано в табл. 8.6.

Таблиця 8.6

Варіанти підбору літератури за темою дослідження

Класифікаційна ознака, за якою групуються джерела	Перелік інформаційних джерел, ресурсів
Научно-тематичні каталоги і бібліографічні довідники	1. Наукова бібліотека Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича 2. Чернівецька обласна універсальна бібліотека імені Михайла Івасюка 3. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського (www.nbuv.gov.ua).
Економічні часописи, журнали, вісники	1. Бізнес: законодавство та практика 2. Вісник Національного банку України 3. Діловий вісник. 4. Економіка України 5. Економіка. Фінанси. Право 6. Економічний часопис 7. Економіка АПК 8. Економіст 9. Компаньйон 10. Команда 11. Контракти 12. Маркетинг 13. Маркетинг в Україні 14. Маркетингові дослідження 15. Новий маркетинг 16. Огляд цін українського та світового товарних ринків 17. Регіональна економіка 18. Статистика України 19. Стратегія 20. Україна: аспекти праці 21. Україна-Бізнес 22. Український промисловець 23. Фінанси України

Продовження табл. 8.6

Матеріали деяких журналів публікуються в Internet	1. Журнал «&Стратеги» (www.strategy.com.ua/strategy/). 2. Журнал «Компаньйон» (http://www.companion.ua/default). 3. Газета «Бізнес» (http://www.business.ua). 4. Науково-аналітичний журнал «Економічний часопис» (www.harvard.kiev.ua/ist/). 5. «Квартальні передбачення» (www.icps.kiev.ua/qtr.htm). 6. Журнал «Контракти» (www.kontrakty.kiev.ua). 7. Оригінальна англomовна версія двомісячника «Transition», присвяченого країнам з перехідною економікою (www.worldbank.org/html/prddr/trans/WEB/trans). 8. Журнал «Business Central Europa» (www.bcemag.com/). В Україні публікуються і електронні видання, такі як щоденний «Eastern Economist Daily», що виходить з квітня 1995 р., і тижневик «Eastern Economist Weekly» (www.bra-ma.com/eastern-economist/index.html).
Маркетингові сторінки	1. Американська асоціація маркетингу (www.marketingpower.com/) 2. Бізнес-портал (www.business.info/). 3. Маркетинг для бізнесу (http://b2blogger.com) 4. Маркетинг та продаж (www.management.com.ua/marketing/) 5. Міжнародна маркетингова група (www.marketing-ua.com/) 6. Правильний маркетинг (www.4p.com.ua/) 7. Українська асоціація маркетингу (http://uam.iatp.org.ua/) 8. MarketingMix (www.mm.com.ua/)
Пошукові системи	1. «AltaVista» (http://www.altavista.com). 2. «Google» (http://www.google.com). 3. «Yahoo!» (http://www.yahoo.com).

Англомовна періодика частково доступна і в Interneti. Проект «WebEc» дає доступ до сотень назв періодики за адресою <http://netec.wustl.edu/WebEc/journals.html>.	1. «Applied Economics». 2. «Applied Economics Letters». 3. «Atlantic Economic Journal». 4. «Australian Economic Papers». 5. «Australian Economic Review». 6. “Cambridge Journal of Economics”. 7. “China Economic Review”. 8. “Communist Economies and Economic Transformation”. 9. “Comparative Economic Studies”. 10. “Econometrics Journal”, “Economia Politica Rivista di Teoria e Analisi”. 11. “IMF Staff Papers”. 12. “International Economic Review”. 13. “Japanese Economic Review”. 14. “Journal of Comparative Economics”. 15. “Journal of Economics”. 16. “NBER Macroeconomics Annual”. 17. “OECD Economic Studies”. 18. “Oxford Economic Papers”. 19. “Post-Communist Economies”. 20. “Quarterly Journal of Economics”. 21. “Scandinavian Journal of Economics”. 22. “Ukrainian Economic Review”. 23. “Weltwirtschaftliches Archiv – Review of World Economics”.

Вивчення літератури за обраною темою варто розпочати з основних загальних праць, щоб сформувані уявлення про ключові аспекти, пов'язані з обраною проблемою. Після цього важливо проводити пошук нового матеріалу. Це може включати недавні дослідження, наукові статті, книги, веб-ресурси та інші джерела, які містять актуальну інформацію та різні погляди на тему.

У процесі аналізу літератури рекомендується дотримуватися конкретних рекомендацій, наведених на рис. 8.8.

Рекомендується почати з вивчення теоретичних аспектів питання, зокрема з монографій і журнальних статей, а потім використовувати інструктивні матеріали. Важливо врахувати, що інструктивні матеріали слід використовувати тільки з останніх видань
Студент повинен здійснити детальне вивчення літературних джерел, яке включає їх конспектування та систематизацію. Ефективність конспектів визначається їхньою придатністю для використання у роботі, таким як виписки, цитати або короткий виклад змісту. Систематизація отриманої інформації має відповідати основним розділам плану кваліфікаційної роботи
Під час вивчення літератури слід уникати спроб освоїти всю доступну інформацію, а замість цього відбирати лише ту, яка має пряме відношення до теми роботи. Оцінка прочитаного повинна ґрунтуватися на можливості практичного використання цієї інформації у кваліфікаційній роботі
При аналізі літературних джерел слід уважно врахувати правильність оформлення виписок, щоб забезпечити зручне використання їх у майбутньому
Не турбуйтеся про розширення або докладне розгортання, якщо частина отриманих даних виявиться непотрібною чи мало корисною. Дуже рідко всі отримані дані використовуються повністю
Прагніть використовувати найновіші дані щодо відповідної проблеми, довіряйте найавторитетнішим джерелам та точно вкажіть їх джерела. Під час відбору фактів з літературних джерел важливо виявляти критичний підхід і врахувати їхню актуальність

Рис. 8.8. Рекомендації, яких варто дотримуватися при вивченні літератури

Джерело: згруповано авторкою на основі [2]

Цитати є особливою формою фактичного матеріалу, яка використовується для передачі думки автора первинного джерела без спотворень. Вони грають важливу роль у визначенні поглядів вчених при порівнянні різних точок зору на дану проблему. Аналіз цитат може створити систему переконливих аргументів, необхідних для об'єктивного висвітлення проблеми. Цитати також можуть використовуватися для підтвердження окремих положень роботи. Однак слід пам'ятати, що число використаних цитат повинно бути оптимальним і визначатися потребами розробки теми. Зловживання цитатами може сприйматися як вираз слабкості власної позиції автора.

Написання роботи

Подача матеріалу в роботі повинна бути логічною і послідовною з усіма розділами, які взаємодіють між собою. Особливу увагу треба приділяти логічним переходам від одної частини роботи до іншої, від підрозділу до підрозділу, а всередині підрозділу – від питання до питання.

Початок написання тексту кваліфікаційної роботи рекомендується розпочинати формуванням списку використаних джерел, а потім переходити до підготовки основної частини, систематично опрацьовуючи всі розділи згідно з планом. Наступний етап – написання вступу і висновків. Подача матеріалу у кваліфікаційній роботі має бути конкретно та базуватися на практичних результатах. Важливо, щоб це був не просто опис, а критичний аналіз отриманих даних [2].

Попередній захист і підготовка до захисту кваліфікаційної роботи

Попередній захист проводиться перед комісією, яку призначає завідувач кафедри. У ході презентації на кафедрі, а пізніше на засіданні Екзаменаційної комісії, студент повинен чітко сформулювати основні положення своєї кваліфікаційної роботи, представити основні цифрові показники, включаючи висвітлення деяких моментів, які схематично вказані на рис. 8.9.

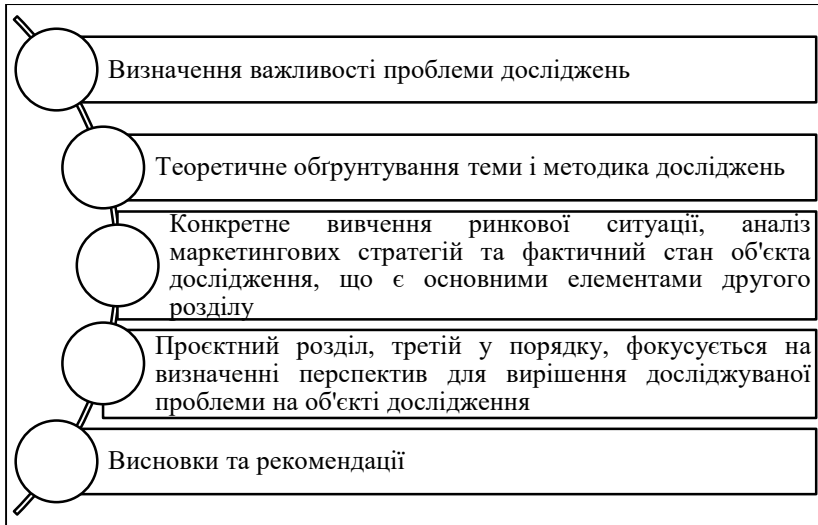

Рис. 8.9. Обов'язкові складові елементи, що представляються на захисті студентом

Для підтвердження отриманих результатів досліджень рекомендується використовувати ілюстративний матеріал у вигляді таблиць та рисунків. Доповідь, яку студент готує під час засідання кафедри та ЕК, повинна бути письмово підготовленою та відредагованою. Проте вона не читається впродовж 8-10 хвилин, а представляється усно, супроводжуючись посиланнями на ілюстративний матеріал.

Кваліфікаційна робота, яка отримала допуск до захисту, передається на рецензію за 10-15 днів до самого захисту. Рецензент має строк 5 днів для ознайомлення з роботою та написання письмової рецензії. Рецензентами можуть бути керівники або провідні спеціалісти об'єкта дослідження, або представники органів державного управління відповідного напрямку спеціалізації, наприклад, управління економіки облдержадміністрації. Рецензія повинна містити повну характеристику кваліфікаційної роботи та її рівня оформлення, включаючи конкретні зауваження (алгоритм зовнішньої рецензії запропоновано в додатку Д). Рецензія може бути написана від

руки або у друкованому вигляді та підписана рецензентом, зазначаючи дату до початку роботи ЕК.

Для підтвердження практичної важливості кваліфікаційної роботи рекомендується мати замовлення від базового підприємства на її виконання або довідку про впровадження результатів дослідження.

Студент вивчає рецензію та готує відповіді на зауваження рецензента. Внесення змін та доповнень до кваліфікаційної роботи після проходження процедури рецензування заборонено. Негативна оцінка роботи, яку висловив рецензент, не відбирає у студента право на захист роботи під час засідання ЕК. Кваліфікаційна робота, яку кафедра дозволила захищати на засіданні ЕК, разом із направленням та письмовою рецензією передається секретарю ЕК. Після реєстрації робота залишається на кафедрі та не видається студенту.

До проведення захисту кваліфікаційної роботи на засіданні ЕК студент повинен високо кваліфікуватися у розумінні наукової проблеми, яка охоплює широкий спектр економічних явищ, ніж передбачено обраною темою. Рекомендується самостійно переглянути та повторити питання, пов'язані зі змістом кваліфікаційної роботи, що вивчалися на професійно-орієнтованих, фундаментальних і гуманітарних дисциплінах. Спеціальну увагу варто приділити розумінню понятійного апарату теми, нормативних величин та рівню показників, які використовуються в роботі чи мають певне відношення до неї.

До захисту повинні бути підготовлені всі наочні ілюстрації, які рекомендується виконувати за допомогою комп'ютера на аркушах формату А4 для кожного члена ЕК. Позитивно оцінюється наявність такого елементу як презентація підготовлена у програмі Microsoft Power Point або інших програмах.

Студенти повинні обов'язково представити електронну версію кваліфікаційної роботи у форматі PDF. Студент повинен представити на попередньому захисті наступний перелік документів (рис. 8.10).

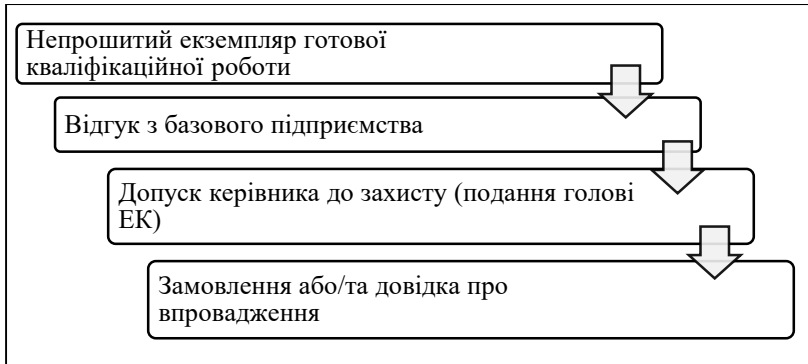

Рис. 8.10. Перелік документів, що подаються студентом на попередній захист

Перелік документів, що подаються студентом за тиждень до захисту кваліфікаційної роботи секретарю ЕК (рис. 8.11).

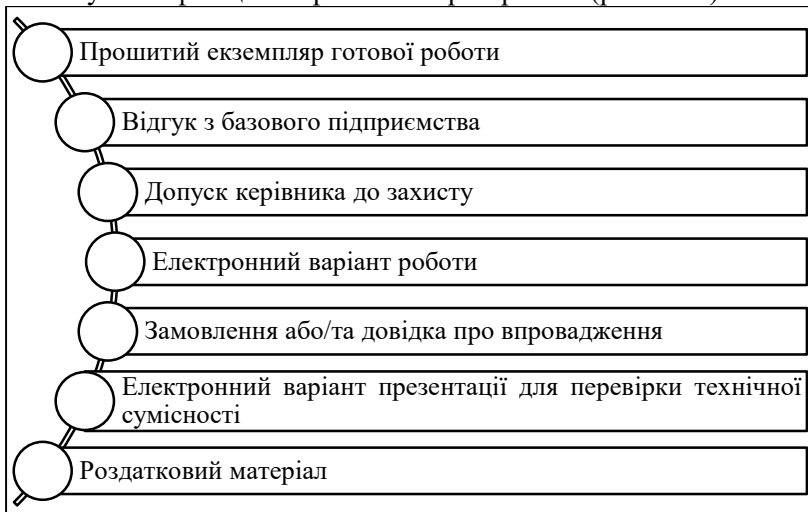

Рис. 8.11. Перелік документів, що подаються студентом за тиждень до захисту секретарю ЕК [2, с. 11]

Студенти, які в установленний термін не подали кваліфікаційні роботи або одержали висновок про їх невідповідність вимогам, до захисту не допускаються.

Процедура захисту випускної кваліфікаційної роботи

Захист кваліфікаційної роботи є одним зі способів перевірки фахового рівня випускника та його реальної підготовленості до роботи у відповідній галузі згідно з вимогами освітньо-кваліфікаційної характеристики.

Захист кваліфікаційної роботи здійснюється під час відкритого засідання Екзаменаційної комісії, в якому бере участь не менше половини її складу. Особовий склад комісії затверджується наказом ректора принаймні за місяць до початку роботи комісії. У склад Екзаменаційної комісії можуть входити декан факультету, його заступники, керівники кафедр, професори, доценти (викладачі) профільних кафедр, видатні фахівці підприємств та установ, і бажана участь наукового керівника.

Порядок захисту виглядає так:

- голова Екзаменаційної комісії запрошує студента на захист, оголошуючи його прізвище, ім'я та по батькові, тему його випускної кваліфікаційної роботи, а також прізвища керівника та рецензента. Він також свідчить про наявність рецензій;
- студент готує презентацію кваліфікаційної роботи;
- голова Екзаменаційної комісії передає слово здобувачеві для короткого викладу основних результатів його дослідження (тривалість до 12 хвилин);
- після виступу студента відбувається дискусія, під час якої члени Екзаменаційної комісії задають запитання для уточнення основних результатів дослідження, його логіки та теоретико-методологічного підґрунтя, а також можливостей застосування висновків аналітичної частини роботи на практиці в діяльності відповідних компаній. Усі присутні мають змогу задати запитання студенту та висловити при цьому зауваження, на які він повинен дати відповідь;
- студент має розуміти суть запитання і конкретну, чітку та змістовну відповідь. Перш ніж відповідати, важливо уважно послухати запитання, занотувати його. Рекомендується відповідати на запитання відразу, а не чекати, поки будуть задані інші запитання. Однак важливо мати на увазі, що

чітка, логічна та аргументована відповідь на одне запитання може вирішити інші. Кількість запитань під час захисту не обмежена;

- у разі присутності на захисті науковий керівник може виступити особисто, за бажанням, даючи характеристику студентові, а не його кваліфікаційній роботі. У випадку відсутності наукового керівника на засіданні Екзаменаційної комісії її голова зачитує письмовий відгук на виконану роботу;
- зачитується зовнішня рецензія, в якій рецензент висловлює свої висновки щодо присвоєння кваліфікаційного рівня. Після чого студенту дається можливість відповісти на зауваження та побажання рецензента;
- після завершення обговорення за бажанням студента йому може бути надане заключне слово, після якого основна частина процедури захисту кваліфікаційної роботи вважається завершеною.

Тривалість захисту кваліфікаційної роботи має бути обмеженою 25-30 хвилин. Тривалість одного засідання Екзаменаційної комісії не може перевищувати шість академічних годин на день.

Доповідь умовно поділяється на три частини. У першій частині зазвичай повторюються основні моменти, які були відображені у вступі роботи здобувача освіти. Це – стисла характеристика актуальності теми, ступінь її розробленості в науковій літературі, визначення мети та завдань дослідження, предмет і об'єкт дослідження, а також перелік застосованих методів. Також у цій частині зазначається практичне значення отриманих результатів. Основні положення цієї частини можуть бути сформульовані так: *«Виконання зазначених завдань відбувалося із використанням таких загальнонаукових і специфічних методів, як»*, *«Теоретичне значення кваліфікаційної роботи полягає у»* або *«Практичне значення роботи полягає у»*.

Після вступної частини йде друга, в якій здобувач коротко характеризує кожен розділ своєї роботи.

У заключній частині доповіді, текст висновків роботи є основою. Тут важливо процитувати загальні висновки з тексту

відповідно до поставлених завдань. Необхідно узагальнити рекомендації, уникаючи повторення загальних узагальнень, наведених в основній частині кваліфікаційної роботи.

Доповідь завершують фразою: «Дякую за увагу».

У процесі доповіді можуть бути використані додаткові матеріали, такі як графіки, схеми, діаграми, таблиці тощо. Їх загальна кількість не повинна перевищувати п'яти. Ці матеріали необхідні для підтвердження висунутих положень, обґрунтування зроблених висновків і запропонованих рекомендацій. У виступі можна зробити посилання на ці матеріали так: «Схема (рисунок, таблиця), яку ви бачите, ілюструє авторське узагальнення з презентаційного матеріалу».

Щоб гарантувати повноту виступу без утрат, важливо точно визначити час, необхідний для виступу, і відповідно розподілити текст на відповідну кількість сторінок. Тривалість доповіді не повинна перевищувати 12 хвилин, що відповідає приблизно 5-6 сторінкам тексту з використанням 1,5-інтервалу та розміром шрифту 14.

Вступна частина виступу формується, зазвичай, за такою схемою: *«Шановний голово Екзаменаційної комісії, шановні члени комісії, шановні колеги! Вашій увазі пропонується випускна кваліфікаційна робота на тему «.....». Актуальність обраної теми полягає у ... (коротке обґрунтування актуальності). Зазначена проблематика аналізується у наукових працях таких вітчизняних і закордонних учених. Предметом дослідження виступає... Об'єктом дослідження обрано ... Мета роботи полягає в ... Реалізація мети дослідження зумовила постановку наступних завдань...»*

Відповіді мають бути лаконічними, зрозумілими та міцно обґрунтованими. Якщо можливо, слід наводити посилання на текст роботи, що підкреслить надійність отриманих результатів і забезпечить відповіді найвищу впевненість.

Під час захисту оцінюється не тільки рівень виконання випускної кваліфікаційної роботи, а й компетентність і впевненість здобувача освіти, яку він продемонстрував під час виступу. Помилки, певні неточності, допущені в доповіді, нездатність чітко відповісти на запитання членів Екзаменаційної комісії і присутніх можуть погіршити оцінки усєї попередньої роботи.

Під час оцінювання захисту кваліфікаційної роботи, Екзаменаційна комісія розглядає рівень теоретичної й практичної підготовки студента, якість оформлення роботи, його ініціативність і самостійність у проведенні досліджень, якість самої доповіді, а також адекватність, точність і повноту відповідей на запитання під час захисту. Крім того, оцінюється зміст і якість презентаційного матеріалу, загальну ерудицію студента і відгук рецензента.

Результати захисту кваліфікаційної роботи оцінюються за різними шкалами: шкала ВНЗ, шкала ECTS (з оцінками від «А» до «FX»), а також національна шкала, яка передбачає оцінки «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно». Оголошення результатів відбувається у день захисту після складання протоколів засідання комісії, які підписуються головою та членами Екзаменаційної комісії. Оцінка захисту також фіксується в заліковій книжці студента. Крім того, на основі результатів захисту комісія може рекомендувати використання розробок на підприємствах чи науково-дослідних установах, а самому студенту – вступ до аспірантури.

Студентам, які успішно захистили випускні кваліфікаційні роботи, Екзаменаційна комісія приймає рішення про присвоєння відповідної кваліфікації згідно зі спеціальністю та видає диплом установленого зразка. Найкращі роботи студентів-випускників можуть рекомендувати для участі у конкурсах, виставках, конференціях, можливо для публікації в наукових збірниках. Зазвичай, захищена робота має зберігатися на кафедрі протягом п'яти років.

У випадках, коли захист кваліфікаційної роботи не може бути оцінений позитивно, Екзаменаційна комісія приймає рішення про неатестацію здобувача, що фіксується у протоколі засідання комісії. Студент, що отримав незадовільну оцінку при захисті роботи має бути відрахованим з вищого навчального закладу. Йому надається академічна довідка відповідно до встановленого зразка.

Якщо ж здобувач освіти не з'явився на засідання Екзаменаційної комісії для захисту кваліфікаційної роботи з неповажних причин, то у своєму протоколі комісія зазначає, що такий здобувач освіти неатестований через відсутність на

засіданні. У тому випадку, коли захист випускної кваліфікаційної роботи визнано як незадовільний, Екзаменаційна комісія приймає рішення, чи може здобувач освіти подати на повторний захист цю роботу з доопрацюванням, чи йому необхідно виконати роботу на нову тему, затверджену кафедрою.

Запитання та завдання для контролю засвоєння матеріалу

1. Назвіть основні вимоги до випускної кваліфікаційної роботи.
2. Якими повинні бути обов'язкові елементи вступу до кваліфікаційної роботи та наведіть їх характеристики?
3. Наведіть основні складові частини кваліфікаційної роботи. Покажіть їх характерні особливості та змістовні вимоги.
4. У чому полягає специфіка теоретичного розділу кваліфікаційної роботи?
5. Перелічіть обов'язкові елементи тексту теоретичного розділу кваліфікаційної роботи.
6. Наведіть обов'язкові елементи тексту аналітичного розділу кваліфікаційної роботи.
7. Дайте характеристику третього розділу кваліфікаційної роботи, який носить найбільш конструктивний та творчий характер.
8. Які завдання висуваються перед кваліфікаційною роботою?
9. Які вимоги висуваються до списку використаних джерел?
10. Які правила розміщення додатків до кваліфікаційної роботи?
11. Назвіть критерії, за якими оцінюється випускна кваліфікаційна робота.
12. Як правильно обрати напрям дослідження та сформулювати тему випускної кваліфікаційної роботи?
13. Як можна визначити ефективність теми та які існують критерії її вибору?
14. У чому полягає специфіка вибору теми кваліфікаційної роботи з маркетингу?
15. Як відбувається контроль за виконанням і написанням кваліфікаційної роботи та які в цьому сенсі обов'язки керівника, а які здобувача?
16. Назвіть основні етапи підготовки випускної кваліфікаційної роботи.
17. Якою є процедура попереднього захисту кваліфікаційної роботи на кафедрі та допуску до захисту на засідання Екзаменаційної комісії?

18. Як можна скласифікувати різноманітні інформаційні джерела та ресурси необхідні для підготовки кваліфікаційної роботи?
19. Які періодичні наукові видання та інтернет-ресурси в найбільшій мірі можуть бути використані для підготовки кваліфікаційної роботи з маркетингу?
20. Яким може бути алгоритм вивчення літератури з обраної тематики кваліфікаційної роботи?
21. Яких рекомендацій, на Ваш погляд, необхідно дотримуватися при вивченні літератури?
22. Якими можуть бути загальні правила написання тексту роботи?
23. Виокремте обов'язкові складові елементи роботи, які представляються студентам безпосередньо на захисті.
24. Які обов'язкові документи подаються здобувачем на попередній захист та в Екзаменаційну комісію?
25. Назвіть загальні процедурні моменти, які супроводжують сам процес захисту кваліфікаційної роботи.
26. Які можуть бути дії здобувача та Екзаменаційної комісії, якщо захист роботи оцінено незадовільно?

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Бхаттачарджі А., Ситник Н. Методологія та організація наукових досліджень: дослідження в соціально-економічних науках. : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. К. : НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського», 2022. 173 с.
2. Кваліфікаційна (магістерська) робота другого (магістерського) рівня вищої освіти. Методичні вказівки / укл.: Буднікевич І. М., Бурдяк О. М., Крупенна І. А., Кифяк О. В. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т ім. Ю.Федьковича, 2023. 70 с.
3. Лекція № 3 Вибір та обґрунтування теми наукового дослідження. URL: <https://fmab.khadi.kharkov.ua/fileadmin.pdf>.
4. Макогон Ю. В., Пилипенко В. В. Основи наукових досліджень в економіці : навч. посібник. Донецьк : Альфа-прес, 2007. С. 73-80.
5. Пілюшенко В. Л., Шкрабак І. В., Славенко Е. І. Наукове дослідження: організація, методологія, інформаційне забезпечення: навчальний посібник. К. : Лібра, 2004. С. 111-117.
6. Стеченко Д. М., Чмир О. С. Методологія наукових досліджень : підручник: К. : Знання, 2005. С. 45-62.
7. Рашкевич Н. В., Отрош Ю. А. Методологія та організація наукових досліджень : навчальний посібник. Харків, 2022. 291 с.

РОЗДІЛ 9

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ З МАРКЕТИНГУ ТА НАУКОМЕТРИЧНІ МІЖНАРОДНІ БАЗИ ДАНИХ

- 9.1. Інформаційне забезпечення наукового дослідження як проблема наукової діяльності**
- 9.2. Принципи роботи з інформаційною базою у процесі наукових досліджень**
- 9.3. Міжнародні наукометричні бази даних як міжнародні системи цитування наукових праць**

Основні терміни та поняття:
наукова інформація, науковий документ, бібліографічна картка, наукове дослідження, патентна документація, журнал, бюлетень, навчальний посібник, підручник, монографія, науково-дослідна робота, науково-конструкторська робота, аналітичний огляд, реферат, буклет, книжкове видання, джерело інформації, навчальна література, наукова література, література довідково-енциклопедичного характеру, офіційно-документальна література, метод пошуку інформації, база даних,

Інтернет, Індекс економічної свободи, індекс Гірша, Індекс людського потенціалу, енциклопедія, вікіпедія, інструкція, веб-довідник, державний реєстр, DOI, аналітико-синтетична переробка інформації, інформаційно-пошукова система, OUCI, BASE, CrossRef, репозитарій, ДСТУ, УДК, APA style, MLA style, Chicago style, Turabian style, Harvard style.

9.1. Інформаційне забезпечення наукового дослідження як проблема наукової діяльності

Наукова інформація в широкому сенсі охоплює знання, дані та відомості, які виникають і нагромаджуються у процесі розвитку науки та в практичній діяльності людей. У більш узагальненому розумінні наукова інформація являє собою дані, які обробляються, передаються та зберігаються. Вона містить певні відомості про стан і зміни параметрів об'єктів аналізу або їх відповідність нормативно-правовим актам. Загалом, наукова інформація є новими відомостями про навколишній світ, що збагачують розуміння людини та знання.

За критерієм тих ознак, що відображають властивості об'єктів, виокремлюють такі види наукової інформації: природничо-наукова, техніко-технологічна, економічна, соціально-політична [2].

Види наукової інформації представлено в таблиці 9.1.

Таблиця 9.1

Види наукової інформації

Класифікаційна ознака	Види наукової інформації
За галузями використання	- технічна;- економічна;- соціальна.
Залежно від ступеня інформаційної деталізації	- синтетична або узагальнена чи об'єднана;- аналітична, та яку отримують за допомогою аналітичних розрахунків на базі синтетичної інформації.
За призначенням	- статистична;- проектно-конструкторська;- нормативна;- дослідницька;- науково-популярна;- навчальна;- довідкова.

Продовження табл. 9.1

За стабільністю використання або зберігання	- умовно-постійну (постійну), яка застосовується без значних змін протягом тривалого періоду; - змінну.
За типом носія	- інформація на паперових носіях; - інформація на електронних носіях.
Залежно від способу фіксації	- друквана (тиражована) наукова інформація; - рукописна (або машинописна) наукова інформація.

На рисунку 9.1 представлені різноманітні методи пошуку інформації.

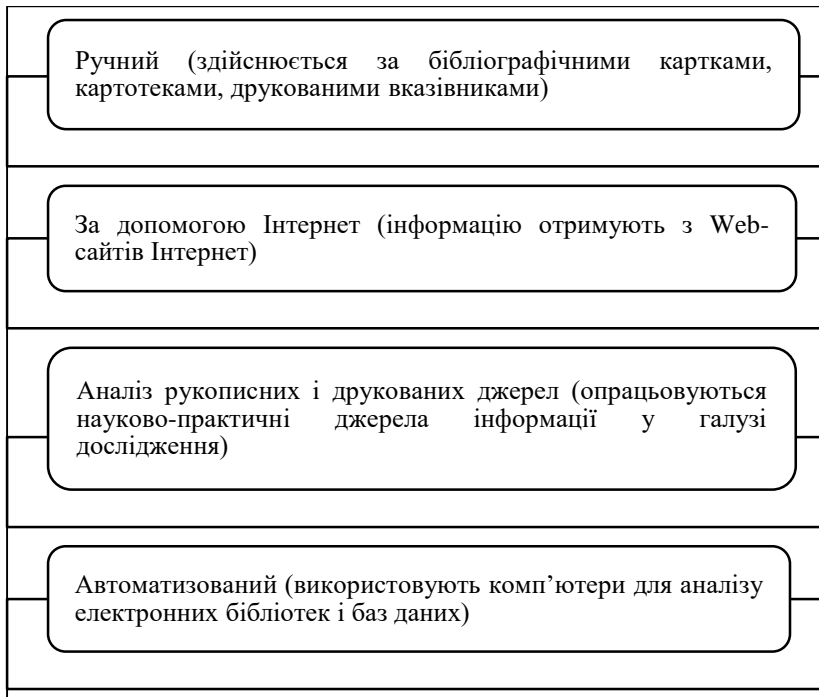

Рис. 9.1. Методи пошуку інформації

Джерело: згруповано авторкою на основі [3, с. 151-52]

На рис. 9.2 наведені різноманітні наукові документи, що становлять важливий засіб передачі та зберігання наукової інформації.

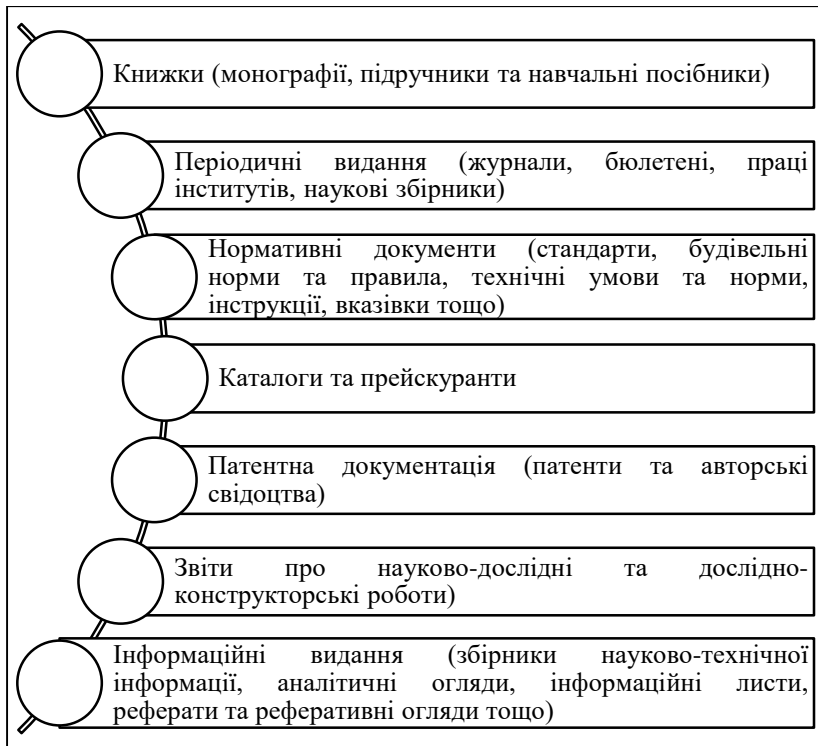

Рис. 9.2. Наукові документи, що можуть бути носіями наукової інформації

Джерело: згруповано авторкою на основі [3, с. 148-149]

Інформація є загальнонауковим поняттям, яке охоплює не лише відомості, а й збір, збереження й обробку отриманих даних. Ключова роль інформації в наукових дослідженнях полягає в обмеженні суб'єктивних уподобань і забезпеченні можливості прийняття оптимальних рішень у вирішенні проблем. Рівень наукової аналітики залежить від достовірності, обсягу

використання та здатності дослідника аналізувати й інтерпретувати інформацію [5, с. 64].

Різновиди опублікованих документів, які зазвичай називають виданнями, подано в табл. 9.2.

Таблиця 9.2

Різновиди опублікованих документів, що зазвичай називають виданнями

Різновид видання	Загальна характеристика
Газета	Публікація у вигляді одного чи кількох аркушів друкованого матеріалу визначеного формату, яка адаптована до вимог і особливостей конкретного періодичного видання
Журнал	Видання, що складається з окремого блоку аркушів, з'єднаних у корінці друкованого матеріалу в установленому форматі, яке адаптоване видавничою компанією до специфіки конкретного періодичного видання
Плакат	Форма листового видання, яке складається з одного або декількох аркушів друкованого матеріалу визначеного формату, що може бути надруковане з одного або обох боків аркуша. Він призначений для експонування, зазвичай на громадських місцях для звернення уваги аудиторії до певної інформації, реклами або пропаганди
Комплектне видання	Агрегація видань, оформлених у папку, бандероль, футляр або укладених в обкладинку
Книжка	Видання, яке складається з блока аркушів, з'єднаних у корінцях, друкованого матеріалу будь-якого формату, що міститься в обкладинці чи палітурці
Буклет	Окреме видання у вигляді одного аркуша друкованого матеріалу, який згинається будь-яким способом у два чи більше згинів, утворюючи багатoshарову структуру

Джерело: згруповано авторкою на основі [4, с. 280]

Наукова інформація має ряд характеристик, які відрізняють її від інших форм інформації. Ось кілька основних ознак наукової інформації:

- об'єктивність;
- достовірність;
- систематичність;
- дослідницька основа;
- логічність і послідовність;
- академічний мовний стиль;
- перевірка експертами (рецензування);
- цитування.

Рис. 9.3. Основні ознаки наукової інформації

Інформація виконує ряд важливих функцій у ході наукових досліджень, серед яких можна виокремити такі (рис. 9.4.):

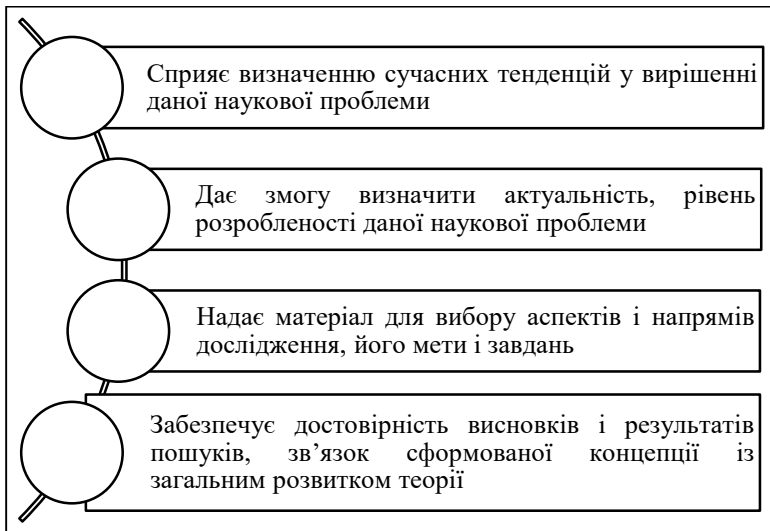

Рис. 9.4. Функції, які виконує інформація у процесі наукових досліджень

Сучасний інформаційний простір насичений різноманітними видами журналів, які відображають різні аспекти нашого життя та суспільства. Розглянемо деякі з них:

Таблиця 9.3

Різновиди журналів

Різновиди журналів	Змістова характеристика та відмітність різновидів журналів
Наукові	Види публікацій, що спеціалізуються на наукових дослідженнях та вивченні нових відкриттів у різних галузях науки. Вони часто проходять процес пірової рецензії, щоб забезпечити високий ступінь достовірності інформації
Інформаційні	Види видань надають інформацію про події, новини, тенденції й аналіз сучасних подій. Вони можуть бути загальними або спеціалізованими за галузями, такими як політика, економіка, культура, наука тощо

Продовження табл. 9.3

Мас-медіа	Включають газети, телевізійні канали, радіостанції та онлайн-платформи, які надають інформацію для широкої аудиторії. Мас-медіа грають ключову роль у формуванні громадської думки та розповсюдженні новин
Технічні та комп'ютерні	Зосереджені на інформації про нові технології, гаджети, програмування та розвиток комп'ютерних технологій
Наукові популярні	Спрощена інформація з різних галузей науки, призначена для широкого загалу
Лайфстайл та трендові	Фокусуються на особистий розвиток, здоров'я, їжу, подорожі та інші аспекти життя, що стають об'єктом загального інтересу

Джерело: згруповано авторкою на основі [4, с. 281]

Ці види журналів створюють різноманітні можливості для отримання інформації, розвитку та розваг у сучасному світі. Разом із зростанням інтернету та цифрових технологій, багато з цих журналів також існують у формі онлайн-платформ, що дозволяє отримувати доступ до них з будь-якого пристрою з Інтернет-з'єднанням.

9.2. Принципи роботи з інформаційною базою у процесі наукових досліджень

Будь-яка науково-дослідницька робота потребує літературних джерел, які містять у собі результати попередніх досліджень, різноманітні концепції, викладення теоретичних, методичних або практичних проблем, а також збирають та інтерпретують факти. Тому кожен аналітик, незалежно від своєї галузі знань, має враховувати літературні джерела у своїй роботі. Аналіз літературних джерел і збір необхідних матеріалів має свою певну логіку. Стартовий крок у цьому напрямку – це загальний перегляд тих джерел, які можуть давати найбільш загальне уявлення про проблему. Бажано звертатись до словників, енциклопедій, довідників тощо. Проте варто мати на

увазі, що у подібній літературі можна знайти тільки загальні відомості про проблему та назви джерел, де їх можна отримати. Відповідно, дослідник першопочатково отримує інформацію про джерела, з яких можна почерпнути більш конкретну інформацію про предмет та об'єкт дослідження, базові теоретичні і методичні засади його вивчення [12, с. 43-44]. Варіанти пошуку джерел інформації для наукового дослідження подано на рис. 9.5.

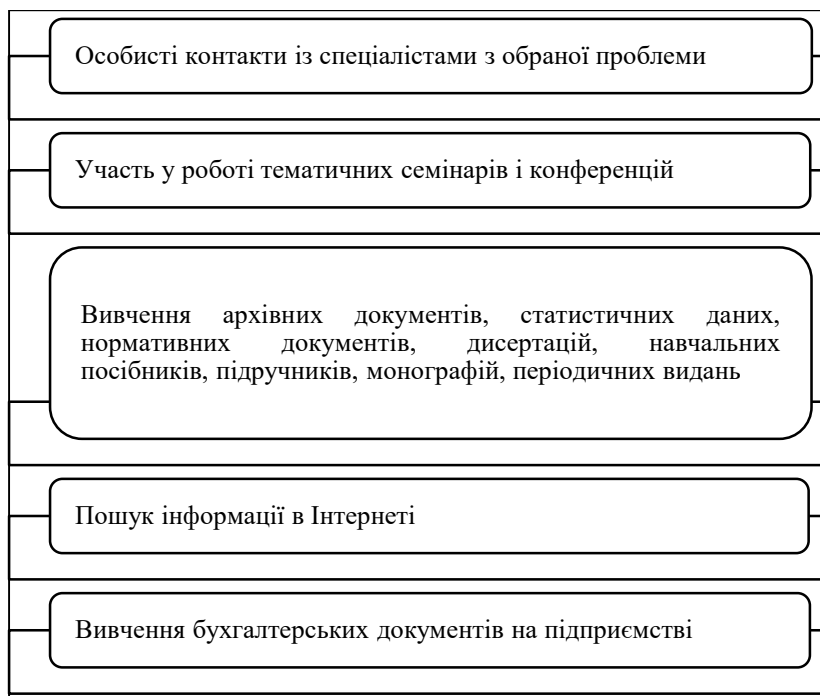

Рис. 9.5. Варіанти пошуку джерел інформації для наукового дослідження

Джерело: згруповано авторкою на основі [5, с. 78]

Типи неперіодичних наукових видань за читацьким призначенням і характером наявної в них інформації ми зробили спробу подати в табл. 9.4.

Таблиця 9.4

Типи неперіодичних наукових видань за читацьким призначенням і характером наявної в них інформації

Тип інформації	Загальна характеристика інформації	Форма інформації
Професійно-виробнича література	Містить описи технічних засобів і технологій виробничих процесів, організації та управління виробництвом, відомості з різних галузей практичної діяльності	Друковані видання та публікації в електронному вигляді
Наукова література	Відображає результати досліджень у різних галузях науки	Праці класиків науки, публікації науково-дослідних установ, форумів, конгресів, з'їздів
Література довідково-енциклопедичного характеру	Видання цього типу досить різноманітні за характером, типами, тематикою та містять відомості наукового або прикладного характеру, систематизовані в порядку, зручному для їх швидкого знаходження	Словники, довідники
Офіційно-документальна література	Документи носять законодавчий, нормативний або директивний характер	Зібрання законів держави, постанов і розпоряджень уряду до збірників та окремих видань стандартів
Навчальна література	Містить систематизовані відомості наукового і прикладного характеру, видані у формі, зручній для вивчення	Підручники, навчальні посібники, практикуми, навчально-методичні посібники

Джерело: згруповано авторкою на основі [3, с. 149-150]

Типи інформації за знаковою природою подано на рис. 9.6.

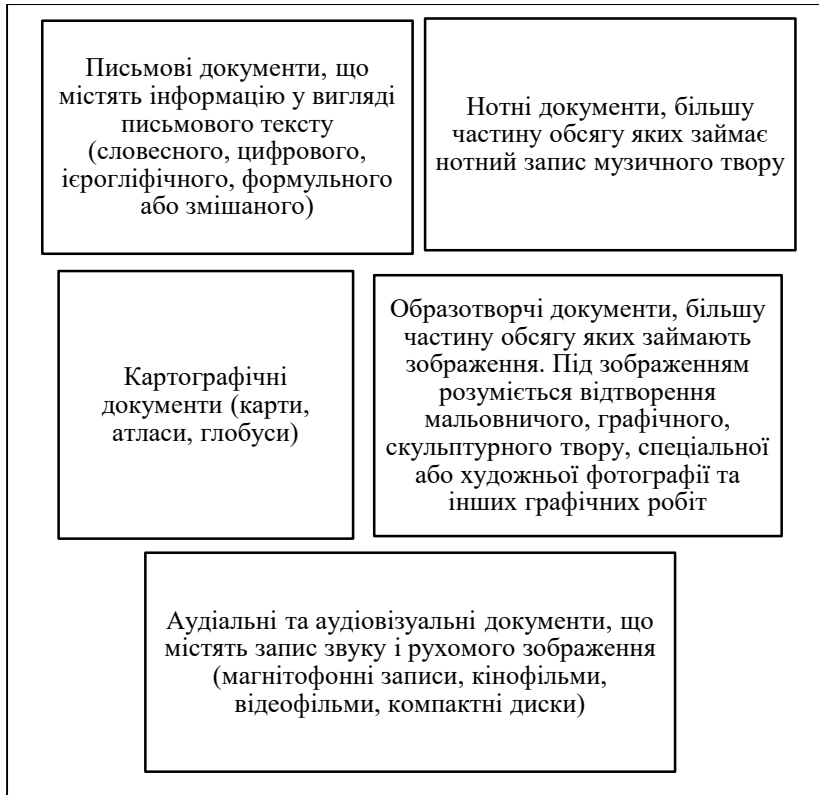

Рис. 9.6. Типи інформації за знаковою природою

Джерело: згруповано авторкою на основі [4, с. 279]

Наукова робота з джерелами інформації має різноманітні цілі, які можуть варіюватися залежно від конкретного завдання та галузі досліджень. Ці цілі взаємодіють і доповнюють одна одну, сприяючи розвитку наукових знань і поглибленню розуміння важливих аспектів в обраній галузі. Такий підхід до роботи з джерелами інформації сприяє комплексному розвитку наукових знань та поглибленню розуміння проблем, що досліджуються.

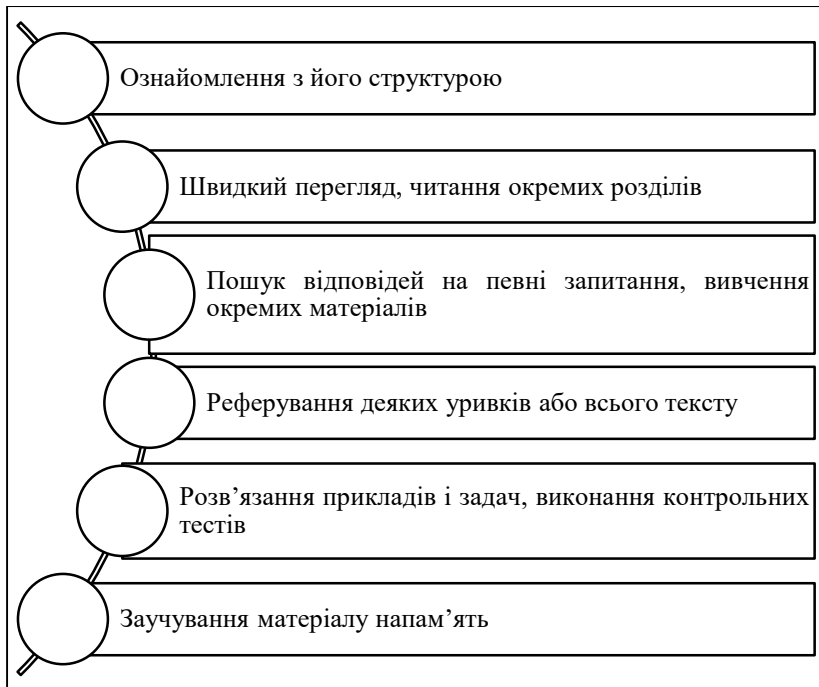

Рис. 9.7. Кілька цілей наукової роботи з джерелами інформації

Джерело: згруповано авторкою на основі [3, с. 153]

Інтернет сьогодні виступає як глобальний інформаційний простір, побудований на передових технологіях, він володіє широким спектром інформаційних і комунікаційних ресурсів, у ньому знаходяться колосальні обсяги даних. Появу Інтернету датують 1969 р. Саме в цей час у США почалися зусилля зі створення невеликих мереж, які об'єднували групи комп'ютерів. Це ініціювалося задля забезпечення збереження інформації у критичних ситуаціях. У 1971 році на базі таких зусиль виникла електронна пошта. Успіх цих процесів поклав основи сучасного Інтернету. Бурхливий розвиток Інтернету почався в 1992 році, коли було розбудовану нову послугу під назвою «Всесвітня павутина» (World Wide Web, або WWW, або просто Web). WWW дає можливість будь-якому користувачеві Інтернету публікувати

свою інформацію в мультимедійному форматі, посилаючись на публікації інших авторів і надаючи при цьому зручну систему навігації (швидкий перехід за посиланнями від однієї публікації до іншої). Визначимо особливості інформаційних баз даних на прикладі різних міжнародних організацій.

1. Індекс економічної свободи (EFI) доступний на веб-сайті <http://www.heritage.org/index/explore?view=by-region-country-year> Цей індекс вбирає у себе дванадцять підіндексів, кожен з яких має оцінки в межах від 0 до 100. Особливість його полягає в тому, що загальний індекс EFI обчислюється як середнє арифметичне значень підіндексів, враховуючи їх з однаковими ваговими значеннями..
2. Група показників «Worldwide Governance Indicators» Світового банку доступна за посиланням <http://info.worldbank.org/governance/wgi/>. Вона складається із шести агрегованих індикаторів, які представляють комплексні оцінки громадських, експертних і статистичних даних щодо інституційних чинників економічного зростання для більшості країн світу. Перевага в тому, що кожен індикатор ґрунтується на узагальненні результатів польових досліджень, експертних даних окремих аналітичних центрів і агентств, бізнес-середовища, міжнародних структур, а також фактичних статистичних даних.
3. База даних Eurostat (<https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/-/data/database>) виступає частиною Статистичного управління Європейського Союзу. Вона створювалась на етапах формування Європейського Союзу, щоб забезпечити порівняння статистичної інформації на рівні ЄС для потреб планування та виконання політики ЄС. Перевагою є головна роль у гармонізації статистики спільно з державами-членами. Однак недоліком є те, що база даних зосереджена на сферах стратегічного інтересу Європейського Союзу.
4. База даних Індексу свободи (FI) містить два аспекти – це політичні та громадянські права. Перевагою є те, що методика FI застосовує трьохрівневу систему оцінки для цих двох складових. Ця система містить бальну оцінку й оцінку-статусу.

5. Global Corruption Barometer (<https://www.transparency.org/en/gcb>) – це звіти всесвітнього дослідження, що виконується аналітичним центром Gallup International Association для відомої міжнародної організації Transparency International. Ця організація спеціалізується на моніторингу рівня корупції у всьому світі. Ключовою перевагою є те, що вона оцінює вплив корупції на суспільне життя, досліджуючи при цьому громадську думку, а не експертну з різних аспектів розуміння корупції та боротьби з нею.
6. Дані Світового банку «World Development Indicators Data» (<http://data.worldbank.org/indicator/>) охоплюють широкий спектр різноманітних показників розвитку для більшості країн світу. Система спрощує пошук, завантаження та застосування даних Світового банку. Однак, вагомим недоліком є обмеження на відображення лише одного індикатора одночасно.
7. CSO Sustainability Index, також відомий як Індекс сталого розвитку громадянського суспільства (<https://csosi.org/>), є найбільш інформативним серед існуючих аналогів. Він формується із семи субіндикаторів: правового середовища, організаційних можливостей, фінансової життєздатності, ефективності громадського представництва, продуктивності соціальних послуг, розвитку інфраструктури та публічного іміджу. Індекс охоплює 63 країни.
8. Індекс людського розвитку (HDI) доступний на веб-сайті <http://hdr.undp.org/-en/data#>. HDI є середньою величиною, яка до певної міри применшує нерівність розподілу людського розвитку в межах окремих країн. Індекс людського розвитку вирізняється тим, що він спрямований на урахування нерівномірності в розподілі благ, які забезпечують здоров'я, освіту та гідний дохід.

Адміністратором Єдиних і Державних реєстрів інформаційної мережі Міністерства юстиції України виступає Державне підприємство «Національні інформаційні системи» яке засноване даним Міністерством у травні 2015 року [1].

Перелік єдиних державних реєстрів України в розрізі держателів наведено в додатку 3.

Деякі Інтернет-ресурси та посилання на них наведено в табл. 9.5.

Таблиця 9.5

Деякі Інтернет-ресурси та посилання на них

Інтернет-ресурс	Посилання на інформаційний ресурс
Сайти-довідники, енциклопедії, інформація про компанії, організації	- вікіпедія (http://wikipedia.org); - довідник.інфо (https://dovidnyk.info) - офіційна Україна сьогодні (http://dovidka.com.ua/user/)
Офіційні сайти органів влади, політичних і громадських організацій	- Верховна Рада України (http://portal.rada.gov.ua/) - Кабінет Міністрів (http://www.kmu.gov.ua/) - Президент України (http://www.president.gov.ua/)
Сайти інформаційних агентств, повністю або частково відкриті для користувачів	- УНІАН (http://www.unian.net/) - РБК-Україна (http://www.rbc.ua/)
Безкоштовні та платні ресурси з нормативно-правовою інформацією	- Верховної Ради України (http://zakon.rada.gov.ua) - ЛІГА.Закон (http://www.ligazakon.ua/)
Форуми, чати, блоги	- Українська правда (http://forum.pravda.com.ua) - ЛІГАБізнесІнформ (http://forum.liga.net/)

Джерело: згруповано авторкою на основі [5, с. 76]

Окремі можливості, які можна отримати в результаті аналізу джерел наукової інформації, вказані на рис. 9.8.

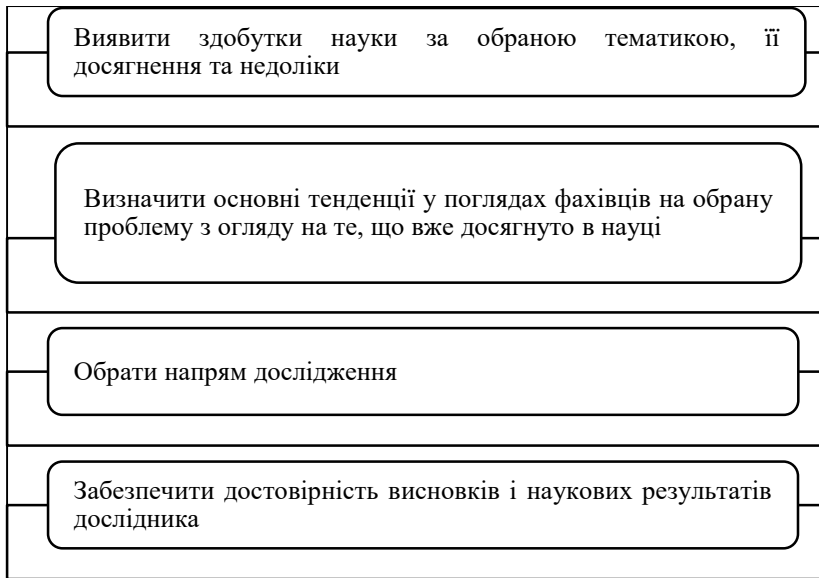

Рис. 9.8. Деякі можливості, які можна отримати в результаті аналізу джерел наукової інформації

Джерело: згруповано авторкою на основі [3, с. 152-153]

Отже, загальною метою аналізу джерел наукової інформації є створення фундаменту для якісних та інноваційних досліджень, що сприяє розвитку наукового співтовариства та прогресу в різних сферах знань.

9.8. Міжнародні наукометричні бази даних як міжнародні системи цитування наукових праць

DOI (цифровий ідентифікатор об'єкта) є серійним номером, який застосовують для унікальної та постійної ідентифікації різних об'єктів інтелектуальної власності. Цифровий ідентифікатор об'єкта (DOI) дійсно надає можливість знаходити документ, навіть у випадку, коли міняють його URL. Це досягається завдяки тому, що DOI є сталою й унікальною міткою, яка не залежить від конкретного розташування документа в

мережі. Порівняно з Uniform Resource Name (URN), який також призначений для ідентифікації ресурсів у мережі, DOI має схожі особливості. Обидва ці ідентифікатори створюють стійкі посилання на ресурси, незалежно від їхньої локації чи змін у мережевій інфраструктурі. Це робить DOI корисним інструментом для посилань на наукові статті, дослідження, книги та інші види інтелектуальної власності, які можуть бути доступні через різні мережеві ресурси та сервіси. Міжнародний фонд DOI тлумачить його так: «Цифровий ідентифікатор для довільного об'єкта інтелектуальної власності, а також використовується для сталої ідентифікації зразків інтелектуальної власності в цифровій мережі й асоціювання структурованих даних в розширюваний спосіб» [8; 9]. Федерація реєстраційних агентств, керована Міжнародним Фондом DOI (International DOI Foundation), відповідає за реалізацію DOI [10]. Застосовується DOI для ідентифікації наукових документів і статей.

Складові, якими забезпечується робота пошукової системи наведено на рис. 9.9.

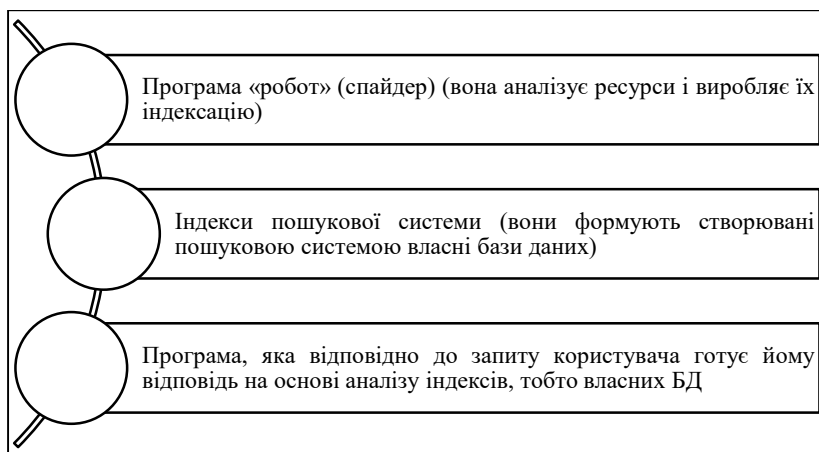

Рис. 9.9. Складові, якими забезпечується робота пошукової системи

Джерело: згруповано авторкою на основі [4, с. 297]

Розглянемо переваги та недоліки сучасних інформаційно-пошукових систем наукової інформації, які виокремлюють їхню ефективність і корисність саме для користувачів:

1. Scopus – це база даних, яка містить реферати та цитати наукової літератури з понад 25 000 заголовків від більш ніж 6000 міжнародних видавництв. Ця система вважається найбільшою у світі у своєму роді.

2. Web of Science / Publons – це база даних, яка фіксує результати академічної діяльності окремих учених, науководослідних інститутів і навіть окремих країн за допомогою наукометричних показників з Web of Science Core Collection. Цей інструмент сьогодні вважається одним з найбільш універсальних, зручних і широко використовуваних.

3. OAIster – це зведений каталог мільйонів записів, який надає відкритий доступ до цифрових ресурсів. Ця платформа збирає описову інформацію (метадані) з джерел відкритого доступу з усього світу.

4. Google Scholar – це інформаційно-пошукова система, спрямована на пошук наукової літератури за окремими галузями знань і за різними джерелами, включно із рецензованими статтями, дисертаціями, книгами тощо, які опубліковані видавництвами наукової літератури, різними професійними асоціаціями та вищими навчальними закладами. Основна перевага такої системи – точність пошуку визначених фраз і значний обсяг проіндексованої інформації.

5. EULER Search Engine – це портал з математики, який надає доступ до баз даних Бібліотеки німецької спеціальної бібліотечної колекції з математики, а також голландського національного дослідницького центру з математики та інформатики. Його перевагою є глибока спеціалізація на математичних науках. Однак недоліком може бути те, що портал спеціалізується лише на одному напрямі, що обмежує його універсальність у порівнянні з більш загальними пошуковими системами.

6. EconBiz (Virtual Library for Economics and Business Studies) – це пошуковий портал з економічних наук, сформований спільно з Німецькою національною економічною бібліотекою та Кельнською університетською і міською бібліотеками. Цей

портал зорієнтований на підтримку досліджень і викладання економіки та є провідною точкою входу для всіх видів інформації у даній галузі науки.

7. CrossRef – це асоціація видавців наукових робіт, що була створена задля розвитку та підтримки глобальної високотехнологічної інфраструктури наукових комунікацій. Однією з переваг цієї системи є формування електронної інфраструктури взаємного цитування наукових праць. Проте недоліком є відсутність збереження повних текстів наукових публікацій.

8. Unpaywall – це відкрита база даних наукових праць, які доступні безкоштовно. Основною перевагою цієї системи є те, що вона збирає контент з відкритого доступу від різних видавництв і репозиторіїв, що спрощує пошук, відстеження та використання наукової інформації.

9. Open Ukrainian Citation Index – це ініціатива, орієнтована на полегшення пошуку наукових праць і звернення уваги редакцій на проблему повноти й якості метаданих вітчизняних наукових видань. OUCI об'єднана з вмістом відкритої бази даних Unpaywall, що дозволяє вільно досліджувати зв'язки між авторами і документами з різних наукових галузь.

10. BASE – Bielefeld Academic Search Engine – це пошукова система, яка спеціалізується на віднаходженні наукових документів відкритого доступу в Інтернеті. Ця система доповнює функціонал бази даних OAIster. Окрім даних OAIster, BASE індексує вибрані веб-сайти та місцеві дані бібліотек, а також збирає, систематизує й індексує дані з серверів репозитаріїв.

11. Наукова періодика України – це загальнодержавна технологічна платформа, яка розміщена на базі Open Journal Systems (OJS). Вона співпрацює зі світовими агрегаторами науково-інформаційних ресурсів, національними та академічними бібліотеками світу, що і є головною перевагою даної платформи.

12. WorldWideScience.org – це глобальна наукова пошукова система, яка віднаходить інформацію по національних і міжнародних наукових базах даних і порталах. Її перевагою виступає глобальний доступ до світових та національних наукових джерел інформації. Основний недолік полягає в тому,

що дає значну кількість дубльованих результатів та потребує достатньо великих витрат часу.

13. EBSCOhost пропонує стандартний пакет «EP Package Standard», що включає бази даних з різних областей знань: від бізнесу та філології до медицини й екології. Однією з переваг є можливість здійснення пошуку повнотекстових, рецензованих праць з наукових журналів, довідників та інших публікацій з різних галузей науки.

14. Microsoft Academic Search – науковий пошуковий портал від Microsoft Corporation, створений з метою дослідження зв'язків між вченими, науковцями, здобувачами та їх науковими дослідженнями. Ключовою перевагою є те, що портал зосереджений не тільки на профілях авторів, а також на організаціях і журналах. Проте недоліком виступає надто недосконалий механізм пошуку, спрямований тільки на документи й авторів, а також повільні темпи оновлення інформації.

Виокремлюють у науці величезну кількість стилів цитування, які, хоча схожі між собою, проте мають важливі відмінності у системі символів, позначок і порядку складання написання списку літератури. Один із таких стилів є ДСТУ 8302:2015 – вітчизняний сертифікований стиль цитування, що часто рекомендується для наукових робіт закладів освіти України. Це стиль виокремлює різні види цитування, зокрема підрядкове, внутрішньотекстове, позатекстове [6].

Універсальна десяткова класифікація (УДК) – це система класифікації документів, яка широко застосовується у всьому світі для класифікації та систематизації наукових, літературних і художніх творів, періодичних видань та організації картотек. Ця класифікація була розроблена Міжнародним бібліографічним інститутом в кінці ІХХ ст. (1895-1905 рр.) на базі принципів «Десяткової класифікації», створеної американським бібліотекаром Мелвілом Дьюї. В умовах сьогодення УДК виступає інтелектуальною власністю Міжнародного консорціуму УДК [11].

Таблиці УДК організовані у вигляді рядків і стовпців, що відображають у певний спосіб упорядковану структуру класифікації. Кожна частина таблиці визначає ієрархію

класифікації та містить у собі конкретну інформацію. Основні компоненти таблиці УДК містять:

- структуру, характеристики та принципи УДК;
- методичні рекомендації стосовно застосування УДК;
- основні змістові розділи УДК;
- алфавітно-предметні покажчики (АПП) до головних розділів УДК;
- додаткові таблиці УДК;
- алфавітно-предметні покажчики до цих додаткових таблиць.

Таблиця 9.6

Знаки поєднання

<i>Знак</i>	<i>Назва знаку</i>	<i>Значення</i>	<i>Приклад</i>
+	плюс (та)	Знак приєднання	622+669 Гірнична справа і металургія
/	коса риска	Знак поширення	592/599 Систематична зоологія
:	двокрапка	Знак простого відношення	17:7 Взаємовідносини етики і мистецтва. Етика по відношенню до мистецтва
::	подвійна двокрапка	Знак закріплення послідовності	575::576.3 Цитогенетика
[]	квадратні дужки	Знак групування	061.1(100): [54+66] Міжнародний союз теоретичної і прикладної хімії
*	зірочка (астеріск)	Знак запозиченого позначення	
А/Я	А/Я	Прямий алфавітний підрозділ	

Джерело: згруповано авторкою на основі [11]

Фрагмент основної таблиці УДК з економічного напрямку представлено в додатку Ж.

Щоб оформити посилання у дисертаційних дослідженнях в Україні діє рекомендований перелік стилів цитування, який затверджений МОН України. Відповідно до наказу МОН України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» визначено рекомендований перелік з одинадцяти різних стилів оформлення списку наукових праць, серед яких:

1. APA style, який був створений для застосування в психології, згодом почав застосовуватися й іншими соціально-гуманітарними дисциплінами. Цей стиль зумовлює використання посилань у тексті роботи щоразу при цитуванні джерел. Такі посилання визначають інформацію про автора тексту, рік роботи та сторінковий інтервал.

2. Стиль MLA мало відрізняється від попереднього, тут посилання вказуються коротко та ясно для зручного знаходження у списку використаної літератури. Джерело інформації подається в дужках у форматі «автор-сторінка», а повні відомості про джерело треба вказувати на сторінці «Список використаної літератури».

3. Chicago (Turabian) стиль створений та впроваджений Видавництвом Чиказького університету з 1906 року. У цьому форматі посилання у тексті роботи фіксуються зносками, а на кожній сторінці робиться зноска з описом посилань, яка містить інформацію про автора праці, видання та номер сторінки зі взятою інформацією. У кінці тексту всі посилання фіксуються у відповідному «Списку використаної літератури».

4. У стилі Harvard існує ряд варіантів, проте ключові правила цитування такі: у посиланні наводяться всі автори праці, у випадку відсутності авторів – наводяться редактори. При оформленні цитувань застосовується формат Author-Date. Назва дисертації, статті, автореферату, книги, а також назва винаходу мають містити транслітерацію цієї назви, англійську назву у квадратних дужках. Використана література розміщується в кінці роботи, яка надає інформацію, необхідну для пошуку й отримання будь-якого джерела, згаданого в тексті публікації.

Цитування являє собою використання оригінального джерела з обов'язковим посиланням на нього. Пряме цитування означає точні слова автора, використовуючи відповідні лапки або відмітки. У непрямому цитуванні викладаються думки, ідеї

автора власними словами, часто із застосуванням перефразування та узагальнень. Посилання включає бібліографічні дані про джерело, яке цитується в дає можливість:

- перевірити достовірність і точність цитат, статистичних даних, фактів і відомостей, формул, які були запозичені з інших джерел;
- визначити та локалізувати ці первинні джерела;
- з відповідною літературою, включаючи ті роботи, де тема дослідження розглядається більш докладно, або де висвітлено альтернативні погляди [7].

У цілому використання посилань є ключовим елементом наукового методу, сприяючи забезпеченню достовірності, перевірки фактів та подальшого наукового розвитку. Вони роблять можливим перегляд підтверджень ті джерел, а також забезпечують контекст для ліпшого розуміння представленої інформації.

Запитання та завдання для контролю засвоєння матеріалу

1. Як трактується наукова інформація в широкому та вузькому розумінні?
2. Які виокремлюють види наукової інформації за різними класифікаційними ознаками?
3. Які можна виокремити методи пошуку інформації та як вони групуються?
4. Назвіть відомі Вам носії наукової інформації.
5. Як класифікують різноманітні видання?
6. За якими ознаками інформацію класифікують як наукову?
7. Які функції виконує інформація у процесі наукових досліджень?
8. Як можна визначити інформаційну базу наукових досліджень?
9. Як здійснюється пошук джерел інформації для наукових досліджень?
10. Що таке неперіодичні наукові видання?
11. Як відбувається робота з джерелами наукової інформації?
12. Поясніть роль Інтернету в наукових дослідженнях.
13. Які Ви можете назвати бази даних за індексами і показниками, які можна віднайти в Інтернеті як у глобальному інформаційному просторі?

14. Назвіть єдині та державні реєстри України та їх держателів.
15. Дайте характеристику міжнародних наукометричних баз даних.
16. Перерахуйте найбільш відомі наукометричні бази даних.
17. Дайте характеристику системам Scopus та Web of Sciences.
18. Які існують вітчизняні наукометричні бази даних.
19. Охарактеризуйте УДК як бібліотечну класифікацію наукових документів. З яких частин складається таблиця УДК?
20. Назвіть відомі Вам стилі цитування. Дайте їх стислу характеристику.

Список використаної та рекомендованої літератури

1. Єдині та державні реєстри. URL : <https://minjust.gov.ua/m/-edini-ta-derjavni-reestri>.
2. Наукова інформація. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Науко-ва_інформація.
3. Рашкевич Н. В., Отрош Ю. А. Методологія та організація наукових досліджень : навчальний посібник. Харків, 2022. 291 с.
4. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Методологія наукових досліджень : підручник. Харків : Право, 2019. 368 с.
5. Бруханський Р. Ф. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. (для студ. спец. 071 Облік і оподаткування). Тернопіль : Осадца Ю.В., 2022. 208 с.
6. Найпопулярніші стилі цитування: їх використання та приклади. URL : <https://unichек.com/ua/blog/najpopulyarnishi-stili-czituvannya-yih-vikoristnnya-ta-prikladi>.
7. Оформлення цитувань та посилань. URL : <https://library.sumdu.edu.ua/uk/doslidnyku/akademichne-pismo/tsytuvanniataposylannia/tsytuvannia.html>.
8. Цифровий ідентифікатор об'єкта. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Цифровий_ідентифікатор_об'єкта.
9. Frequently Asked Questions about the DOI System. URL : <https://www.doi.org/the-identifier/resources/#1>.
10. Welcome to the DOI System. Doi.org. 28 червня 2010. Архів оригіналу за 13 серпня 2010. Прочитовано 7 серпня 2010. URL : <https://www.doi.org/>.
11. Універсальна десяткова класифікація. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Універсальна_десятькова_класифікація.
12. Тулайдан В. Основи наукових досліджень : навчальний посібник. Ужгород : УжНУ, 2017. 105 с. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/-jspui/bitstream/1-ib.pdf>.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

**ПРИКЛАД ОФОРМЛЕННЯ НАУКОВОЇ СТАТТІ
У ЗБІРНИКУ НАУКОВИХ ПРАЦЬ**

УДК 33:001.8

JEL Classification: B41, B49, A20

**МЕТОДОЛОГІЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЯК
ОСОБЛИВА ГАЛУЗЬ ЕКОНОМІЧНОЇ НАУКИ: СУЧАСНЕ
РОЗУМІННЯ ТА НОВІ ПІДХОДИ**

**RESEARCH METHODOLOGY AS A SPECIAL BRANCH
OF CONOMIC SCIENCE: MODERN UNDERSTANDING AND
NEW APPROACHES**

Петро Опанасович Нікіфоров

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів і кредиту

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4860-0139>

E-mail: p.nikiforov@chnu.edu.ua

Ілона Борисівна Бабух

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри маркетингу, інновацій та регіонального розвитку
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8274-5716>

e-mail: i.babuh@chnu.edu.ua

Petro O. Nikiforov, Iona V. Babukh

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

У статті проаналізовано питання методології сучасної науки у тому числі економічної. Процес пізнання в рамках будь-якого наукового дослідження вимагає концептуального підходу на основі певної методології. Остання розглядається, з одного боку, як вчення про наукові методи пізнання, про класифікацію та застосування цих методів, а з іншого – як певна система наукових принципів на основі яких здійснюються дослідження. Необхідно констатувати, що в

окремій науці найбільш важливим для її методології є проблема побудови предмета дослідження, формулювання гіпотез, а потім і наукової теорії та верифікація отриманих результатів.

У проблемах методології будь-якої соціогуманітарної науки визначальна роль належить науковим парадигмам. Усі сучасні науковці здійснюють свої дослідження в рамках певної наукової парадигми, а історія розвитку багатьох наук – це і є історія розвитку їхніх парадигм. В економічній науці існують свої парадигми, наприклад вартісна та соціальна. Сучасний пріоритет соціальної парадигми в ній, яка поєднує економічну та гуманістичну складові парадигми свідчить, що вона повинна трансформуватися в наступну парадигму, де людина, її всебічний розвиток, її поведінкові моделі стоять в центрі науки як системи знань, інтелектуальна функція людини стає визначальним економічним ресурсом, а мораль та етика, які визначають найбільш глибоку сутнісну природу людини повинні стати важливими категоріями економічної науки та визначати ключові постулати її сучасної парадигми.

Ключові слова: наука, людина в центрі науки, методологія науки, парадигма науки, методологія наукових досліджень, науковий метод, науковий принцип, наукова теорія, поведінкова економіка, мораль, вартісна парадигма, соціальна парадигма, методологічний плюралізм.

The article analyzes the issues of methodology of modern science, including economic science. The process of cognition within the framework of any scientific research requires a conceptual approach based on a certain methodology. The latter is considered, on the one hand, as a doctrine of scientific methods of cognition, classification and application of these methods, and on the other hand, as a certain system of scientific principles on the basis of which research is carried out. The modern understanding of the methodology of science is that it is a certain conceptual statement of the content, purpose, and methods of research based on a certain paradigm. The growth of knowledge in each science means that new knowledge in it has not only the content relevant to that science, but also shifts in its methodology, i.e. the philosophical basis of science. The philosophy of science today recognizes methodology as a separate scientific discipline that studies the process of cognition and the technology of scientific research. It should be noted that in a particular science, the most important issue for its methodology is the problem of constructing the subject of research, formulating hypotheses, and then scientific theory and verification of the results.

Scientific paradigms play a decisive role in the problems of methodology in any social science and humanities. All modern scholars conduct their research within a certain scientific paradigm, and the history of the development of many sciences is the history of the development of their paradigms. The modern economy does not relate to society as a part of the whole, but as one of the "slices" of society as a complex polystructural system. There are no a priori, clearly defined boundaries of the economy as an object of study, and therefore economic science in all its branches has every right to use in its work the analytical apparatus taken from philosophy, sociology, psychology, biology, law and other sciences. Economic science has its own paradigms, such as the value and social paradigms. The current priority of the social paradigm in it, which combines the economic and humanistic components of the paradigm, indicates that it should be transformed into the next paradigm, where a person, his or her comprehensive development, and behavioral models are at the center of science as a system of knowledge, the intellectual function of a person becomes a determining economic resource, and morality and ethics, which determine the deepest essential nature of a person, should become important categories of economic science and determine the key postulates of its modern paradigm.

Keywords: *science, man at the center of science, methodology of science, paradigm of science, methodology of scientific research, scientific method, scientific principle, scientific theory, behavioral economics, morality, value paradigm, social paradigm, methodological pluralism.*

Постановка проблеми. Питання розвитку методології будь-якої науки завжди знаходяться в центрі уваги науковців. Відомо, що наукові дослідження лише тоді мають як теоретичне, так і практичне значення, коли вони базуються на правильній методології. Серед науковців методологічні проблеми завжди викликають гостру дискусію, а саме поняття методології як серед філософів, так і представників інших наук не має єдиного трактування, часто навіть в одній науковій праці поняття методології розуміється в різних визначеннях, які ще й не узгоджуються між собою. Така неоднозначність у трактуванні методології наукових досліджень, в тому числі і в рамках цілої групи економічних наук, значно ускладнює як наукові дослідження, так і оцінювання їх результатів.

Більшість вітчизняних і зарубіжних вчених трактують методологію не просто як розділ науки, а як цілісне вчення, проте ні філософія, ні інші науки не виокремлюють спеціальний розділ про методологію, тобто як вчення, а отже, системне знання якому притаманні цілісність, змістовність, логічність, структурованість.

Вважається, що методологія міститься в кожній науці сутнісно, тобто безпосередньо втілена в її зміст. Саме тому, на наш погляд, необхідно продовжувати наукові пошуки в означеній проблематиці, яка залишається актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання методології наукових досліджень висвітлюються в працях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. В цілому питання розвитку науки та методології займають важливе місце в сучасній філософії, особливо в такому її напрямі як філософія науки. Це знайшло відображення в відомих концепціях Т. Куна, К. Поппера, К. Лакатоса, П. Фейєрабенда та інших. Нові підходи до методології наукових досліджень розкриваються в роботах Р. Акоффа, Дж. О'Коннора, сучасних українських учених В. Андрійчука, В. Кохановського, Н. Краус, В. Стьопіна та інших. Вони констатують нерівномірність розвитку науки, необхідність переходу від однієї наукової парадигми до іншої, аналізують методи, які застосовуються в наукових дослідженнях тощо. У більшості публікацій поняття методології мають різне трактування, а тому така багатозначність самого сутнісного розуміння методології вимагає поглибленого дослідження цього складного поняття.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є характеристика методології, обґрунтування її складових частин, розкриття істотних особливостей на різних рівнях пізнання та окреслення нових підходів в методології економічної науки як зрушень в її парадигмі.

Виклад основного матеріалу. Вважається, що в системі будь-якої окремої науки, її методологія, як певна частина цієї науки, є найбільш складною, найбільш дискусійною, оскільки саме в рамках методології відбувається процес пізнання у сфері цієї науки. В цілому процес пізнання в рамках реалізації будь-якого наукового дослідження вимагає концептуального, навіть парадигмального підходу на основі певної методології [5].

Методологію будь-якої науки як складову цієї науки у вигляді певної системи розглядають у двох аспектах. З одного боку, методологія класифікується як вчення про наукові методи пізнання, про класифікацію цих методів, про застосування цих методів у процесі конкретного наукового дослідження. З іншого боку, більш широко, методологія розглядається як певна система наукових принципів, на базі яких здійснюється дослідження, або як своєрідна

парадигма, за допомогою якої відбувається вибір конкретних засобів, методів і прийомів дослідження. Часто окремі дослідники в цьому сенсі виокремлюють перший підхід як методологію у вузькому розумінні, а другий – як методологію в широкому розумінні. Водночас, більшість фахівців вважають сьогодні найбільш доцільним визначення методології як теорії методів дослідження, створення наукових концепцій та парадигм як системи знань про теорію науки. Можна стверджувати, що сучасне розуміння методології науки – це, по суті, на базі певної парадигми, концептуальний виклад мети, змісту, методів дослідження у сфері певної окремої науки, які, в свою чергу, сприяють отриманню максимально об'єктивної, точної та систематизованої інформації про предмети, явища та процеси [2].

Методологи, формулюючи основні функції методології, зводять їх до наступних:

- вона (методологія) визначає способи здобуття наукових знань, особливо в динамічному розвитку процесів та явищ;
- вона формує особливий (специфічний) шлях, рухаючись по якому можна буде досягти поставленої наукової мети;
- вона орієнтована на отримання комплексної, всебічної інформації щодо явища чи процесу, який аналізується;
- на базі методології можна створювати та вводити в аналіз нову інформацію, збагачувати, систематизувати категорії та поняття науки;
- вона формує логіко-аналітичний інструмент наукового пізнання і тим самим допомагає створити систему наукової інформації як ключову характеристику певної окремої науки.

Фахівці-науковці часто пояснюють методологію як науку про структуру, логічну побудову, засоби та методи діяльності взагалі. Хоча, перш за все, коли говорять про методологію наукового пізнання, визначають її як сукупність теоретичних положень про принципи побудови, форми і способи наукових досліджень, та водночас, як певну систему головних, визначальних ідей в окремій науці, на базі яких ця наука і розвивається. Таким чином, методологію можна класифікувати також як філософське вчення про методи пізнання та перетворення емпіричного буття, про використання принципів світогляду, про постулати світосприйняття в процесі пізнання й аналізу існуючої практики [1].

Кожна наука розвиваючись, здійснюючи постійне прирощення знань, повинна робити це як на базі існуючої методології, так і розвиваючи останню, адже нові знання в будь-якій науці мають не лише власне предметний для цієї науки зміст, але й методологічний. І це пов'язано з критичним підходом до застосування в дослідженнях існуючого апарату понять, категорій науки, зміни підходів до інтерпретації об'єкта, явища, процесу. Саме тому методологія «творить» правила визначення понять, виведення одних знань з інших, визначає нові прийоми, операції наукового дослідження.

У сучасних науках, особливо в соціальних та поведінкових, методологія виступає як окрема наукова дисципліна, яка по суті вивчає філософію та технологію проведення наукових досліджень, визначає систему принципів і способів дослідницької діяльності. В окремій науці найбільш важливим для її методології виступає в дослідженнях визначення проблеми побудови предмета дослідження, формулювання гіпотези, а потім і наукової теорії, та, безумовно, перевірка істинності отриманих результатів, по-іншому – їх верифікація.

У витоків методології, як окремої галузі знань, стояли видатні вчені минулого та сучасності як-то Арістотель, Ф. Бекон, Д. Локк, А.Ейнштейн, І. Ньютон, Н. Бор, Т. Лейбніц та інші. Від зародження християнської цивілізації, через античні часи відбувалось формування зачатків основних ідей методології науки, розвиток яких в епоху Відродження (Просвітництва) значною мірою визначає успіхи природничих наук, розмежування філософії та спеціальних наук, особливо наук соціально-гуманітарного спрямування. Саме в епоху Просвітництва особливого значення та розвитку набули методи дослідження в природознавстві та в суспільних науках, які сьогодні визнаються складовою частиною пізнавального процесу та відіграють безпосередньо важливу роль в науці.

Сучасний світ у структурі науки як певної системи наукових дисциплін виокремлює природничі, соціогуманітарні та технічні науки, і такий їх поділ обумовлюється, в першу чергу, не лише характером і змістом об'єкту дослідження, а й специфічними, притаманними кожній окремій науці її власними науковими методами. Наукознавці постійно наголошують, що в будь-якій науці від визначених категорій, методів дослідження та способів узагальнення залежать результати дослідження в цілому. Розбудова

наукової методології значно прискорила розвиток усіх наук на основі досягнень людського розуму.

Розглядаючи проблеми методології будь-якої соціогуманітарної науки не можна оминати питання наукових парадигм. Науку творять особистості, конкретні люди, групи людей, об'єднаних певною науковою спеціальністю. В рамках таких наукових співтовариств об'єднуються вчені, що поділяють методологічні та аксіологічні принципи, які утворюють парадигму конкретної науки. Всі сучасні науковці, усвідомлюють вони це чи ні, здійснюють свої дослідження в рамках певної наукової парадигми, на базі якої йде процес розвитку науки. Узагальнено, під парадигмою науки необхідно розуміти комплекс ідей, базових постулатів науки, її першообраз, взірець, ідеал – і все це разом як систему творчих ціннісних установок, на базі яких члени даного наукового співтовариства вирішують наукові завдання.

Історія розвитку багатьох наук – це історія розвитку змін їхніх парадигм, які в цьому сенсі розглядаються як своєрідна одиниця виміру процесу розвитку науки. Саме на базі окремої парадигми об'єднуються члени наукових спільнот, які спільно визначають та визнають цю парадигму. Вже сформована наука, втілюючись в класичних працях, підручниках на тривалий час формує коло проблем в цій науці та методи їх розв'язання на базі парадигми. Американський філософ, історик науки Т. Кун відносив, наприклад до наукових парадигм аристотелевську динаміку, класичну механіку Ньютона, марксистську доктрину в суспільствознавстві. В своїй праці «Структура наукових революцій» Т. Кун писав: «Під парадигмою я розумію визнані всіма науковці досягнення, які протягом певного часу дають модель постановки проблем та їх вирішення науковому співтовариству» [3].

Історична еволюція науки в реаліях визначається різними чинниками, серед яких індивідуальний спосіб мислення вчених, специфіка суспільства в якому вони діють та інші особистісні й історичні чинники, які як правило, бувають випадковими, довільними, проте безумовно найважливішим чинником виступає інтелектуальна функція та життєвий досвід дослідника. Історія розвитку різних наукових дисциплін виступає історією еволюції різних наукових парадигм (рис. 1).

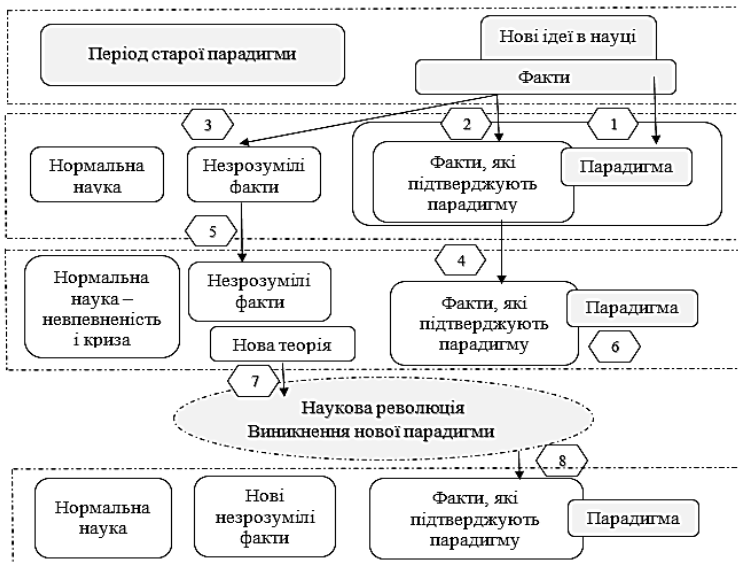

Рис. 1. Історія розвитку наукових парадигм [4]

У кожній із соціогуманітарних наук функціонують відповідні цим наукам парадигми. Наприклад, в економічній науці розрізняють вартісну та соціальну парадигми. В сучасних умовах розвитку людства пануючі тенденції до гуманізації, соціалізації, інтелектуалізації не тільки ставлять в суспільних науках в центр аналізу людину, але й диктують необхідність та відкривають унікальні можливості розробки нової наукової парадигми.

З точки зору майбутніх перспектив розвитку людства, сучасний пріоритет соціальної парадигми, яка поєднує економічну та гуманістичну цілі цієї парадигми повинен трансформуватися в наступну парадигму, де людина, її всебічний розвиток, її різні поведінкові моделі не просто стоять в центрі науки, а інтелектуальна функція не просто повинна класифікуватися як визначальний економічний ресурс, більше того, при цьому мораль та етика, які визначають найбільш глибоку сутнісну природу людини, повинні стати одними з центральних категорій економічної науки, визначаючи ключові постулати сучасної парадигми цієї науки [6].

По іншому – якщо соціальна парадигма базується на світоглядному принципі соціальності, тобто враховує принцип економічного раціоналізму, то якраз нова мета парадигми зумовлює

такі зміни в предметному просторі економічної науки, де проблематика матеріального багатства піде на периферію, а всебічний розвиток людини, найбільш повна реалізація її сутнісної природи через творчий характер інтелектуальної праці буде виступати найбільш адекватним і фундаментальним методологічним принципом гуманізму. В цьому сенсі мораль та етика повинні не просто застосовуватися в соціально-економічних дослідженнях, а виступати найбільш важливим і найбільш сутнісним принципом сучасної методології цієї науки.

Вихідні положення в напрямку парадигмальних змін сучасної економічної науки визначаються, в першу чергу тим, що сучасна економіка перетворилась у гігантську світову інформаційну мережу, в якій виробляється, циркулює та споживається інформація, формуються умови для її більш ефективного опанування. Сучасне суспільство також формується на зразок такої мережі, а тому і економіка, і суспільство сьогодні докорінно відрізняються від уявлень класиків та неокласиків про економіку як сферу атомізованих виробників і споживачів [7].

Сучасний НТП підкреслює провідну роль теоретичного знання як основи інновацій, наголошує на важливості нових інтелектуальних технологій, споживанню інтелектуальних послуг та збільшенню людських спільнот, наділених знаннями. А в таких історичних реаліях економічна наука не може не міняти напрямки формування нової парадигми науки. Особливостями такої парадигми є визнання першорядного значення інтелектуальної функції людини як визначального ресурсу, провідної ролі інтелектуально-інформаційної складової економіки, якою по суті і є сучасна інформаційна мережа. В рамках такої парадигми повинно стати постулатом, що в економіці діє не одномірна «економічна людина», а повнокровна, жива людина, яка у своїй поведінковій моделі керується багатьма критеріями і не завжди раціональними, проте завжди володіє неповною, обмеженою інформацією, яка і формує ірраціональність, і яка все в більшій мірі свою діяльність корегує із моральними засадами.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Можемо констатувати, що в сучасних умовах необхідно відходити від усталеного моністичного пояснення суспільного розвитку на користь плюралістичних підходів, а плюралізм повинен стати визначальним методологічним

принципом. Потрібно усвідомлювати, що економіка власне не є окремою підсистемою суспільства по аналогії зі співвідношенням «частина-ціле». Вона є зрізом суспільства як складної багатоструктурної системи, тобто є окремою характеристикою чи аспектом суспільства, а звідси і в самій методології економічної науки необхідно акцентувати на застосуванні методів інших соціогуманітарних наук в економічних дослідженнях. Сьогодні можна констатувати відсутність апріорних, чітко встановлених меж самого об'єкту дослідження «економіка». Сучасний світ цілісний та неподільний, проте люди штучно поділяють його на об'єкти різних наук, розмежовують їх, а тому найбільший науковий прорив сьогодні здійснюється у тих областях науки, які утворюються на межі економіки з філософією, психологією, соціологією, правознавством, і саме тут можна отримати нові прогресивні результати.

Список використаних джерел :

1. Андрійчук В. Г. Сутнісний аспект методології наукових досліджень. *Економіка АПК*. 2016. № 7. С. 87-94.
2. Бабух І. Б. Актуальність та специфіка сучасної методології наукових досліджень. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2023. № 3 (318). С. 291-294.
3. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Методологія наукових досліджень : підручник. Харків : Право, 2019. 368 с.
4. Краус Н. М. Методологія та організація наукових досліджень : навчально-методичний посібник. Полтава : Оріяна, 2012. 183 с.
5. Культенко В. П, Радовільська О. О. Особливості методології наукового пізнання. *Гілея : науковий вісник*. 2020. Вип. 152. С. 188-190.
6. Нікіфоров П. О. Морально-етичний дискурс в економічних дослідженнях як об'єктивна вимога розвитку науки. *Економічний та управлінський потенціал соціалізації економіки* : монографія / за ред. З.І. Галушка. Чернівці : Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2020. С. 106-112.
7. Сич Т. Роль методології у процесі розвитку науки. *Гірська школа Українських Карпат*. 2016. № 14. С.74-79.

References :

1. Andriiuchuk, V. H. (2016). Sutnisnyi aspekt metodolohii naukovykh doslidzhen [An essential aspect of the methodology of scientific research. *Ekonomika APK– Economy of agro-industrial complex*, 7, 87-94 [in Ukrainian].

2. Babukh, I. B. (2023). Aktualnist ta spetsyfika suchasnoi metodolohii naukovykh doslidzhen [Relevance and specificity of modern research methodology]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu – Bulletin of the Khmelnytskyi National University. Ekonomichni nauky – Economic sciences*, 3 (318), 291-294 [in Ukrainian].

3. Danylian, O. H., & Dzoban, O. P. (2019). *Metodolohiia naukovykh doslidzhen [Methodology of scientific research]*. Kharkiv : Pravo [in Ukrainian].

4. Kraus, N. M. (2012). *Metodolohiia ta orhanizatsiia naukovykh doslidzhen [Methodology and organization of scientific research]*. Poltava : Oriiana [in Ukrainian].

5. Kulenko, V. P., & Radovilska, O. O. (2020). Osoblyvosti metodolohii naukovooho piznannia [Peculiarities of the methodology of scientific knowledge]. *Hileia: naukovyi visnyk – Gilea: Scientific Bulletin*, Vol. 152, 188-190 [in Ukrainian].

6. Nikiforov, P. O. (2020). Moralno-etychnyi dyskurs v ekonomichnykh doslidzhenniakh yak obiektyvna vymoha rozvytku nauky [Moral and ethical discourse in economic research as an objective requirement for the development of science]. In Z. I. Halushka, (Ed.), *Ekonomichni ta upravlinskyi potentsial sotsializatsii ekonomiky [Economic and managerial potential of economic socialization]*, 106-112. Chernivtsi : Chernivetskyi natsionalnyi universytet imeni Yurii Fedkoviycha [in Ukrainian].

7. Sych, T. (2016). Rol metodolohii u protsesi rozvytku nauky [The role of methodology in the process of development of science]. *Hirska shkola Ukrainskykh Karpat – Mountain School of the Ukrainian Carpathians*, 14, 74-79 [in Ukrainian].

ПРИКЛАД ОФОРМЛЕННЯ ТЕЗ ДОПОВІДІ

Секція 7. Маркетинг

**Iona Babukh, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor**
*Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
Chernivtsi, Ukraine*

**ГІПОТЕЗА В СИСТЕМІ МЕТОДОЛОГІЇ МАРКЕТИНГОВИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ**

**HYPOTHESIS IN THE SYSTEM OF MARKETING RESEARCH
METHODOLOGY**

Як правило, в науковій діяльності дослідники зіштовхуючись з тією чи іншою проблемою, аналізуючи певні явища чи процеси, висувають певні припущення, роблять інтуїтивні здогади, прогнозують певний результат, який в подальшому або відкидається, або формулюється як гіпотеза, щоб надалі перерости в окрему концепцію чи навіть в теорію. Усвідомлення того, як здійснюється науковий пошук шляхом постановки та розвитку гіпотез є важливою частиною методології науки, особливо такого її філософського підґрунтя як гносеологія. Саме тому виокремлення проблематики гіпотези як форми наукового пізнання по суті виступає початковим кроком людини, яка пізнає і яка в результаті хоче отримати обґрунтоване, чітко визначене, встановлене та доведене знання, воно (виокремлення) безумовно актуальне і для філософії науки, і для будь-якої конкретної науки загалом.

Аналітик, обравши для свого дослідження конкретну проблему, повинен мати або сформулювати для себе попередньо виведену гіпотезу, оскільки вона буде слугувати своєрідним керівним орієнтиром у процесі дослідження. Гіпотеза вказує аналітику шлях, за яким варто рухатися, допомагає розуміти можливі результати та підказує правильний напрямок вивчення проблеми. Використання гіпотези сприяє систематичному та мотивованому підходу до дослідження, дозволяючи аналізувати дані й отримувати пояснення в контексті вже сформульованої теоретичної основи. Науковці

підкреслюють, що гіпотеза – це не просто припущення, а розраховане й обґрунтоване попереднє пояснення, яке може бути підтвержене або спростоване обраними методами [1; 3].

У науковому процесі в рамках дослідження гіпотеза повинна бути простою та зрозумілою, сформульованою так, щоб її значимість залишалася зрозумілою та незмінною, а також щоб вона давала простір для подальших досліджень. У процесі досліджень науковець збирає окремі факти та докази на основі яких він може в результаті аналізу сформулювати логічне та раціональне передбачення, яке і є гіпотезою і вже в подальшому процесі дослідження відшукувати та визначати аргументи на користь чи проти висунутої гіпотези. У цьому сенсі гіпотеза для науковця відображає розуміння ним постановки проблеми та виступає як форма розвитку знання. В чисто теоретичних («кабінетних») дослідженнях науковці можуть виводити певну гіпотезу безпосередньо з конкретної теорії, концепції або без збирання фактів опиратися на попередні дослідження чи наукові результати [2].

Відомий в науці метод фальсифікації може бути застосований і до гіпотези. Щоб науково перевірити певне припущення, тобто гіпотезу, повинна бути можливість довести, що вона (ця гіпотеза) є неправдивою. Щоб побудувати правильну гіпотезу необхідно повністю розуміти та усвідомлювати зміст самого поняття гіпотези. В наукознавстві розрізняють різні типи гіпотез – альтернативну, нульову, просту, комплексну, емпіричну та статистичну. В академічній сфері дослідники використовують ці типи гіпотез враховуючи специфіку дослідження та зв'язків між ними чи змінними визначеними в гіпотезі.

Гіпотеза і передбачення часто використовуються як взаємозамінні хоча методологи підкреслюють, що між цими двома термінами є суттєва різниця. Гіпотеза переважно використовується в академічному світі, а передбачення належить до буденної свідомості і може використовуватися де завгодно. Тобто гіпотеза – це розраховане, розумне припущення, яке спрямоване на аналіз зібраних доказів і фактів, щоб зрозуміти взаємозв'язок між різними елементами і дати логічне пояснення природі явища. Безумовно, для того, щоб створити справжню переконливу гіпотезу, яка може набути статусу наукової, необхідно чітко визначити й описати дослідницьку проблему, провести попередню аналітику цієї проблеми, скласти перший варіант гіпотези, потім її переглядати і

лише потім створювати кінцевий варіант. Гіпотеза має бути перевірена емпіричними дослідженнями, і результати дослідження мають визначити, чи можна прийняти або відхилити дану гіпотезу. Також важливо враховувати етичні аспекти та методологічні стандарти в обраній галузі науки.

Вище зазначена проблематика гіпотези в наукових дослідженнях особливо актуальна для всього комплексу маркетингових досліджень, коли фахівці-маркетологи перш ніж провести детальний аналіз вирішення тієї чи іншої проблеми із комплексу маркетингу повинні висунути робочу гіпотезу, яка буде спрямовувати їх на аналіз ринку, конкурентів, продуктів тощо в тому напрямку, який вбачають змінні характеристики цієї гіпотези.

Література :

1. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. *Методологія наукових досліджень* : підручник. Харків : Право, 2019. 368 с.
2. Зацерковний В. І., Тішаєв І. В., Демидов В. К. *Методологія наукових досліджень* : навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.
3. Пенькова О., Корман І., Семенда О. Теоретичні підходи до формування гіпотез в маркетингу. *Таврійський науковий вісник. Серія : Економіка*. 2021. № 8. С. 42-48.

ДОДАТОК В

econ_2024_

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Економічний факультет
Кафедра маркетингу, інновацій та регіонального розвитку**

**УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ
РОЗДРІБНИХ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала: Студент (ка) 2-го
курсу, _____ групи
ПІБ

Керівник: доктор економічних
наук, професор
ПІБ

До захисту допущено
на засідання кафедри
протокол № ____ від « » _____ 2024 р.
Зав. кафедрою _____ проф. _____

Чернівці – 2024

Додаток Г

**ПРИКЛАДИ ОФОРМЛЕННЯ БІБЛІОГРАФІЧНОГО ОПИСУ
У СПИСКУ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ
з урахуванням Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015
«Бібліографічне посилання. Загальні положення
та правила складання»**

Характеристика джерела	Приклад оформлення
Книги: один автор	1. Дичківська О. О. Інноваційний менеджмент: конспект лекцій. К. : ДІА, 2018. 82 с. 2. Лазор О. Я. Державне управління у сфері реалізації екологічної політики в Україні : організаційно-правові засади : монографія. Львів : Ліга-Прес, 2003. 542 с. 3. Ваш О. М. Етика : навч.-метод. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2018. 104 с. 4. Гурманова Л. І. Релігієзнавство : навч. посіб. 2-ге вид., переробл. та допов. Київ : ЦУЛ, 2017. 193 с.
Книги: два автори	1. Палеха В. І., Карпова П. В. Менеджмент організацій : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2015. 120 с. 2. Білоус С. І., Корнійчук В. П. Філософія освіти : навч.-метод. посіб. Переяслав-Хмельницький, 2016. 176 с. 3. Мороз І. С., Василенко Н. Ю. Маркетинг : конспект лекцій. Київ : Молодь, 2016. 102 с. 4. Вердіна С. А., Волков А. А. Контролінг : навч. посіб. Вид. 3-тє., переробл. та допов. Херсон, 2017. 212 с.
Книги: три автори	1. Тарнавська Г. Я., Марценюк Н. С., Герасимова Т. М. Фінанси : навч. посіб. Львів: Магнолія 2006, 2017. 412 с. 2. Пустовенко В. В., Максименко І. Л., Яким А. С. Безпека життєдіяльності : монографія. Харків : ХНПУ, 2017. 348 с.
Книги: чотири автори	1. Інновації : навч. посіб. / Гуревич Д. Т., Чекан О. С., Грибан О. М., Макарова В. В. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 389 с. 2. Вища математика : конспект лекцій / Ткачук Т. С. та ін. Київ, 2015. 82 с.

Книги: п'ять і більше авторів	1. Операційний менеджмент : підручник / С. М. Поплавська та ін. К. : ЦУЛ, 2011. 267 с. 2. Охорона праці : навч. посіб. / О. І. Подольська та ін. 2-ге вид. Київ : ЦУЛ, 2017. 264 с. 3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : станом на 10 жовт. 2017 р. / К. І. Мягченко та ін. ; за заг. ред. І. М. Ливанова. Київ : ЦУЛ, 2017. 428 с.
Автор(и) та редактор(и) / упорядники	1. Веретенко В. В. Міжнародний маркетинг : монографія / за заг. наук. ред. В. М. Марценюка. Київ, 2015. 374 с. 2. Бутенко М. П., Качур В. П., Петренко С. В. Психологія : навч. посіб. / за ред. М. П. Дутко. Київ : ЦУЛ, 2017. 332 с.
Без автора	1. Міжнародні відносини : монографія / за ред. М. А. Березовського. Київ : ЦУЛ, 2016. 162 с. 2. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України / за заг. ред. Т. А. Тарнавського. Київ : ЦУЛ, 2016. 186 с. 3. Підготовка фахівців у ВНЗ в умовах реформування вищої освіти : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Мукачєво, 4-5 жовт. 2018 р. Мукачєво : МДУ, 2018. 226 с. 4. Освіта в Україні: виклики модернізації: зб. наук. пр. / редкол.: П. М. Марценюк (відп. ред.) та ін. Київ : Ін-т всесвітньої історії НАН України, 2017. 319 с. 5. Товарознавство / упоряд. В. Олексик. Київ, 2014. 804 с.
Багатотомні видання	1. Енциклопедія рослин / ред. кол.: І. М. Деркач та ін. Київ : ЦУЛ, 2016. Т. 8. 812 с. 2. Бюджетна система України : історія, стан та перспективи : у 3 т. / Акад. прав. наук України. Львів : Право, 2012. Т. 2 : Бюджетний менеджмент / заг. ред. Ю. П. Бубряка. 476 с. 3. Дендрофлора України. В 12 т. Т. 2. Дикорослі та культивовані дерева і кущі. Вип. 1. Покритонасінні / Л. І. Перхоменко. Київ : Наукова думка, 2012. 200 с.

Дисертації	1. Петрук Л. А. Дослідження статичного деформування складених тіл : дис. ... канд. фіз.-мат. наук : 01.02.04. Львів, 2004. 140 с. 2. Винниченко О. М. Контроль соціально-економічного розвитку промислових підприємств : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.04. Київ, 2018. 344 с.
Законодавчі та нормативні документи	1. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2015. 98 с. 2. Конституція України : станом на 1 жовтня 2017 р. / Верховна Рада України. Київ : Право, 2017. 93 с. 3. Про вищу освіту : Закон України від 05.09.2016 р. № 2145-VIII. <i>Голос України</i>. 2016. 27 верес. (№ 178-179). С. 10–22. 4. Податковий кодекс України : Закон України від 19.05.2011 р. № 3393-VI. <i>Відомості Верховної Ради України</i>. 2011. № 48-49. Ст. 536. 5. Про освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення: 28.09.2018. URL:http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18 (дата звернення: 15.11.2018). 6. Питання соціального забезпечення : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.2017 р. № 1060. <i>Офіційний вісник України</i>. 2018. № 5. С. 430-443.
Патенти	1. Зернозбиральний комбайн: пат. 25742 Україна: МПК6 C09K11/00, G01T1/28, G21H3/00. № 200701472; заявл. 12.02.07; опубл. 27.08.07, Бюл. № 13. 4 с.
Препринт	1. Марченко М. І., Кополович А. Д., Б. М. Яким М. Про точність визначення радіоактивних відходів гамма-методами. Чорнобиль : Ін-т з проблем безпеки АЕС НАН України, 2006. 7, [1] с. (Препринт. НАН України, Ін-т проблем безпеки АЕС; 06-1).

Стандарти	1. ДСТУ 7152:2010. Видання. Оформлення публікацій у журналах і збірниках. [Чинний від 2010-02-18]. Вид. офіц. Київ, 2010. 16 с. (Інформація та документація). 2. ДСТУ ISO 6107-1:2004. Якість води. Словник термінів. Частина 1 (ISO 6107-1:1996, IDT). [Чинний від 2005-04-01]. Вид. офіц. Київ : Держспоживстандарт України, 2006. 181 с.
Каталоги	1. Історична спадщина України : кат. вист. / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка; уклад.: Л. І. Петров, О. В. Олійник. Харків, 2000. 64 с. 2. Пам'ятки історії та мистецтва Закарпатської області : кат.-довід. / авт.-упоряд.: М. Петрик та ін.; Упр. культури Закарпат. облдержадмін., Закарпат. іст. музей. Ужгород, 2003. 160 с.
Бібліографічні покажчики	1. Боротьба з злочинністю: нагальна проблема сучасності : бібліогр. покажч. Вип. 3 / уклад.: О. В. Куріпта, відп. за вип. Н.М. Щур; Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2017. 60 с. 2. Іван Марченко : біобібліогр. покажч. / уклад. В. Петрик. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. 356 с. (Українська біобібліографія ; Ч. 9).
Аналітичний бібліографічний запис Складова частина видання (глави, розділу, статті) розділовий знак «дві навскісні риски» («/») можна замінювати крапкою, а відомості про документ (його назву), виділяти шрифтом (наприклад, <i>курсивом</i>)	
Частина видання : книги	1. Якса А. П. Економічна політика держави. <i>Двадцять п'ять років з економічним правом</i> : вибрані праці. Харків, 2017. С. 205-212. 2. Корнійчук Т. О. Методи активізації навчально-пізнавальної діяльності. <i>Педагогіка</i> : навч. посіб. / за заг. ред. Т. О. Корнійчука. Київ, 2017. С. 195-197.

Частина видання матеріалів конференцій (тези доповіді)	1. Бабух І., Ціхоцька В. Методологія в сучасних науках : основні характеристики. <i>II International Scientific Conference Modern Economic Science Development in the Context of Digitalisation : Conference Proceedings</i> (September 22-23, 2023). Riga, Latvia : Baltija Publishing, 148 pages. С. 21-23. 2. Бабух І. Б., Зрибнєва І. П. Методологія наукових досліджень в маркетингу скрізь призму цифрових технологій. <i>Інформаційне суспільство : технологічні, економічні та технічні аспекти становлення (випуск 78)</i> : матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції, (м. Тернопіль, Україна – м. Переворськ, Польща, 8-9 червня 2023 р.) / [редкол. : О. Патряк та ін.]; ГО «Наукова спільнота»; WSSG w Przeworsku. Тернопіль: ФО-П Шпак В.Б. 204 с. С. 121-122.
Частина довідкового видання	1. Павлик І. М. Право інтелектуальної власності. <i>Великий енциклопедичний юридичний словник</i> / ред. Ю. С. Шемшученко. Київ, 2007. С. 683. 2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. <i>Основи педагогіки освіти</i> : словник термінів / за ред. Т. О. Дмитрука, В. К. Колпакова. Київ, 2014.
Частина видання: продовжуваного видання	1. Безруков С. А., Хмельов А. А. Дослідження циліндричних оболонки. <i>Вісник Запорізького національного університету. Фізико-математичні науки</i>. Запоріжжя, 2015. № 3. С. 153-159. 2. Хорошилова С. А., Малафік Л.О., Хмельов А.А. Моделювання складеної конструкції за допомогою матриць типу Гріна. <i>Проблеми обчислювальної механіки і міцності конструкцій</i>. Дніпропетровськ, 2012. Вип. 19. С. 212-218.
Частина видання: періодично	1. Бабух І. Б. Актуальність та специфіка сучасної методології наукових досліджень. <i>Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки</i>. 2023. № 3 (318). С. 291-294.

го видання (журналу, газети)	2. Бабух І. Б., Єремія М. М. Кон'юнктурні дослідження в системі маркетингового аналізу. <i>Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство</i>. 2021. Вип. 38. С. 5-9.
Електронні ресурси	1. Бабух І. Б., Гавриш І. І., Ібрагімов Е. Ю. Маркетинговий аналіз ринку банківських послуг в Україні : цілі, завдання та проблеми. <i>Ефективна економіка</i>. Вип. 8. 2022. URL: https://www.nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/446/449 (дата звернення 15.12.2023). 2. Бабух І. Б. Сутність та зміст маркетингового аналізу : теоретичні підходи та прикладні аспекти. <i>Економіка та суспільство</i>. 2021. No 28. URL : https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/498 (дата звернення 01.12.2023).

**АЛГОРИТМ СКЛАДАННЯ РЕЦЕНЗІЇ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ**

При написанні рецензії на кваліфікаційну роботу, рекомендується уникати загальних фраз, наприклад: «студент виконав велику роботу», «вирішив складну задачу», «зробив низку пропозицій, які мають практичне значення».

Для складання грамотної рецензії роботи, рекомендується використовувати наступний алгоритм:

1. Перш за все, повинен бути правильно оформлений заголовок:

- тема кваліфікаційної роботи;
- факультет;
- П.І.Б. студента;
- номер групи студента.

2. Актуальність теми кваліфікаційної роботи. Тут потрібно підтвердити або спростувати це твердження. Якщо тема актуальна, то потрібно вказати, в якій області промисловості, економіки, мистецтва і т. д. Якщо ні, то навпаки обґрунтувати і пояснити, чому це питання вже можна не розглядати.

3. Назва підприємства, спираючись на матеріали якого, студент написав кваліфікаційну роботу.

4. Характеристика виконаної роботи. Виділіть тут стиль написання, правильність, відповідність чинним вимогам до змісту та графічної частини. Загалом, повно речей, до яких можна причепитися.

5. Огляд змісту кваліфікаційної роботи, причому рецензент повинен оцінити кожен розділ.

6. Рецензент повинен виділити найбільш цікаві місця роботи, де найбільш чітко видно прояв або нестандартне творче мислення студента, наявність оригінальних прийомів і рішень. Також звертається увага на оцінку ерудованості, рівня підготовки, знання літератури, а також рівень теоретичної і практичної підготовки.

7. Оцінка пропозицій студента, що виходять з виконаної роботи. Оцінка їх практичної значущості загалом чи для якогось конкретного підприємства.

8. Прорахунки і недоліки, які були допущені студентом при написанні даної роботи.

9. Загальна оцінка кваліфікаційної роботи та відповідність її чинним вимогам.

10. Оцінка, на яку заслуговує робота.

11. Звання, посада і П.І.П. рецензента.

12. Дата, відповідна написання рецензії до кваліфікаційної роботи.

Зміст рецензії має логічно обґрунтовувати оцінку кваліфікаційної роботи.

**ФРАГМЕНТ ОСНОВНОЇ ТАБЛИЦІ УДК З
ЕКОНОМІЧНОГО НАПРЯМУ**

0 Загальний відділ

00 Загальні питання науки та культури

001 Наука та знання в цілому. Організація розумової праці

001.1 Загальні уявлення про науку

001.2 Взаємозв'язок між різними галузями науки

001.3 Значення науки

001.4 Спеціальна термінологія. Наукова номенклатура

001.5 Наукові теорії. Гіпотези. Системи

001.6 Закони науки

001.8 Методологія

001.9 Розповсюдження знань і псевдознань

...

3 Суспільні науки

33 Економіка. Економічна наука

330 Економіка в цілому

331 Праця. Працевлаштування. Робота. Економіка праці.

Організація праці

332 Регіональна економіка. Територіальна економіка. Економіка землі. Економіка житла

334 Форми організації та співробітництва в економіці

336 Фінанси

338 Економічне становище. Економічна політика. Управління та планування в економіці. Виробництво. Послуги. Ціни

339 Торгівля. Міжнародні економічні відносини. Світова економіка

339.1 Загальні питання торгівлі. Ринок

339.3 Внутрішня торгівля

339.5 Зовнішня торгівля. Міжнародна торгівля

339.7 Міжнародні фінанси

339.9 Міжнародна економіка в цілому. Міжнародні економічні зв'язки. Світове господарство.

ДОДАТОК 3

ЄДИНІ ТА ДЕРЖАВНІ РЕЄСТРИ УКРАЇНИ

Держателі Єдиних та Державних реєстрів України	Перелік реєстрів в розрізі держателів
Міністерство юстиції України	- єдиний державний реєстр нормативно-правових актів; - реєстр спеціальних бланків документів інформаційної системи Міністерства юстиції України; - єдиний реєстр спеціальних бланків нотаріальних документів; - єдиний реєстр нотаріусів України; - єдиний реєстр довіреностей; - державний реєстр обтяжень рухомого майна; - реєстр атестованих судових експертів; - реєстр методик проведення судових експертиз; - єдиний реєстр підприємств, щодо яких порушено провадження у справі про банкрутство; - єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань; - реєстр громадських об'єднань; - єдиний реєстр громадських формувань; - державний реєстр речових прав на нерухоме майно.
Державна виконавча служба України	- єдиний державний реєстр виконавчих проваджень
Державна служба з питань захисту персональних даних України	- державний реєстр баз персональних даних

Навчальне видання

Ілона Борисівна **Бабух**

**МЕТОДОЛОГІЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВИХ
І ПРИКЛАДНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У МАРКЕТИНГУ**

Навчальний посібник

Літературний редактор *Лукул О. В.*

Технічна редакторка *Кудрінська О.М.*

Підписано до друку 01.04.2024. Формат 60x 84/16.

Папір офсетний. Друк різнографічний. Ум.-друк. арк. 14,2.

Обл.-вид. арк. 15,3. Тираж 50. Зам. Н-028.

Видавництво та друкарня Чернівецького національного університету
58002, Чернівці, вул. Коцюбинського, 2

e-mail: ruta@chnu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №891 від 08.04.2002 р.